WIBORGS NYHETER

Redaktionsbyrån var fordomsdags: Salakkalahtigatan 9 • Telefon 336 • Redaktionstid kl. 8–12, 7–12
Kontor och expedition: Salakkalahtigatan 9 • Telefon 324 kl. 9–14

N:r 1 • Huvudredaktör: Lars-Einar Floman | Redaktör & Ombrytning: Rabbe Sandelin | ONSDAGEN den 7 januari 2015

7 januari 2014 – Festauktionen en nagelbitare

Lördagen den 25 januari 2014 var det dags för ännu en upplaga av 7 januarisoarén på Riddarhuset. Programmet började med hälsningsord av Karen Ramm-Schmidt, som tipsade om föreningens hemsidor på adressen wiborg.fi.

Kvällens musikprogram bjöd på nostalgiska toner från hundra år tillbaka. Sopranen Sirkka Lamminen, som ackompanjerades av Elisa Järvi på piano, sjöng ett potpurri av operettmelodier som varit populära i Wiborg. Lamminens sköna stämma var så populär att hon fick komma tillbaka för en encore.

Åbobon Pekka Kantanen höll festtalet, som ni kan läsa på annan plats i detta nummer.

Kvällens mest spännande stund var auktionen. Denna helt nya programpunkt fick festreportern att bita på naglarna. Tänk om ingen vågar bjuda?

Jan Simberg hade donerat en liten och vacker etsning som var gjord av Hugo Simberg. Den lilla etsningen föreställde två gummor, motivet var kopierat från en av Albert Edelfelts tavlor.

Erik Andersin som konferencier drog auktionen. Priset steg från 300 till 770 euro i en spännande budtävlan mellan borden Gråmunkegatan, Niemenlautta och Salakkalahti. Till slut var det Henrik Antell som vågade bjuda högst och fick ta hem Hugo Simbergs gummor.

Vad bra att wiborgarna så modigt ropade högre och högre summor!

På menyn stod till förrätt fisk och avokadomos, till huvudrätt renkött och rotfrukter och efterrätten var ett potpurri av citronsorbet, jordgubbssås och äppel i vaniljsås. Allting mycket gott, men huvudrättens renkött var så torrt att det krävdes stora mängder sås och Marskin ryyppy.

Dansen gick enligt väl beprövat mönster, polonäs och sedan första valsen som i år dansades av Karen och Heinz Ramm-Schmidt. Under Paul Jones blev trängseln stor och så stimmade balen mot sitt sedvanliga slut.

Fager Dam

Ur innehållet

7 januari är den wiborgska festtraditionens magiska datum och utgivningsdagen för Wiborgs Nyheter. På första sidan finns ett festreportage om fjolårets 7 januarisoaré. Pekka Kantanens festföredrag *En tidsresa till Wiborg* återges på sidan 10. Nere på första sidan presenterar Tyrgilsmuséet *Årets wiborgare 2014 Eino Partanen*.

Ledaren *Kära läsare* på sidan 2 informerar om utgivarens och tidningen webbsida och redaktionella riktlinjer. Nere på sidan kan man läsa om Östra Finlands Nations storslagna 90-årsjubileum som firades den 1 mars 2014. På sidan 3 berättar Emer Silius om Aaltobiblioteket och presentationen av WN i Wiborg.

Årets nummer innehåller tre digra artiklar om Viborg och wiborgare: Carl Fredrik Sandelins *Breven till Anna Favre* på sidorna 4–5, Emer Silius faktaspäckade promenad i gången tid och nutid, *Längs Torkeln mellan torgen* på sidorna 6–9 samt John Chrispinssons artikel om *Viborgs historia sett med rikssvenska ögon* på sidorna 16–18.

Ryska konstkritikern Anastasia Martynova bidrar med en artikel om den ryska grafikern Michail Matorin och hans *Bilder från Viborg* från sommaren 1944 på sidorna 19–20. Erfarenheter och minnen av vinterkrigets utbrott skildras i Görans Lagermans *Resan från Viborg mot Helsingfors 1939–40* på sidan 13 och i Henrik Hultins *Lennart Hultins apotek i Wiborg* på sidan 21. Historiska avdelningen personifierad av Rainer Knapas skildrar danska envoyén Just Juels upplevelser på ort och ställe då Peter den store erövrat Viborg i artikeln *Dramatik i Viborg sommaren 1710* på sidan 22. Nyare reseskildringar i tiden representerar Heinz Ramm-Schmidts impressioner av gammalt och nytt i *Wiborg på 20- och 30-talet* på sidan 20, resekåseriet *Sex herrar for till Wiborg* på sidan 22 och seminarierapporten *70 år sedan vapenstillestånd*et på sidan 24. Om *Karelska truppförband genom tiderna* berättar Alexander Grandin på sidan 23.

Därtill finner läsaren i det här numret ett antal inlägg och kortare artiklar med Viborgsanknytning, bland dem *Viborg som det var* på sidan 13 som berättar om det levande intresset för stadens historia bland dagens viborgare. Dessutom ingår som vanligt rapporter om våra aktiva *Wiborgsföreningars verksamhet* på sidan 15 samt *Boknytt* på sidan 14 där bl.a. Carl-Fredrik Geust refererar en ny bok och ett seminarium kring temat *Den 20 juni 1944*.

Årets Viborgare 2014: Eino Partanen

TYRGILSMUSEET

Fotograf Eino Partanen föddes i Jääski varifrån föräldrarna flyttade till Viborg redan 1907. Familjen bodde från 1917 i Säkkijärvi där Partanen tog sin folkskoleexamen. Vad 1918 beträffar har man inte exakt fakta, men 1919 anslöt han sig till Pohjan Pojat vilka deltog som frivilliga i Estlands frihetskrig. Examen fick han från Viborgs handelsskola och behärskade då åtminstone ryska, svenska och engelska språken. Fotograferingen följde med på allvar under värnpliktstiden i Hangö, där han även stannade för en tid som anställd i försvarsmakten. Där fann han också Aini Kuokkanen. Tillsammans grundade förlovningsparet en fotoaffär. Kunderna var främst Hangös sommargäster, men under vintern var det lugnare. Företaget fick namnet *Valokuvatarpeisto Helios. Fotografiskt Magasin*. Partanens tjänster anlitades av friherre C.G.Mannerheim, som ägde en villa i Hangö skärgård.

Fotograf Eino Partanen (1902–1962)

Till Viborg flyttade *Helios* officiellt 1931. Företaget bosatte sig till ett litet trähus bredvid Karjala tryckeri på ett bra affärsställe. Syftet var att hålla priserna låga och främja även fotografering som hobby. Partanen deltog också i publicering av en tidning för fotografientusiaster. Som fotograf flytade Partanen själv alltid runt och registrerade viktiga händelser och fester samt teater i Viborg ända fram till vinterkriget. På 1930-talet beskrev han även med sina bilder Viborgs gatuvyer, historisk och ny arkitektur. Han förblev också Mannerheims personliga fotograf då Mannerheim besökte staden. Av Partanens bilder tillverkades postkort som intresserade både viborgare och resenärer. Således spreds dessa postkort runt vida kretser runt om i Finland.

Helios expanderade till Helsingfors och Tammerfors 1937 och ännu 1939 öppnades en affär till i Helsingfors. Fast tiden i Viborg förblev kort, hade dessa decennier en avgörande betydelse för Partanens affärsverksamhet. Sjunde mars 1940 sågs Eino Partanen bära med tre kappsäckar glasnegativ från Helios källare över den infrusna Viborgska viken mot väster. Från dessa negativ började man tillverka Viborgsbilder, som hade en enorm efterfrågan bland dem som hade mistat sin stad. Fotografens arbete blev inventerare, redigerare och förvarare av minnen. Följande år 1941 var man tillbaka i Viborg där en bildserie över 100 ruiner från Viborg tillkom. Bristen på material var enorm och förbindelserna till Tyskland nära. De fortsatte ännu efter krigen då ekonomin återupplivades.

Partanen placerade i fotoaffärens fönster på självständighetsdagen 1947 ett stillleben med bilder av krigsskyldiga Risto Ryti i mitten. Rubriken var ”Våra syndabockar”. De bestämdes att fönstret skulle täckas och Partanen ändrade bilderna. Resultatet blev åtal för förtal av myndigheterna men rådstugurätten upphävde målet. Man kunde inte bevisa någon vandalism eller dåd mot social fred.

Eino Partanen avled plötsligt år 1962 då han hade tre signifikanta företag inom fotografering samt ett vidsträckt butiksnät över Finland. Petri Nenonen har varit redaktör och publicerat SKS:s präktiga bok *Kävelyretkiä 1930-luvun Viipurissa* (2010) med Partanens foton från 1930-talets Viborg.

Kära läsare

Trots utgivning med bara ett nummer årligen fortsätter Wiborgs Nyheter viborgssvenskarnas publicistiska traditioner. Föregångarna har varit många: Tidningen Wiborg, Wiborgs Tidning, Wiborgsbladet, Östra Finland och några till, men framför allt dagstidningen Wiborgs Nyheter som utgavs 1899–1939. Första numeret av nya WN utkom till 7 januarisoarén 1953.

WN:s utgivare, Föreningen 7 januari, startade för ett par år sedan en egen webbsida på adressen wiborg.fi där man kan klicka på "Wiborgs Nyheter" och läsa en del äldre årgångar av nya WN. Före sin bortgång lade förra huvudredaktören Hans Andersin grunden till en fond för att stöda wiborgsarbete. Med stöd av den kommer äldre nummer av tidningen småningom att skannas och publiceras på webben till nytta och nöje för nya och gamla WN-läsare.

Wiborgs Nyheter jobbar med fortsatt fokus på fakta och företeelser som hänför sig till hemstaden. Att Viborg i tiden hade central betydelse som svensk stad framgår tydligt av författaren och journalisten John Chrispinssons artikel om Viborg ur rikssvensk synpunkt. Gamla viborgsminnen av olika slag från finsk viborgstid är värda att återge så länge det finns ett källflöde. Också bland dagens ryska viborgare förekommer intresse för stadens historia och för WN:s historiska artiklar och reportage. Det framgår av några bidrag i detta nummer. För WN är det angeläget att följa utvecklingen i det ryska Viborg vilket förutsätter långsiktigt samarbete med dagens viborgare. Här hemma uppmärksammar WN wiborgsföreningarnas aktiviteter och välkomna satsningar på att sprida intresset för Viborg och dess historia till yngre generationer. Aktuella händelser som seminarier och bokutgivning med viborgskoppling försöker WN bevaka liksom tidigare.

Redaktionen består av Annika Helkama-Tötterman som VD och annonsackvisitör, Lars-Einar Floman som huvudredaktör, Rabbe Sandelin som redaktör och layoutansvarig, Emer Silius som undersökande viborgsreporter, Rainer Knapas som redaktör för historiska avdelningen och Helena von Alfthan som festredaktör mm. Utgivare är fortsättningsvis Föreningen 7 januari r.f och dess styrelseordförande är Karen Ramm-Schmidt.

Ett stort tack till alla skribenter som bidragit till detta nummer med texter, bilder och berättelser, uppslag och idéer!

Redaktionen

Redaktion: lefloman@gmail.com
Adressregister: annika.helkama@gmail.com
Tryckeri: Lönnberg, Helsingfors 2014

Vi firar 7 januari-soarén

lördagen den 24 januari 2015
kl 18.00 på Riddarhuset

Supékort 90 euro för vuxna,
60 euro för ungdomar
under 18 år

Anmälningar och
bordsreserveringar senast
16.1.2015
till monica.saxen@kolumbus.fi
eller tel. 0500 911 449. Meddela även allergier och specialdieter.

Supékortet betalas senast 16.1.2015 till
Nordea FI74 1572 3000 3725 99

ÖFN firade 90 år av gemenskap

foto: Rasmus Zetter

Hela 268 personer firade ÖFN:s jubileum på Gamla studenthuset.

Polonäsen slog rekord och fyllde dansgolvet.

Hanna Othman

Är du redo? var frågan som hade prräntats in på alla wiburgensers hjärnor ända sedan sillfrukosten efter årsfesten året innan. Både äldre och yngre medlemmar hade fått frågan, det fanns till och med t-skjortor och planscher med sloganen. Det man skulle vara redo för var Östra Finlands Nation vid Helsingfors universitets 90-årsjubileum, en fest som ryktades bli episk.

Nationen har haft vind i seglen de senaste åren, med flera tiotals nya medlemmar årligen. Men för att fylla stora salen i Gamla studenthuset och få till stånd en äkta jubileumsstämning hoppades man förstås att de tidigare generationerna av wiburgenser också skulle komma på plats.

Årsfestdagen anlände den första mars år 2014 och 268 vänner av nationen samlades till fest. Salen fylldes alltså mer än väl och Gamla studenthuset genljöd av skratt, glada återseenden och en obeskrivlig gemenskap.

Förutom wiburgenser i alla åldrar fanns det också andra på plats. Bland annat var representanter från nästan alla andra nationer vid Helsingfors universitet närvarande. För att visa sin högaktning hade de andra nationerna som vanligtvis firar årsfest samma veckoslut flyttat på sina fester så att alla som ville kunde komma på den wiburgensiska festen.

Vännationerna Västmanlands-Dala nation i Uppsala och Helsingkrona nation i Lund representerade manstarkt, totalt var det 22 svenskar på festen. Det är fina siffror med tanke på att vänskapsbanden med V-Dala knöts redan på 1920-talet.

Nationens nya historik som behandlar de senaste trettio åren kom ut lämpligt till årsfesten, och flera exemplar hittade ett hem under kvällen, liksom den nya sångboken. Väl till bords klingade sången klart under ljuskronorna högt i taket.

Kurator Belinda Kivivuori inledde med välkomstord. Till hedersmedlem kallades inspektor emeritus Olavi Luukkanen, nationens inspektor under femton år. Nationens hedersteckenen delades ut för första gången och tilldelades Paul Nouro för hans arbete för nationen genom åren. Också andra hedersbetygelser delades ut, som nationens förtjänsttecken Niten som gick till kurator emerita Yvonne Nygård och ordförande emeritus Otto Luukkanen.

Festtalet hölls av minister Elisabeth Rehn. Ministern har inga direkta band till nationen, annat än att hon vuxit upp i Mäntsälä som kan räknas till nationens nuvarande rekryteringsområde. Hon berättade att hon läst på om nationens bakgrund och blev förvånad då hon märkte att nationen valt som festdag årsdagen för freden i Stolbova. Härifrån drog hon paralleller till det fredsarbete som hon själv hållit på med på olika håll i världen.

Minister Rehn avslutade sitt tal med orden "För oss här hemma har freden i vårt land blivit en självklarhet, och det är bra! Jag är speciellt glad för att er nation firar sin högtidsdag till minne av en fred! Men kom ihåg att fredsarbete inte någonsin blir omodernt eller inaktuellt, det är bra att inte ens taga det invanda som självklart. Ni representerar de wiborgska traditionerna, kosmopolitiska, utåtvända, toleranta, globalt tänkande, språkkunniga, med många olika kulturer. Det är en fin tradition att föra vidare med stolthet. Världen omkring oss behöver denna anda, som en garant för fred på vår konstiga glob!"

Inspektor emeritus Olavi "Olli" Luukkanen (andra f. höger) kallades till hedersmedlem. Hans son Otto Luukkanen (längst t. höger) fungerade som årfestmarskalk för jubileumsfesten.

Kvällen fortsatte med sång av Akademiska Sångföreningen och Akademiska Damkören Lyran. Det hölls ett tal till kärleken, ett mycket lämpligt ämne med tanke på stämningen i salen. Anekdoter och minnen luftades fritt och de yngre lärde sig om svunna tider och traditioner, medan de äldre fick en uppdatering i vad som nu är på gång på nationen.

Efter att borden plockats åt sidan dansade festfolket till tonerna av Savolaisen osakunnan soitannollinen seura. Det är möjligt att det aldrig tidigare under nationens 90-åriga historia dansats polonäs lika manstarkt som det gjordes den kvällen.

Efterfesten hölls i Östra Finlands Nations utrymme Nypolen i Nya studenthuset. Där blev det mera dans till takterna av ett dansband. Knappt hade de sista gästerna lämnat lokalen innan förberedelserna inför sillfrukosten började. Hälften av festfolket återvände ännu på söndagen för att skåla för nationen. Och alla närvarande kunde inte annat än konstatera att det verkligen hade varit en episk helg.

Jubileumsåret kulminerade i jubileumsvecka

Jubileumsveckans program begränsade sig inte endast till en helg, utan Östra Finland Nation passade på att ta ut svängarna hela veckan.

På måndagen arrangerades en "årsfestbootcamp" då man kunde inhandla nationsband, -pinser och sångbok samt sy fast halarmärken på overallerna som skulle bäras på sillfrukosten. De närvarande fick också öva på dansstegen, ibland kan Cicapo kännas lite skrämmande.

På tisdagen ordnades "The årsfest race", inspirerat av tv-programmet The amazing race. Deltagarna sprang omkring i centrum av Helsingfors och skulle klara av olika uppgifter. Efteråt blev det umgänge på nationslokalen.

De yngre äldre medlemmarna (YngÅl) samlades på onsdagen över ett och flera glas. Bland annat bläddrade man igenom gamla Paprika-tidningar och skrattade åt citatboken som brukar finns på plats på YngÄls onsdagsöl.

Jubileumsårsmötet hölls på torsdagen, efterföljt av stipendiemiddag. De som beviljats nationens stipendier premierades, och en svart-vit stumfilm från ett tidigare jubileum visades.

På fredagen välkomnades de inresta gästerna från Uppsala, Lund och Åbo på Preårsfesten på Nypolen. Gamla och nya vänner njöt av mat och sång, och på efterfesten uppträdde Nationsbandet The Chameleons.

Innan årsfesten på Gamla studenthuset hölls en solenn akt på Nypolen. Inspektor Kai Nordlund stod för välkomstorden, följt av talet till universitetet, talet till inspektor och talet till fosterlandet. Akademiska Sångföreningen uppträdde med Finlandia, och gästerna kunde framföra sina hälsningar. Ett porträtt av inspektor emeritus Mats Brommels avtäcktes också. Nationen hade dessutom restaurerat sin Pro patriatavla och de församlade kunde inspektera båda tavlorna.

WN presenterades på nyrenoverade biblioteket i Viborg

Emer Silius

Marssolen blänkte på Aaltobibliotekets nymålade väggar då den senaste WN-presentationen ägde rum i bibliotekets läsesal. Det var intressant att bekanta sig med byggnaden som endast några månader tidigare åter hade tagits i bruk efter en grundlig renovering.

Mycket har gjorts förrän biblioteket igen har fått tillbaka sin ursprungliga glans. Byggnaden klarade sig bra genom kriget men stod sedan i tio år oanvänd och led stora skador av vatten och fukt och rentav av vandalism. De första renoveringsarbetena utfördes på 1950-talet under ledning av den ryske arkitekten Aleksandr Shver. Byggnadens framtida användning var inte i början helt klar. Enligt vissa förslag skulle den förvandlas till biograf eller till allmän bastu. Arkitekt Shver lyckades dock avvärja dessa vanhelgande tankar och det ryska Viborgs stadsbibliotek öppnade sina dörrar för allmänheten år 1961. Byggnaden blev ett viktigt kulturcentrum för staden. Förutom dess funktion som ett livligt bibliotek ordnades utställningar, kurser, föreläsningar och annan kulturverksamhet.

Renoveringen på 1950-talet hade gjorts med det material som fanns tillgängligt utan originalritningar eller ens goda fotografier. Resultatet var mindre pietetsfullt gentemot Alvar Aaltos arkitektur. I början av 1990-talet var man dock tvungen att börja på en ny renovering i huset som igen hade blivit i dåligt skick. Fuktskadorna var synliga och de målade ytorna var förvittrade. Nu beslöt man också att i mån av möjlighet återställa byggnadens ursprungliga arkitektur. Största delen av finansieringen kom från Finland och från Ryssland men pengar samlades också utomlands och några internationella sponsorer dök upp. Arbetet leddes och övervakades av den restaureringsförening för Viborgs bibliotek som grundats av fru Elissa Aalto. De ledande personerna från finskt håll var restaureringsföreningens generalsekreterare, arkitekt Maija Kairamo och arkitekt Tapani Mustonen.

Arbetet framskred i en mycket långsam takt. Penningflödet var trögt och pessimisterna påminde gärna om att Isakskyrkan i S:t Petersburg också byggdes i fyrtio år. Vändpunkten kom dock år 2010 då republikens president Tarja Halonen och statsminister Vladimir Putin tillsammans åkte på Allegrotågets jungfruresa till S:t Petersburg. Enligt legenden övertalade Halonen Putin redan under tågresan att bevilja pengar till bibliotekets renovering. Enligt en annan version skedde det först framme då Putin stolt presenterade det sanerade Konstantinpalatset för sin gäst. Hur det än var, ryska federationen gav nästan sex miljoner euro till projektet och då kunde arbetet slutföras inom tre år.

Biträdande bibliotekschefen Tatiana Svetelnikova tillsammans med huvudredaktören Lars-Einar Floman.

Ingången.

Läsesalen.

Aaltobiblioteket är Viborg stads huvudbibliotek. I staden finns också två filialbibliotek och ytterligare ett regionalt centralbibliotek. Bibliotekets samlingar omfattar i dag cirka 365 000 objekt. Största delen av böckerna är naturligtvis ryskspråkiga, men över 38 000 böcker och övriga alster är skrivna på något annat språk. Finskan, svenskan och minst 24 andra främmande språk är representerade. Antalet besökare på biblioteket är cirka 800 per dag och 17 000 per månad.

Då man närmar sig huvudingången ser man på långt håll den ryska texten "Viborgskaja gorodskaja biblioteka" på husväggen. Det är dock glädjande och en aning överraskande att under den ryska texten med lika stora bokstäver finna "Viipurin kaupungin kirjasto", samma text som fanns där redan på 1930-talet. Man får genast den känslan att detta bibliotek har en gemensam kulturell betydelse både för finländare och stadens nuvarande invånare.

In i huset går man genom glasdörrar med bronskarmar. I aulan får man en uppfattning om bibliotekets storlek och dess grundplan. Föreläsningssalen, utlåningsavdelningen, läsesalen, till alla dessa har man tillträde från aulan. Endast barnens avdelning och tidningssalen har egna ingångar från parken.

Före WN-presentationen i fjol fick huvudredaktör Lars-Einar Floman och undertecknad göra en rundvandring i biblioteket under en vänlig vägledning av biträdande bibliotekschefen Tatiana Svetelnikova, hon också en av eldsjälarna under renoveringsarbetet. Vi började på utlåningsavelningen, i högra ändan av de mäktiga trapporna. Där hade vi också en utsikt över läsesalen. Dagsljuset strömmade in genom de runda takfönstren. Aaltos specialitet var att på detta sätt skaffa en naturlig belysning som inte kastade skuggor. Under sovjettiden täcktes takfönstren med plexikupoler för att förebygga läckage, men nu är kupolerna borta och ljuset flödar in obehindrat genom de runda glasen. De nymålade väggarna och taket medverkar till att läsesalen ger ett ljust och lätt intryck. Hyllorna täcker inte väggarna upp till taket, utan är lagom höga för att man skall nå översta hyllan utan stege.

Föreläsningssalen ser exakt ut som den gjorde på 1930-talet, till och med stolarna är tillverkade enligt originalmodellerna. Det ondulerande furutaket, Aaltos akustiska lösning, är ombyggt med pietet. Den vita flygeln och en stor datorskärm är kanske inte direkt plockade ur Aaltos ritblock men stör inte heller ögat.

Aulans taklampor har sin egen historia. Då originallamporna alla hade försvunnit tillverkades i stället nya i S:t Petersburg som handarbete. Som modell fick man en taklampa från sanatoriet i Pemar som också är ritat av Alvar Aalto. Om det finns några skiljaktigheter mellan Pemarlamporna och de ursprungliga bibliotekslamporna är de så små att man inte kan se dem på fotografierna.

Vi besökte också den fräscha barnavdelningen vars taklampor är exakt likadana som de var på 1930-talet, samt tidningssalen som avviker från originalarkitekturen däri att man inte längre behöver läsa tidningar stående. På 1930-talet var tidningarna upphängda på stora ställningar, nu är de bundna ihop till buntar som man kan bläddra i sittande vid långa bord. En klar förbättring, men på minussidan kan antecknas att inga finländska tidningar syntes. I källarvåningen finns ett isolerat förvaringsrum för material som kunde ta skada av växlingar i fuktighet eller värme.

Under vårt besök var en filmfestival var på gång i Viborg och föreläsningssalen var upptagen för dess visningar. WN-presentationen ägde därför rum i själva läsesalen. En rad hyllor delar den nästan i två separata delar och den ena halvan stod till vårt förfogande. Folk kom om nu inte i massor så åtminstone talrikt. En del kände vi igen från tidigare år, en del var helt nya ansikten. Glädjande var att det fanns flera ungdomar bland åhörarna. Publiken verkade intresserad och nästan envar gjorde flitigt anteckningar. Helga Åbakshina hade sin vana trogen översatt hela tidningen till ryska och vi plockade därifrån de artiklar som vi antog vara mest intressanta för dagens viborgare. Efter presentationen fick vi svara på talrika frågor och till och med skriva våra autografer på åhörarnas exemplar av tidningen. En ständig fråga är, varför vi i tidningen inte har mera material som behandlar det ryska Viborg. Svaret är också konstant: språket. Wiborgs Nyheter är en svenskspråkig tidning och alla bidrag från Viborg måste översättas till svenska, som inte är en helt enkel sak. Intresse skulle kanske finnas; en del av WN:s läsare skulle gärna läsa någonting om stadens nutid och dess framtidsplaner.

Åhörarna samlar sig före presentationen.

HELKAMA
E27

el-assisterad **nyhet** med Shimano STePS teknik
sähköavusteinen **uutuus** Shimano STePS tekniikkalla
SuomenPolkupyörätukku

Breven till Anna Favre

Carl Fredrik Sandelin

I juni 2014 övertog jag den stora samlingen av brev och kort åren 1939–1947 till Anna Favre, min morfars syster. Antalet uppgick till flera hundratal. Breven och korten var delvis buntade årsvis eller per brevskrivare. Det tog flera veckor innan allt var ordnat per avsändare och i kronologisk ordning. Där datum saknades kunde innehållet eller ett sparat kuvert hjälpa mig att fastställa tidpunkten. Smeknamnen på vuxna och barn var otaliga, förnamn förekom ofta utan släktnamn. Pusselbitar… men de fann sin rätta plats. Gamla och nya släktkalendrar och adelskalendrar kom till hjälp.

De flesta av brevskrivarna började med att tacka Anna för att hon skrivit till dem, kommit ihåg deras födelsedag. Annas generositet var stor. Flera fick årligen en gåva – en bok eller ett föremål som födelsedags- eller julgåva. Många fick båda.

Vad innehöll breven? Många minnen från gångna tider i Viborg eller på Herttuala. Men mycket sällan klagan över förlusten av stadshemmen eller sommarvillan. Krigsåren innebar flyglarm och bombardemang, ransonering av mat, vedbrist som orsakade kalla rum och ransonering av varmvatten, långsamma kommunikationer, evakuering av barn och barnbarn till landsorten eller till Sverige, ohälsa och svårigheter att få bra medicin. Den allmänna bostadsbristen, även efter krigsåren, betydde underhyresgäster i ett eller två rum beroende på den egna lägenhetens storlek. Men de flesta av brevskrivarna, som var tvungna att hysa underhyresgäster, lyckades genom annonser i tidningarna själva välja. Och i några fall kunde en trevlig underhyresgäst både hjälpa till i hemmet och vara sällskap åt en ensamstående äldre dam eller herre.

Själva arbetet med den stora brevsamlingen tog tid, men det var inte en förlorad tid, långtifrån. Jag lärde mig mycket om både Anna och alla brevskrivare. Vad tyckte jag mest om, vad var det bästa, det värdefullaste? Familjen, släkten, vännerna. Sammanhållningen, omtanken, tacksamheten. Respekten, ödmjukheten. Sorgen. Glädjen. Kärleken. Att ha fått leva när tiden var god. Att leva och överleva i en ond tid. Att inte förlora hoppet. Att inte ge upp.

Mycket flitiga brevskrivare var Annas systrar Ali (Alice) Thesleff och Jully (Julie) Gripenberg, svägerskan Karin Hackman (änka efter Annas bror Fred), kusinen Ali (Aline) von Mend (född Ekström) Annas bröder Henry, Leo och Wilhelm (Lalli) samt deras hustrur, systersonen Harald Brunou, systern Heddy (Hedvig) Brunou (dog 1944), systerdottern Karin (Caja) Hartman, systersonen Thom Thesleff med hustru Kerstin, och Annas fasters son Julius von Koskull. Från Sverige skrev ofta kusinen Jenny von Haartman, dotter till Annas faster Antoinette (Toni), och överste Lars Emil von Haartman. Breven från Annas systerson Berndt af Frosterus ägnas en skild artikel i detta nummer. Tyvärr kan alla brevskrivare inte nämnas i detta sammanhang.

Bland brevskrivarna – med sammanlagt elva brev och tre postkort fanns också en "okänd soldat". Han fick ett paket av Anna Favre och tackade för paketet i ett brev daterat 25.12.1940. Han tjänstgjorde då som kanonjär på fortet Makilo utanför Porkala. Han hette Reino Strand. I början av 1941 sände han ett foto som tagits under en permission. Anna sparade fotot i ett skilt kuvert. Under andra hälften av 1941 och början av år 1942 tjänstgjorde han som soldat på Karelska näset. Anna fortsatte att skicka paket med innehåll av olika slag. I ett av breven nämnde hon tydligen Viborg eftersom han svarade att staden inte var obekant för honom, han hade haft släktingar bosatta där. Det sista bevarade brevet är daterat "Kannagsella 10.4.1942." […] Kyllähän se olis hauskaa kun tämä sota jo loppuisi että pääsisin kesäksi siviliin".

Den 9 och 11 september postade jag Anna Favres uppordnade brevsamling jämte korta presentationer av varje brevskrivare till Martin Ellfolk vid Handskrifts- och bildenheten vid Åbo Akademis bibliotek vid Domkyrkogatan i Åbo. Där förvaras det Hackmanska arkivet, och i det ingår nu även "Anna Favres samling". Samlingen utökades den 22.9 med ett mindre antal brev och kort från Tyskland under krigsåren, skrivna av Tiny och Sonya Grommé (släktingar), Luisa och Gerda Gewekoht (släkt?), den sistnämndas syster Ursula Sprenkmann samt Egon Magnus.

Anna Favre och Berndt af Frosterus fotograferade i parken på Herttuala, i slutet av 30-talet.

Breven från Berndt till Anna

Marianne Hackman föddes år 1872 på årets nästsista dag. Hon var Alice och Wilhelm Hackmans äldsta barn. Hon föddes den 2 maj 1869 i Viborg. Glädjen var stor ty ett år tidigare hade Alice första havandeskap fått ett sorgligt slut: ett dödfött tvillingpar, en flicka och en pojke. Syskonskaran växte – både systrar och bröder – och i det stora hemmet var det högt i tak för idéer och åsikter. Intresset för litteratur och konst delades av många. Av föräldrarna ärvde Anna redan som ung viljan att hjälpa sämre lottade. I augusti 1888 gifte hon sig med stabskaptenen Georg Favre (född 1.4.1862). Han verkade åren 1902–1926 som disponent på Hackman & Co:s finsmidesfabrik i Sorsakoski. Båda var aktivt engagerade i det sociala arbetet på bruksorten. Äktenskapet var barnlöst. Anna ägnade sig åt ortens barn. Hon ordnade bland annat julfester för dem och skänkte i många år åt skolbarnen en sparbanksbok med en liten grundplåt.

Med föräldrarna och med syskonen och deras familjer brevväxlade hon livligt. Korrespondensen omfattade även en stor skara kusiner och vänner.

Wilhelm Hackman avled 1925. Efter åren i Sorsakoski hyrde Anna och Georg Favre den av Åmos Anderson ägda Villa Ekudden i Mejlans (senare känd som presidentbostad). Efter Alice Hackmans död 1930 flyttade herrskapet Favre in i det stora huset vid Norra Vallgatan i Viborg. Släktgodset Herttuala blev deras boplats sommartid.

Georg Favre avled 1935. Hösten 1939 tvingades Anna – som så många andra – att lämna hemstaden. En första fast adress blev en lägenhet i huset Tölötullgatan 5 i Helsingfors. De sista åren bodde hon i Villa Kaisaniemi och Villa Rajaniemi i Röykkä i Nurmijärvi. Hon föredrog att vistas inomhus. Den stora korrespondensen fortsatte. Hon avled den 15 januari 1948, 78 år gammal.

Berndts brev till Anna 1939-1947: Citat och sammandrag

1939. Den första tiden som evakuerad från Viborg bodde Anna i Sorsakoski, Hotelli Turisti i Viitasaari och i Bad Grankulla. Berndt skrev på tyska, svenska och engelska, Hösten 1939 ser han optimistiskt på läget. *"Ingen i skyddskåren i Tienhaara är rädd"*. *"Die Russen haben eben versucht zu bluffen"*. 15.11: *"Det enda ryssarna kan göra är att fälla några bomber i kuststäderna, t.ex. Viborg"*. Vinterkriget börjar. Från Tienhaara skriver han 22.12 endast att han, hundarna, och hästarna och rödbyxorna (kavalleristerna) mår bra. Han önskar Anna *"en möjligast Happy X-mas & Good New Year"*. I januari och februari 1940 är han mycket kortfattad. *"Vi: kräk och typer mår bra […] Onödigt besvära censuren med långa brev och födelsedagskort"*.

1940. Den 22 mars skriver han från Hotel Atlas i Kuopio att han tagit helinackordering hos familjen van Gilse van der Pals på Laxpojo gård, *"åtminstone till hösten"*. Han föreslår att "My Dear" skall söka sig till Grankulla eller Munksnäs eller Brändö. I början av april: *"Har beställt ritgrejor och tänker börja rita och måla"*.

1941. Anna har flyttat till Tölötullgatan 5 i Helsingfors. Breven och korten från Berndt är för det mesta fältpost men ibland stämplade Viipuri eller Tienhaara. Han tjänstgör som skyddskårsofficer och adressen är 7 Kpk/8329.

14.7: *"Saknar fil och grönsaker, men det går nog utan när man är på väg mot Wiborg"*.

19.7: *"Hästarna hålls så pass långt bakom att vi ej just ha känning av kriget […] Hoppas att vi snart tåga in i Ryssland, alias hemknutarna"*.

I september skriver han i några brev om Herttuala. Huvudbyggnaden fungerade en kort tid som sjukhus och möbler bars upp på vinden. *"Smutsen kom nog redan medan jag var där. Det var allt möjligt folk 'Lepääviä joukkoja' som sökte sig in i alla villor och lade sig på alla bord och i alla soffor och sängar"*. Han är nu långt nere på Näset. *"Hästruljangsen är enorm. Ryssbästar i hundratal går igenom vårt kompani och skickas vidare"*.

14.9: *"Har nu varit i Wiborg och på Herttuala. Tänkte titta på gravarna, men Sorvali är avstängt. Gamla staden är nog den minst hemsökta. Både hos Kasa [Karin Hackman] och i kontorshuset äro alla fönster borta men annars ser huset rätt så hela ut. Hade ej tid att gå in och dessutom lär husen vara låsta […] Var på stora husets vind över lilla salen och den var tvärtom. Misstänker att ryssarna släpat bort sakerna från den andra vinden också. Hann ej gå dit […] Räästiä nerbrunnet. Wiborgs östra del och allt bitåt ända till Tyrisevä är hemskt härjat, i synnerhet Säiniö […] På Herttuala är det full inkvartering. Ali [Thesleffska villan] har stab och officerare och stora huset är Sotilaskoti"*. I slutet av kortet nämner han några lätt sårade bekanta och tillägger *"Adolf Ehrnrooth lär vara sämre däran"*.

Av allt att döma hade Anna skrivit till Berndt om möjligheten att bo på Herttuala, åtminstone sommartid. Han svarar på Allhelgonadagen: *"Tycker Du skulle slå Dig ihop med moster Alicante [Alice Thesleff] för mellersta byggnaden nästa sommar. Stora huset blir ju så svårt att inreda alldeles på nytt och det blir ju ej detsamma med nya saker"*.

I många brev nämner Berndt att han träffat överste Hans-Olof von Essen (Mannerheim-riddare) och dennes hustru Kira (f. Rudnev) i Wiborg.

8.11: *"Essen har farit tillbaka till fronten. Trevligt att vackra Adolph klarar sig. Hoppas P-burg snart ger sig. Det är ett enda bombande och rökmoln stiga upp så det förslår"*. Han skriver också att hans flygel och en massa papper från hans kassaskåp har hittats. *"Tyvärr ej mina brev från "La Dietrich", säkert skrivna av hennes sekretissa. De voro pengar värda. Annars fanns där ej så viktiga saker. Min filmmusik m.m. som jag har ödat arbete på för mitt privata nöje har jag ju räddat undan. So that's that"*.

27.12: Berndt önskar sin moster och övrig släkt ett gott nytt år. *"Vi hade så mycket mat till julen att man blev lika överfyllda som vanligt"*.

1942. De första bevarade breven och korten är 1942 är skrivna i juni och juli. Han bor i Tienhaara i ett hus som stått tomt. Han ber Anna om färger, kritor och papper från Wulff eller Lindell. Han får ett paket några veckor senare.

8.7: I en garderob på Herttuala (troligen i familjen Brunous villa) har han hittat 300-400 böcker, där ibland Haralds (Brunou). *"Jag har dem nu i en garderob hos mig"*.

27.7: Anna har tydligen åter skrivit om boendemöjligheterna. I ett brev på tyska 27.7 varnar Berndt henne. *"Du blir olycklig när ingen kommer till dig. Betänk att alla dina bekanta i Wiborg är borta. Du skulle känna dig fruktansvärt ensam"*. Han målar med oljefärger. *"Tillsvidare mycket klumpigt"*.

31.7: Anna reagerade och Berndt skriver på svenska från Tienhaara: *"Du skall ej tro att jag inte vill ha dig bit. Förutsatt att jag finns här. Boskapsfarmen hägrar allt ännu eller så är det mycket troligt att jag far för att utbilda mitt mälande […] Men gör hur du tycker […] Tala nu först med Dina bröder om saken"*.

20.8: *"Vädret är bättre och rågen (38 hektar) är snart mald. Potatis har vi 36 hektar och det blir mycket jobb att få upp den"*. I slutet av augusti anslöt Berndt sig till von Essens regemente som lantbruksofficer.

Fältpostadresse 1Kpk/9302. Han räknar med att vara tillbaka i början av november när arbetet tar slut samt att komma till Helsingfors någon gång i december.

28.11 från Viborg. *"Tala om för Karin (Hackman) att jag har bittat hennes soffa – den från Neitsytniemi med lila damast – bland sakerna i Teollisuuskoulu. Hon måste sända oss en fullmakt så att vi får bort den därifrån"*.

1943. Ett nytt år. Kort daterat 1.1, men poststämpeln Viipuri 5.1.43. *"Idag var här tre alarm men ingenting hände. Har slarvat med postföringen […] Man vill ej mera få kuvert. Fick tre efter mycket bråk. Så nu skriver jag bara när jag verkligen har något att berätta. Suits me fine"*.

De följande breven i januari och februari handlar mycket om, *"mina bilder hos Salon Strindberg" […] "De fyra landskapen (från Herttuala) skall komma till Dig. De andra skall skickas till andra adresser"*. I brevet bifogas anvisningar till Elsa Hackman om bilderna. *"Tre ridbilder och ett hästhuvud skall till svenska legationen under adress Ryttmästare Victor Ankarcrona, Stockholm. En häst bör till Rabbelugn (Wrede). Ett landskap från Tammenpää till W. von Essen (avhämtas av ägaren). En tall och en boxer får bli där. Lydecken kan försöka troka dem. Förbered Lydecken på att det snart kommer 20 djur […] älgar och hästar med och utan ryttare"*. Ankarcrona nämndes här för första gången i brev till Anna. Arvid Lydecken var författare och från 1916 chef för Strindbergs konstsalong i Helsingfors.

14.3 på tyska från Viborg. *"I morgon börjar hästinköpen för armén. Pågår till 21.4, därefter kommer jag till Helsingfors"*. Berndt nämner att konstnären Eero Snellman berömt hans hästar – *"vackra och känsliga […] du kan dina hästar […] Idag åt jag lunch med båda Essens, Palmgrens, Wabrens och Melanders. Mycket animerat. Alla herrar har sina hustrur i Wiborg. Drack sedan kaffe med Gustaf Ehrnrooth. Han bor på Handelsgillet"*.

20.4: *"Hälsa Elsa att friherrinnan Hermelin fått sina bilder. Hon är förtjust och önskar tre hästar till"*. I brevet nämns även Mörners. Berndts kontakter och kunder i Sverige ökade i antal.

15.5: *"Tack för senast […] Jag mår bra. Simmar, rider och åker motorcykel mellan verserna. Men har faktiskt mycket jobb med mina 114 hästar"*. Arbetet som lantbruksofficer pågick hela sommaren och ända till början av oktober.

13.12: postkort från Tienhaara: *"Varför skriva när jag inte har något att berätta. Här på Herttuala behöver du inte vara orolig såsom vid fronten. Igår var jag på bio och såg Die Göttliche (Greta Garbo). Jag finner henne helt passé. Tacka vet jag Marlene."*

21.12: *"Var i staden idag. I skönhetssalongen träffade jag greven* [Troligen Nikolaj von der Pahlen]. *Han sade att de trivs bra i Munksnäs"*. [Pahlens bodde några år på Munksnäs gård tillsammans med Berndts kusin G.W. Hackman med familj]. *"Essen är åter på ett nytt ställe, inte mera i "tulilinjat" som i somras."*

1944 27.1: Berndt beskriver firandet av 50-årsdagen den 23.1 med både civila och militära gratulanter, därbland Nici Pahlen. Middag med brigadens fem överstar: Melander, Gustaf Ehrnrooth, Åke Wahren, von Essen och Palmgren.

Berndt af Frosterus på odaterat fotografi under krigsåren.

Berndt af Frosterus satsade senare på en karriär som konstnär. Han blev känd för sina målningar föreställande hundar och hästar. Här några inledande försök från 30-talet.

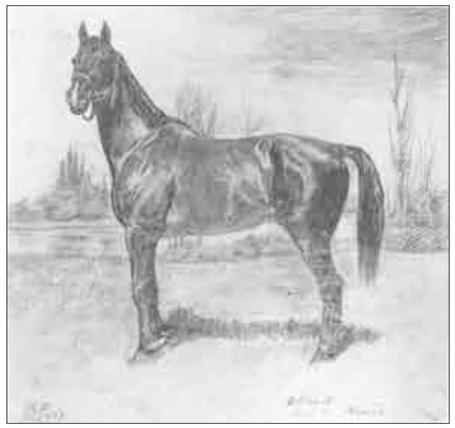

22.2 från Herttuala/Tienhaara: *"Här är allt ganska lugnt. Endast några nervösa har evakuerat sina saker medan H:fors bombats […] Hästregistreringen börjar den 1 mars, räcker en månad […] slutet av mars åter hemma"*. I början av juni kommenderades Berndt till Viborg för läkarundersökning med hänvisning till hans ålder. *"Jag var helt frisk – hjärta, lungor, blodtryck m m."*

26.6: Berndt skriver på tyska om vilka möbler han evakuerat från Herttuala. *"Men Herttuala är ännu på vår sida"*. Han hoppas att Anna trivs i sitt nya hem, Villa Kaisaniemi i Röykkä. I augusti skriver han, att han troligen i september kommer till Helsingfors när universitetets målarskola öppnas. *"Kan då ofta besöka Dig."*

7.8: *"Jag är bakom fronten med hästarna så Du behöver inte oroa Dig"*.

12.8: *"Vi har haft 'kuumat paikat' "*. Benrdt skriver om förlusterna samt 24.8 att han stannar kvar i militären några veckor till.

4.9: *"Nu behöver Du inte oroa Dig eftersom det är vapenstillestånd"*.

27.9: *"Hoppas Du är glad över att jag skriver på engelska. Jag var aldrig för Adolphus Hitler och är det inte nu heller. Räknar med att vara i Röykkä 23.10."*

20.11 skriver Berndt från Museigatan 3 A: *"Hjärtligt tack förr senast. Bor i Essens stora sal där det är hårligt att rita, mycket ljusare än på Universitetet"*.

1945. Färre brev, besöker Anna i Röykkä + telefonsamtal.

21.1: Berndt tackar för en skön vecka. Han har gått på bio och sett boxningsmatcher. Sjuttiofyraåriga hembiträdet Sophie är också på landet, så Berndt är ensam på Museigatan. En Schneevoigt-konsert.

9.2: Berndts farbror Charles Emil har dött i hjärtslag. Stillsam jordfästning. Moster Ali, morbror Lalli och Kasa är tvungna att ha två underhyresgäster. Tre hästmålningar har sänts till Sverige. Postkorten i februari berättar om besök hos släktingar.

16.3: Berndt målar flitigt med oljefärger och har följt med boxningsmästerskapen.

31.3: Henry Hackmans födelsedag firades till klockan ett. Berndt målar frenetiskt. Åter ofta på Espilä.

3.4: Berndt är inte förvånad över att Annas nya hund, Poppy, är rädd för smällar. *"Den var med när Selinska hemmet gick. Alla trodde att Poppy hade dött tills hon flera dagar senare bittades bland ruinerna, halvt ihjälfrusen och dito hungrad. So that's that."*

18.5: Anna har skrivit om sitt testamente. Vem skall få vad? Berndt skriver på engelska, tyska och svenska. *"Tavlor bryr jag mig inte om, ej heller smycken. Men om du vill testamentera empire gräddsnäckan och sockerdosan är jag mycket tacksam."*

23.5: Tackar för en servis. *"Min egen tavla tänker jag taga som minne från Herttuala […] Vi ha nu utemålning för Besproswannij"* [Sam Vanni]

20.8: *"Varit på Brödtorp en längre tid […] Camilla är Jully upp i dagen"* [Brödtorp i Pojo ägdes 1916–1962 av Ernst Rotermann. Moster Jullys son Nils var gift med Stella Roterman. Deras dotter Camilla var Jullys barnbarn]

20.9: *"Har mycket att måla, däribland ett och annat till gamla Sverige"*.

25.10: *"Kommer i början av november på en vecka ifall Du håller mig så länge"*.

1946. 26.9: Adress Karlavägen 70 c/o Ankarcrona, Stockholm. Berndt målar mest hela dagarna och lyckas rätt bra. Eugen Onegin och Faust på Operan. *"Stockholm är nog städernas stad. Allt är så mycket mjukare och mera leende än det hårda Helsingfors. Skall resa på "turné": Lindö* [Linde och Hans von Rosen], *Qvistrum* [C. G. D. Hamilton] *och Kristianstad* [Barbro Mörner]."

10.10: *"Nu har jag prins Gustaf Adolfs hästar klara. I övermorgon får jag på turné."* I ett senare brev skriver Berndt att prinsens adjutant Miles Flach hjälpte honom med att måla Clan Robert och Rockaway till prinsens stora belåtenhet.

21.10: Maskinskrivet brev från Kristianstad. Berndt skildrar besök hos adelsfamiljer och Åge Lundström (f.d. kavallerist, numera flyggeneral). På middag hos Hamiltons träffade Berndt änkedrottningen av Portugal (född Hohenzollern-Siegmaringen), och Berndt talade, till hennes förtjusning, bättre tyska än de andra gästerna. *"Hon är numera gift med Robert Douglas."* Middag hos Beck-Friis på Söderö. Dagen därpå stor jakt på Adelnäs hos Adelsvärds.

I november till Stockholm för att måla.

1947. 5.5: Från Stockholm skriver Berndt *"I am very glad to hear you are all right again, old girl. You had a rather close escape."*

5.6: från Karlavägen: *"Just work & work. I am staying in Stockholm at least till Midsummer."*

25.6. *"Har arbete så jag reser väl 4 juli till Hamiltons. Lämna bort 'agronom" när du skriver. Det av en titel som jag aldrig kunnat tåla och nu har jag ju verkligen ingenting med den att göra. Dricker alla dagar en liter surmjölk."*

I augusti och september bodde han hos familjen von Braun, som besökte Finland i juni.

7.10: från Kristianstad: *"Jakt två gånger i veckan. Dom andra dagarna målar jag […] vet ej hur länge jag stannar."*

20.12: från hotell i Stockholm: *"Ville sända citroner och apelsiner men det är exportförbud. Hoppas du får en jul med lugn och utan illamående. Antagligen får jag till Danmark i januari eller februari och målar ett par hästar. I morgon flyttar jag till ryttmästare von Braun över jul och nyår. Kicke och Greger Lewenhaupt hade Soupe dansant för 140 personer. Det var mycket animerat. Dem påstod att det är det billigaste sättet att klara av sina skyldighetsbjudningar […] God Jul från Din Berndt."*

Anna Favre avled den 15 januari 1948.

Ett minne

I ett brev till Anna Favre, daterat Helsingfors 5.11.1945, tackar Kate Hildén för "Din vänlighet att sända mig en gåva till min sextiofemsårsdag, den har fullständigt överväldigat mig."

Sedan minns hon och skriver: "Det händer så ofta att min tanke återgår till de lyckliga tider då Ni levde på Herttuala och vi på Sammonsaari och solen sken och himlen var utan moln. Ni var så vackra och strålande på den tiden, Heddy och Du, och vi diskuterade ofta om vem som var vackrast, men det stannade alltid därvid, att Ni var lika vackra, envar på sitt sätt. Jag minns särskilt en sommarkväll på Sammonsaari. Ni var klädda i vita kjolar och åtsittande karminröda atlasliv – jag hade aldrig sett något så vackert. Och hela den där glada falangen av kusiner och uppvaktande kavaljerer, som gungade på Suomenvedenpohja i färgglada kanoter […] "

Kate Hildén var dotter till Adéle Ekström och Eugen Wolff. Adéle var dotter till Alexandrine (Aline) Hackman och C. A. Ekström. Familjen Ekströms sommarparadis var ön Sammonsaari nära Herttuala.

Längs Torkeln mellan torgen

Emer Silius

Vi har hand i hand med våra trogna läsare vandrat kors och tvärs i den gamla ärorika Fästningen i Viborg. Nu lämnar vi den medeltida staden och styr kosan mot stadens nyare delar. Redan på 1800-talet brukade de viborgska skoleleverna varje kväll promenera av och an på Torkelsgatan, en tradition som tog slut först då Viborg förblev bakom riksgränsen. Många unga romanser fick sin början på Torkeln. Vi är inte ute efter romanser men följer annars skoleleverna exempel och promenerar från Salutorget ända fram till Rödabrunnstorget.

Torkelsgatan, "Torkeln", på finska Torkkelinkatu, nu på ryska *Prospekt Lenina*, är ingen urgammal färdled. Den blivande gatumarken gömde sig i trehundra års tid under den stadsmur som Gustav Vasas söner lät bygga mot sydost från Runda Tornet för att skydda den nya stadsdelen som sedan kallades Vallen. Först då staden hade beslutat riva murarna i medlet av 1800-talet och B. O. Nymalms nya stadsplan från 1861 hade godkänts kunde en gata byggas längs med den forna muren. Gatan fick namn efter grundläggaren av Viborgs slott, marsken Tyrgils Knutsson. Gatan utjämnades och stenlades 1871, förutom den sista delen mot Batteribacken som blev färdig först 1888.

På det ställe där muren hade stått anlades en ståtlig promenadpark, Torkelesplanaden. De första planteringarna verkställdes 1862 och parken har sålunda fyllt 150 år. Det berättas att stadens stationsinspektor J. G. Niklander, som förstod sig lika bra på växtvärlden som på järvägsskenor, på egen bekostnad lät skaffa och plantera de första lindarna. Ännu i dag står tjocka trädstammar där i raka led, kanske inte hundrafemtio är gamla men eventuellt ättlingar till stationsinspektorns plantor. Trädstammarna är målade vita till ungefär en meters höjd. Somliga påstår att målningen är gjord för att finska turister inte på natten ska törna mot träden, men kanske målningen ändå har någonting med skadedjursbekämpningen att göra. I skuggan av de lummiga träden blommar rosorna och syrenerna varje sommar i färggrann prakt. Årsdagen till ära ordnades en omröstning i Viborg för att finna ett nytt namn för parken och då fick förslaget *Park Esplanada* det största medhållet.

Under vinter- och fortsättningskriget led Torkelsgatan av en stor förstörelse, knappast ett enda av husen klarade krigstiden helt utan skador. En del byggnader förlorade sina tak, i somliga rasade också innerväggar och mellantak. Det är dock glädjande att se att endast några få hus är helt utplånade. Största delen av husen är renoverade och igen i fullt bruk. En del av dekorationerna har dock försvunnit och takkonstruktionen kan avvika något från originalarkitekturen. De ryska renoveringsgrupperna arbetade utan ritningar och hade inte ens tillgång till fotografier. Och vem skulle egentligen ha brytt sig om hur husen kom att se ut, huvudsaken var att de blev användbara. Men resultatet är att den gamla Torkelsgatan finns kvar, man kan bra känna igen den.

Då vi nu vänder ryggen till Salutorget och dess marknadssinnade kvast- och korgförsäljare ser vi framför oss på vänstra sidan i början av Torkelsgatan Finlands Banks röda tegelhus. Huset har två våningar och är dekorerat med olika vapen; man urskiljer Finlands lejon, Viborgs slott, ett segelfartyg och olika symboler. Byggnaden har två ingångar, en på långsidan mot Salutorget och en i gaveln mot Torkelsgatan. Huset är planerat av arkitekt Gustaf Nyström år 1908 som Finlands Banks Viborgsfilial och det togs i bruk 1910. Bankens filialdirektör, den sista före kriget K. J. Jauhiainen, hade också sin bostad i huset. Bankens adress var **Torkelsgatan 2**.

"Stor-Furstendömet Finlands Bank" hade visserligen öppnat ett kontor i Viborg redan 1842 , men i början var personalen liten, kanske 3–4 personer, och kontoret var då inrymt i hyresutrymmen vid Svartmunkegatan.

Det röda bankhuset har klarat sig bra genom kriget och tjänstgör även i dag som bank. Där kan man växla valuta och i bankens aula finns också en bankautomat.

Efter Finlands Banks hus ser vi vid Torkelsgatan ett annat, litet lägre tvåvåningshus som har en lång rad butikslokaler på gatunivå. Huset ritades 1888 av stadsarkitekten Johan Blomkvist på den tomt som senare skulle tillhöra Finlands Bank och det fick stå kvar då bankhuset tjugo år senare uppfördes. Huset hade samma adress som banken intill, **Torkelsgatan 2**.

Under finsk tid inhyste huset K. T. Forsténs efterträdares blomsterhandel och kransbinderi som ägdes av greve Nicolas von der Pahlen, tygaffär F:ma K. Kajander, K. F. Lindqvists efterträdares glas-, spegel- och ramaffär, L. Salkaris guld- och ur- samt optiska affär vars stora reklamur på väggen syntes långt längs Torkelsgatan, hattaffären Suomalainen Hattuliike och kemikalieaffären Viipurin Kemikaalikauppa. I andra våningen verkade Elevhemmet för svenskspråkiga skolelever under ledning av fröken Erna Boehme. Skeppsmäklaren Aatto Lahti bodde i huset.

Huset skadades illa i kriget men har renoverats och har kvar sitt gamla utseende. Även i dag upptas bottenvåningens alla affärslokaler av butiker. Rysslands största mobiloperatör MTS, Barnens varuhus och olika affärer i klädbranschen hälsar även finska turister välkomna.

Nästa hus, **Torkelsgatan 4**, väcker söta minnen hos gamla viborgare. Där fanns Alfred Pursiainens café och konditori med Viborgs kanske läckraste bakverk. Caféet var beläget i husets andra våning, konditoriaffären i bottenvåningen och bageriet på gårdssidan. Pursiainen själv bodde i husets översta tredje våning. Caféet var en viktig mötesplats för viborgarna, inte minst för skoleleverna som trivdes i den något luxösa atmosfären. Servitriserna hade stiliga svarta dräkter och alltid rena vita förkläden. Några av bagarna bodde på gården för att kunna börja sin arbetsdag före hanegället som det var brukligt den tiden.

Det var guldsmeden Wilhelm Porthan som år 1892 köpte tomten av konsul Robert Lydecken och lät bygga det nuvarande stenhuset i tre våningar som var ritat av Juho Raatikainen. Ett lägt trähus vid Torkelsgatans och Smidjegatans, senare Kurkigatans, hörn fick stå kvar. Några år senare, 1903, uppfördes på samma tomt på Smidjegatans sida ett femvåningshus med en stor gårdsflygel där sedermera bl.a. Pursiainens bageri var beläget. Huset som vi känner till under adressen Kurkigatan 2 var planerat av tekniker A. Korpimäki.

Finlands Banks hus och tvåvåningshuset Torkelsgatan 2 samt Porthans hus Torkelsgatan 4.

Torkelsesplanaden

Wilhelm Porthan flyttade sin egen guldsmedsaffär till Torkelsgatan. Porthan var aktiv kommunalpolitiker i Viborg. Han understödde skolverksamheten i staden och donerade altartavlan målad av Pekka Halonen till den nya domkyrkan. Han var Pamaus-sällskapets grundare och första ordförande. Porthan dog år 1925 och guldsmedsaffären upphörde med sin verksamhet på 1930-talet.

Kansallis-Osake-Pankki hade sitt kontor i andra våningen tills banken år 1901 fick sitt eget hus ett kvarter längre bort vid Torkelsgatan.

Vid **Torkelsgatan 4** verkade i slutet av 1930-talet följande affärer: K. Holms fiskeriredskapsaffär, R. J. Jalavas frö- och grönsaksaffär, Karjakeskuskunta r.l:s huvudaffär och grönsakslager, textilaffären Oy Lanka- ja Kangaskauppa, hemslöjdsaffären Orkamo Oy, Pursiainens café, bageri och konditori, H. Rehells frukt-, delikatess- och kolonialvaruaffär vars namnskylt man efter kriget såg i Helsingfors i hörnet av Hesperiaparken, Waldemar Jakolas pappershandel Torkkelin Paperi och S. Vehalas begravningsbyrå.

I huset **Kurkigatan 2** fanns Ömsesidiga försäkringsbolaget Aarnis agentur, Kaislahti gårds mjölkbutik som innehades av K. Huitu, herr- och damfrisör Saima Inkinen, Alex Saxbergs kakelaffär, S. Sukonkins vässningsaffär Terävä och Eino Viskarinens maskinaffär. Sin bostad i huset hade bl.a. vicehäradshövdingarna Hannes och E. R. Hartikainen, lektor Saimi Hartikainen, A. F. Hämäläinen, överstelöjtnant V. Ihalainen, försäkringsinspektör Oskari Karvinen, kontorschef Paul Maksimenko, guldsmed Porthans svärdotter fru Anni Portano och fastighetens gårdskarl Lauri Valkonen.

Bageriet fick en fullträff i bombningarna i kriget och flera bagare miste livet. Cafébyggnadens sluttande tak har efter kriget ersatts med ett platt tak och på detta sätt har byggnaden fått en bostadsvåning till. Det gamla trähuset i gatuhörnet är antagligen det ursprungliga men det har fått en ny takform och en ny brädfodring.

I dag upptas största delen av cafébyggnadens bottenvåning av en affär som säljer allt möjligt från hushållsartiklar och sängkläder till spjälgardiner och antenner. Dessutom finns där en affär som säljer kosmetika och andra toalettartiklar. Hörnhuset inrymmer en husgerådsaffär och ett café. I byggnaden **Kurjenkatu 2**, som åtminstone till sitt yttre ser målad och välvårdad ut, finns ett parfymeri och "*Snesbana Studio*".

I Torkelesplanaden mittemot Porthans hus stod mitt i en sprutande fontän den viborgska motsvarigheten till Havis Amanda, en naken kvinnofigur av Georges Winter. Skulpturens rätta namn var "Vid stranden av Imatra" men den fick snart smeknamnet "Torkkelin Tiltu". Statyn uppfördes i parken 1926 men den försvann i kriget. Antingen är den förstörd eller nergrävd i jorden. Den kan också vara bortförd, och kanske någon beundrar den i sin trädgård på någon okänd ort. Georges Winter (1874–1954) blev belönad med bronsmedalj på världsutställningen i Paris år 1900 men hans verk har inte blivit allmänt kända. Hans skulptur "Skyddsängel" som också har funnits i Viborg, prydder nu Salmelas skulpturpark i Mäntyharju.

OpenStreetmap

Vi går nu över Kurkigatan eller *Ribnij pereulok*, Fiskgränden, som gatan numera heter. Om vi kastar en blick till vänster ser vi att alla trähus som funnits längre borta vid gatan har försvunnit. Bland dem fanns det trähus som Teollisuuden- ja Liikkeenharjoittajain Seura Pamaus r.y. köpte år 1916 och där sällskapet höll sina möten och hade en restaurang.

Hörntomten framför oss, **Torkelsgatan 6**, tillhörde andelslaget Osuusliike Torkkeli r.l. som köpte den 1927. I gatuhörnet stod ett gammalt trähus och längre borta vid Torkelsgatan ett femvåningshus av sten som var ritat av arkitekt Allan Schulman 1905. Andelslaget som på sina bästa dagar hade över 50 butiker i Viborg och dess omnejd öppnade sin huvudaffär i stenhuset med klädförsäljning, konditori och restaurang. Då affären i slutet av 1930-talet skulle utvidgas revs trähuset och byggnadsarbetena på ett nytt affärshus inleddes, men kriget stoppade bygget. Denna del av tomten har förblivit obebyggd även under rysk tid och har ända till dessa dagar fått tjäna som park. Nu har man dock påbörjat byggnadsarbeten där och resultatet skall enligt reklambilderna bli ett femvåningshus med torn, "Viborgs rådhus". Här kommer gatubilden alltså att förändras väsentligt.

Förutom andelslaget Torkkeli hade också andelslaget Valio r.l. sin centralaffär och Oy Marschan Ab sin filial vid **Torkelsgatan 6**. Vidare fanns där M. Altschulers hattaffär, Oy Hortus fröaffär och A. Kukkurainens antikaffär. För sådana som inte längre behövde hattar fanns begravningsbyrån Torkkelin Hautaustoimisto Oy som ägdes av Elis Kukkonen. Den kända advokatbyrån Jakobson & Maslovat erbjöd juridiska tjänster.

På Kurkigatans sida fanns två frisörsalonger, Tyyne Nyyssönen för damer och herrar samt N. Pusin för herrar.

I huset bodde bl.a. guldsmeden Eino Aarne som hade sin affär vid **Torkelsgatan 12**, handlanden F. Kravts, handlanden S. Markeloff, Ol. Torkkelis verkställande direktör E. Mänttäri, ingenjör Nikolai Sergejeff och direktör A. I. Vuoma som ägde Bil- och Motoraffären Arvidson.

Andelslaget Torkkelis hus klarade sig bra genom kriget. Största delen av fasadens dekorationer och t.o.m. de trevliga björnarna utanför fjärde våningen finns kvar. Ett par taktorn har blivit lägre. I dag finner man i husets gatuvåning en bröd- och en köttaffär, ett apotek, en affär som säljer gåvoartiklar av ädelmetall och en bokhandel där man kan köpa guideböcker och kartor över Viborg, även med finsk och i bästa fall också med svensk text.

Andelslaget Torkkelis hus Torkelsgatan 6

Lejonvapnet på KOP:s hus Torkelsgatan 8.

På följande tomt finns två femvåningshus. Båda tillhörde Kansallis-Osake-Pankki och hade adressen **Torkelsgatan 8**. Banken själv hade sitt viborgska huvudkontor i Tawastgatans hörnhus som togs i bruk år 1901 och var planerat av arkitektbyrån Usko Nyström, Albert Petrelius & Vilho Penttilä. Arkitekterna Nyström och Penttilä ritade också det andra huset som byggdes ett par år senare. Filialdirektörerna hade sin tjänstebostad i bankens hus. Kansallis-Osake-Pankki hade kommit till Viborg redan 1890 och dess viborgskontor hade under drygt tjugo år utvecklats till bankens största filialkontor. Bankhuset har en fasad av täljsten och är rikligt dekorerat med merkuriusstavar och andra symboler. Överst i gathörnet ser man ett finskt lejonvapen.

Företag som var verksamma i KOP:s hus var Finska Färg- & Fernissfabriks Ab, kaffehandel och leverantör Jul. Nissen, Nordic Electronics Ltd, och Tienhaaran Sikuri Oy som hade sitt kontor i huset. Städernas Allmänna Ömsesidiga Brandförsäkringsbolag och Försäkringsbolaget Tarmo hade sina kontor hos bankdirektör J. Lindblad. Vidare hade läkaren Aarne Ahla samt tandläkaren Hugo Sundell sina mottagningar och sina bostäder här och advokaterna Viljami Lappalainen, Martti Pitkänen och Fritz Wiik sina byråer. Den sistnämnda skötte också franska konsulatärenden. Husen vid Torkelsgatan 8 inrymde också privatbostäder. Där bodde bl.a. P. Berdenis van Berlekom, direktörerna Olof Hanssen och Mikko Uosukainen, prokurist Emil Svartström samt KOP:s bankdirektörer Eino J. Hevonpää, Heikki Lähimaa och Rainer Veisterä. Musikläraren Ruth Vaaranen bodde på Tawastgatans sida.

KOP:s byggnader fick också skador i kriget men de har renoverats och de över hundraåriga husen står bastanta och pryder Viborgs viktigaste affärsgata. Hörnhuset skadades redan i vinterkriget men renoveringen hade under fortsättningskriget nästan slutförts då byggnaden tillsammans med hela staden igen förblev bakom gränsen.

Vid **Torkelsgatan 8** verkar nu en pappershandel och en tämligen stor matvaruaffär, nästan en market, som håller öppet sju dagar i veckan kl. 8–20. Utanför KOP:s forna kontor finns inga skyltar som skulle avslöja banklokalens nuvarande användning. Av gardinerna och blommorna i fönstren kan man dra den slutsatsen att byggnaden nu tjänar som bostadshus. Man kan avundas invånarna; alla får inte bo bakom en täljstensfasad med det finska lejonvapnet i hörnet!

Nu går vi över Tawastgatan, *Nikolajeva pereulok*. Gatan är bara ett kvarter lång och leder från Torkelsgatan till Salakkalahtigatan genom ett massivt efter kriget byggt bostadshus i den bortre ändan. Halvvägs ser vi ett stiligt tvåvåningshus; det är ingenjör E. Filemon Galléns hus, som arkitekt Fredrik Odenwall ritade på 1870-talet.

I hörnet av Torkels- och Tawastgatorna med adressen **Torkelsgatan 10** stod tidigare en grupp trähus som inte längre finns kvar. Där hade Itä-Suomen Rautakauppa Oy sin affär. Företaget var först en filial till helsingforsaren Julius Tallbergs järnhandel, men handlanden, sedermera kommerserådet E. V. Sellgren köpte affären 1890 och grundade ett eget företag, Itä-Suomen Rakennustarpeiden Kauppa. År 1915 förvandlades företaget till ett aktiebolag med namnet Itä-Suomen Rautakauppa Oy. Affären sålde järnvaror och byggnadstillbehör i parti och i minut. Efter kommerserådet Sellgrens död 1936 övergick aktiestocken till Kotkan Rauta Oy men företagets namn förblev oförändrat.

Affärens sista verkställande direktör Lennart Salomaa och direktör P. Härkönen bodde på Tawastgatans sida. M. H. Nurmi hade skrädderiaffär vid Torkelsgatan.

I hörnet av Torkels- och Tawastgatan finns nu en liten park. Resten av tomtens sida mot Torkelsgatan upptas av ett stort ryskt betonghus, byggt efter kriget. Ändan mot Tawastgatan har rundade balkonger och den yttersta gaveln ett trapphus med en glasvägg hela vägen ända upp. Rysslands näststörsta bank VTB-bank har sitt stora kontor på gatunivån. Högre upp finns en uraffär och juvelerare, en skoaffär, en sy-, kläd- och pälsateljé samt skönhetssalongen *Tout a Fait* som utöver kosmetik och hårborttagning erbjuder manikyr, pedikyr, massage och solarium samt dam- och herrfrisörtjänster. Enligt tidningen Karjala kan man också få en snabb psykoanalys där för fem euro med hjälp av en dator.

Nästa hus vid Torkelsgatan är igen en bankbyggnad, ritad av viborgsarkitekten Uno Ullberg. Fastighetens adress var **Torkelsgatan 12** och byggnaden uppfördes i tre delar av tegel, granit och ytterligare tegel. Delarna byggdes i denna ordning åren 1911, 1912 och 1913. Tomtägaren var Oy Karjala.

I den mitterста delen med granitfasad hade Finlands Handelsbank Ab sitt huvudkontor. Banken var grundad i Viborg av lokala köpmän 1907 som motreaktion till att Nordiska Aktiebankens huvudkontor flyttades →

Oy Karjala Torkelsgatan 12

→ från Viborg till Helsingfors. Handelsbanken växte snabbt men kunde aldrig konkurrera med de tre stora affärsbankerna i Finland. Banken hade dock många stora viborgska företag som sina kunder, bl.a. handelshuset Hackman & Co. Handelsbanken hade filialkontor i Helsingfors och i många andra städer i Finland. År 1924 fusionerades Handelsbanken med Helsingfors Aktiebank som fortsatte bankverksamheten på fastigheten ännu under fortsättningskriget.

Den stiliga banksalen med glastak finns kvar och används nu av den stora ryska banken *Sberbank*. Se noga på ytterdörrens gamla handtag, där kan man ännu urskilja Handelsbankens initialer SKP – FHB.

Andra företag som var verksamma i fastigheten var på Torkelsgatans sida J. V. Aarnes guldsmedsaffär, damfriseringen och skönhetssalongen Astra, Esko Mattilas skoaffär, ekiperingsaffären Stadion, Singer Sewing Machine Company, tobaksaffären Paul Studes efterträdare Ab samt musikaffären Viipurin Musiikkikauppa Oy där man också kunde beställa resor genom Finlands Resebyrå Ab:s representant B. Lagerman. Alldeles vid Torkelsgatans och Karjalagatans hörn gick man in i en stor bokhandel, Finska Bokhandeln, som ägdes av konsul Robert Edgren. På Karjalagatans sida fanns fotografiska magasinet Adam som innehades av I. P. Mouritzen, hattfabriken Viipurin Uusi Lakkitehdas H. Eckerts butik och kontor, bröderna R. & G. Elfströms uraffär, agenturfirman Uuno W. Grönroos, Oy Instrumentarium Ab, damfriseringen och skönhetssalongen Keskus samt advokatbyrån Makkonen & Brunou.

På Torkelsgatans sida bodde vicehäradshövding Runar Gräsbeck, kommerserådet Juho Linnamo, bankdirektör Väinö Nikander, avdelningschefen Urho Raekallio och tandläkaren Rauha Seppä-Raekallio. På Karjalagatans sida kunde vi bl.a. träffa bankdirektör Onni Björninen, handlanden H. Eckert och affärsmannen Uuno W. Grönroos.

Huset klarade sig bra genom krigsåren och har praktiskt taget samma utseende som förut. De talrika dekorationerna pryder fasaderna såsom Uno Ullberg hade planerat och två av Felix Nylund skulpterade damfigurer håller lika skarp uppsikt över ingången till Sberbanken som i tiden över Handelsbankens och HAB:s entré. Även i dag är förteckningen över de i fastigheten verksamma företagen och inrättningarna imponerande: En tandläkarstation som utlovar smärtfri tandvård och, om den inte hjälper, tandutdragning i narkos och en tidsenligt lagad protes, en glasshandel, en rådgivningsbyrå för blivande mödrar, ett apotek, en kristallaffär, en skoaffär, en juvelerare, en optikeraffär, en affär för barnartiklar, en klädesaffär och en restaurang. Några av dessa butiker när man via bokhandelns forna dörr i gatuhörnet. Denna gatukorsning är utan tvivel en av de bästa affärsplatserna i Viborgs centrum – såsom den var redan på vår tid!

På högra sidan av Torkelsgatan ser vi i parken en stentrappa som leder till en terrass. Terrassen är nu tom, men där har restaurang Espilä en gång stått. Gustav Vasas söners stadsmur har här gjort en rät vinkel och vänt sig mot Pantsarlaksbastionen. Här i hörnet stod en annan bastion, Äyräpääbastionen, och terrassen är byggd på resterna av den.

Då stadsmuren hade rivits och Torkelsesplanadens anläggning var på gång byggdes här ett stort trähus som inrymde ett hotell med restaurang. Byggnaden var ritad av arkitekt Fredrik Odenwall. Hotellet som fick namnet Belvedere invigdes 1868. Emellertid brann byggnaden år 1887 och då flyttade hotellets innehavare Frans Ehrenburg affärsrörelsen ett kvarter längre bort mot järnvägsstationen till ett stenhus i hörnet av Salakkalahtigatan.

På hotellets plats uppfördes snart en ny restaurangbyggnad av trä som ritades av stadsarkitekt Johan Blomkvist. Restaurangen öppnade 1890 och fick namnet Esplanad – som senare ändrades till Espilä. Byggnaden renoverades ett par gånger, senast 1935 enligt Uno Ullbergs ritningar. Då kunde restaurangen betjäna 150 matgäster, på somrarna ett hundratal fler. Mellan Torkelsgatan och restaurangen stod en musikestrad där militär- och andra orkestrar uppträdde sommartid och då hördes musiken runt hela staden. Restaurang Espilä var mycket populär; där ordnades otaliga familjefester och teaterfolket brukade samlas för att äta middag där efter varje premiär och även annars. Restauratörparet Pekka och Anna Toropainen var legendariska gestalter som alla viborgare kände åtminstone till utseendet. De grundade efter kriget i Helsingfors en ny restaurang med samma namn som dock inte mera existerar.

Det viborgska Espilä förstördes i slutet av vinterkriget. Intill Espiläs forna läge finns nu en liten nöjespark för barn och i gathörnet en kiosk.

Endast några meter från Karjalagatan står Yrjö Liipolas bronsstaty Skogens son, en naken pojkfigur som leder en björnunge i koppel. Skulptören Yrjö Liipola skapade statyn i Ungern 1932 där han var verksam som Finlands konsul. Motivet för konstverket var Aleksis Kivis dikt med samma namn. Yrjö Liipola (1881–1971) har gjort ett stort antal kända statyer och minnesmärken. I Helsingfors kan man beundra spjutkastarinnan "Tellervo, Tapios dotter", bättre känd som Diana.

Nu är det dags att gå över Karjalagatan, Karjalankatu, *Leningradskij prospekt*, som leder från järnvägsstationen i nordost till hamnområdet i sydväst. Gatan har också haft andra namn. Då den byggdes på 1860-talet fick den heta Alexandersgatan eller rättare sagt Alexandersperspektivet efter dåtida tsaren Alexander II. Vid ändan av Salakkalahti var man tvungen att bygga en bank av schaktjord; den kallades föreningsbanken – inte efter penninginstitutet utan för att den förenade den blivande järnvägsstationen med stadens centrum.

Hösten 1941 då Viborg igen var i finska händer ändrades gatans namn till Mannerheimgatan. Tanken var vacker: Gatorna uppkallade efter två för Viborg viktiga stormän, marsken Tyrgils Knutsson och marskalken Mannerheim, möttes mitt i staden och bildade ett kors, kristendomens symbol. Av kända orsaker blev namnet inte långvarigt, och inte heller viborgarna hann fästa sig vid det. I synnerhet de gamla viborgare som inte återvände till staden under fortsättningskriget talade endast om Karjalagatan.

Gatuhörnet framför oss är tomt på byggnader. För några år sedan såg det ut såsom någonting skulle byggas på tomten, ett högt skyddsplank var redan uppfört, men efter ett par år togs planket bort och hörnet står igen öde. Tidigare fanns här två trähus, båda byggda på 1860-talet. Huset vid gatuhörnet var nästan helt upptaget av Ab Starckjohann & Co:s stora filial. Starckjohann var Viborgs ledande järnaffär, grundad redan 1868, och den hade sin huvudaffär vid Slottsgatan. Förutom järnhandelsvaror såldes också glas- och porslinsföremål samt husgeråd. Filialen här i hörnet öppnades 1931. Efter kriget fortsatte bolaget sin verksamhet i Finland, blev så småningom Oy Starkki Ab, och är nu en del av en utländsk koncern som har affärverksamhet i 25 länder.

Yrjö Liipolas "Skogens son"

Sergejeffs palats Torkelsgatan 14 och Konkonens hus Torkelsgatan 16

På samma tomt byggdes ännu ett tredje hus som fortfarande står kvar. Det är det s.k. Sergejeffska rokokopalatset som var planerat av arkitekt Fredrik Odenwall och uppfördes 1883. Byggherren var fabrikören och grosshandlaren, kommerserådet Feodor Sergejeff, som hade sin bostad i byggnaden. Huset är byggt av sten, har två våningar och en stor balkong och är rikt dekorerat. Tomten har adressen **Torkelsgatan 14**.

Förutom Starckjohann verkade här i slutet av 1930-talet Juho Himanens herrekipering, S. Larpolas damoch herrfrisör, Viborgs Mode- och Pälsaffär samt Viborgs tjänstemannaföreningars klubblokal där det också drevs restaurangverksamhet.

På Karjalagatans sida upptog Starckjohann hela hörnhuset. I det andra trähuset erbjöd urmakaren A. Aalto sina tjänster, likaså handskaffären Chic som ägdes av fru Ida Åhman. Där fanns också Café Esplanad, Anna Hiitolas skoaffär, Karjakeskuskunta r.l:s butik n:r 13 och Viipurin Kahvi Oy. I en liten lägenhet närmast intill Karjala-tidningens stora rödtegelhus verkade fotografen Eino Partanens kända Valokuvaustarpeisto Helios Oy.

Trähusen är nu alltså borta. Sergejeffs palats står kvar och är fortfarande med sina dekorationer en pärla i gatubilden. Huset är dock i behov av en renovering. På gårdssidan ser man under taket öppna hål som leder till vinden. Det finns endast en dörr till Torkelsgatan, men under ett fönster står en tom stentrappa som avslöjar att där någon gång har funnits en annan ingång. På balkongen kunde man ännu för ett par år sedan se en webbkamera som på nätet sände bilder från gatukorsningen. Byggnaden ser öde ut och det är svårt att säga hurudan användning den nu har, eller om den har någon alls.

På följande tomt, **Torkelsgatan 16**, står nu endast ett hus. Det är ett smalt femvåningshus som arkitekt Paavo Uotila i början av 1900-talet ritade för affärsmannen, kommunalrådet Aleksanteri Konkonen (1856–1925). Byggnaden uppfördes i nationalromantisk stil och tycks ha klarat sig mycket bra genom de stormiga tiderna, t.o.m. det spetsiga tornet på taket står kvar. Före kriget stod på samma tomt förutom detta hus ytterligare två envåningshus från 1800-talet. Det ena låg längs Torkelsgatan ända till Magnusgatans hörn, det andra på Magnusgatans sida. Den del av tomten är nu obebyggd, endast blomplanteringar i stora betongbassänger pryder den på sommaren. Där säljs också böcker under bar himmel.

I Konkonens femvåningshus ledde apotekaren Antero Hyttinen Keskus Apteekki, Viborgs åttonde apotek. Som granne hade han café-restaurang Aula, som var populär bland konstnärer. Vidare hade W. och E. Montonen på tomten en filial till sin fruktaffär, Ljuba Burstein sin beklädnadsaffär, A. Rubin en skjort- och hattaffär och Hilja Sorvali en tygaffär "Kangasaitta". Affärsidkarnas Ömsesidiga Föräkringsbolag, Resebyrå Karjala och Makslahden Puunvienti Oy hade sina agenturer i Konkonens hus. Ida Soininens restaurang Automaatti hade ingång från Magnusgatans sida i ändan av det ena låga huset och i det andra envåningshuset på tomten verkade resandehemmet Keskus. I Konkonens femvåningshus bodde bl.a. Motor-Sport Ab:s direktör Aapo O. Autio, diplomingenjör Aku Kuusisto, tandläkaren Einar Relander, som också hade sin mottagning där, och den brittiske trävaruhandlaren D. G. MacKerracher, vars tre döttrar gick i Svenska Flickskolan. På Magnusgatans sida bodde vaktmästaren Antti Toropainen och exekutionsbiträdet Sulo Toropainen.

Vid Torkelsgatan finns nu en butik som enligt sin reklamskylt har 1001 väskor till salu. I gårdsflygeln dit man nu behändigt kommer över den obebyggda tomtdelen finns åtminstone en karamellbutik och en företagare som erbjuder bokföringstjänster.

På husgavelns stora tomma väggyta mot Magnusgatan hänger en jättelik reklamaffisch som lockar oss till den pågående utställningen på konstmuseet.

Magnusgatan, på finska Maununtakatu, heter numera *Ulitsa Dimitrova*. Den är tre kvarter lång och leder till vänster ända till Repola- och Erkkogatornas hörn.

Vi går över gatan och har framför oss ett stort sexvåningshus som upptar så gott som hela tomten. Det är O.Y. Kimmos hus, byggt i flera etapper varav den sista blev färdig just före frihetskriget. Det sista byggnadsskedet, då ett nytt stenhus uppfördes på tomten och tre redan befintliga förhöjdes, planerades av byggmästaren, senare kommunalrådet Heikki Kaartinen. Han var inte viborgare men hade rötter i Elisenvaara och hade genomgått snickarskola i Sordavala. En stor del av bostadshusen i Viborg var privatägda. Begreppet bostadsaktiebolag infördes först med lagen från år 1926. Större bostadshus kunde också grundas i form av fastighetsaktiebolag, vanligt eller ömsesidigt. Kimmo var ett fastighetsaktiebolag. En av eldsjälarna bakom projektet var trävaruhandlaren, ekonomierådet Heikki Kosonen, som fortsatte som styrelseordförande för Oy Kimmo ända till vinterkriget. Som bolagets disponent verkade A. Kosonen. Huset vars adress var **Torkelsgatan 18** är massivt byggt men helhetsintrycket görs lättare av burspråk, balkonger och andra dekorationer. Tre små hörnbalkonger är extra sirliga.

O.Y. Kimmos hus Torkelsgatan 18 med "Champion"

Oy Kimmo var en viktig affärsfastighet men också ett uppskattat bostadshus. I hörnet av Torkelsoch Magnusgatorna hade skoaffären Tampereen Kenkä Oy sin filial. På Torkelsgatans sida kunde man besöka filialen till Greta Valvannes konditori Karjaportti eller bokhandeln Viipurin Kirjakauppa. För sådana som ville shoppa mera fanns där Mimma Pöllänens tyg- och klänningaffär, J. Kupiainens kappaffär för damer och Firma O. Paasios ekiperingsaffär, närmast avsedd för herrar. I den sista affärslokalen i bottenvåningen hade Suomen Maatalous-Osake-Pankki sitt kontor. Banken grundades 1916 i Tammefors och fusionerades med Kansallis-Osake-Pankki 1958.

Fastighetens andra långsida mot Magnusgatan inhyste Paul Björninens frukt-, delikatess- och kolonialvaruaffär, damfrisör- och skönhetssalongen Eva, sportredskapsaffären Itä-Suomen Urheiluvälineitä Oy, Inga Reskos damfrisering, Otto Mäkelä's kemikalie- och hälsobod, Valios butik n:r 9, en fastighetsförmedlingsbyrå och expressbyrån Mars. Vidare verkade i huset Bensin Ab:s och Nobel-Standard Ab:s kontor, Skadeförsäkringsbolaget Ilmarinens och Försäkringsaktiebolaget Karjalas kontor, lantbruksingenjörens kontor, dragspelfabriken Soitin-Tehdas-Yhtiös kontor, trävaruaffären E. Henttu samt Kannaksen Matka-auto Oy och Wald. Lehtinen Oy. Ömsesidiga livförsäkringsbolaget Pohjas kassaärenden sköttes av fröken Puustinen på Suomen Maatalous-Osake-Pankki. Finnish Timber & Co Ltd hade sitt kontor i A-trappan och i samma lägenhet bodde direktör Ivan Nikitin. Ville Mahkonen var representant för Herman Lindell Oy.

Oy Kimmos hus hade cirka femtio bostadslägenheter. På Torkelsgatans sida bodde guldsmeden Rudolf Elfström, Torsten Gottleben, handlanden K. Holm, läkaren Helvi Knuuttila, som också hade sin mottagning där, disponent A. Kosonen, ekonomirådet Heikki Kosonen, läraren Aukusti Kupiainen, representant Ville Mahkonen, direktör Ivan Nikitin, fru Ester Schalien, direktör Harry Silander, Kangasaittas ägare fru Hilja Rouvali och J. C. Thoms. Sina bostäder på Magnusgatans sida hade begravningsentreprenören och matvaruhandlaren S. Vehala, farm.kand. Hilja Ikonen, direktör Wald. Lehtinen, redaktören, författaren och konstnären Viljo Kojo, banktjänstemännen Elna Käkönen, Signe Nordström och Armi Rekonen, fröken Brita Lindfors och fru Helmi Lindfors, skräddaren Eino Manninen, direktör S. Michailow, fru Maija Muinonen, fru Aino Pehkonen, kontoristen B. Peso, handlanden Mimma Pöllänen, handlanden och olympiaboxaren Valfrid (Valle) Resko, telegraftjänstemannen Gunnar Saaristo, fil.mag. Heimo Veijola och lektor Heikki Väänänen.

Även Oy Kimmos hus fick sin andel av bombningarna men är i dag i relativt gott skick. I skoaffärens gamla hörnlägenhet hittar vi dag "*Pub Restaurang Champion*", som gör reklam för öl och "*bisnes lanch*", såsom man skriver engelska på rysk sätt. Restaurangen har också varit samlingsställe för F1-föraren Valeri Petrovs fanclub och där finns fotografier och annan rekvisita med anknytning till F1-tävlingar. Till vänster vid Magnusgatan finns en affär för herrkläder samt en sko- och väskaffär. Fortsätter vi vidare längs Torkeln passerar vi "*Dialog*", en konsultfirma och turistagentur, bankkedjan *Home Credit Banks* kontor, en guldsmedsaffär som lovar skänka ett smycke till alla som köper en guldked, snabbserviceexpress "*Bilain*", antagligen inom IT-branschen, och en dörr som leder till Nordvästrysslands statliga tekniska korrespondensuniversitet.

Torkelsgatan var tidigare och tycks ännu i dag vara en bankgata. Vi har nu passerat fyra forna banklokaler och den femte står ännu i turen. Den sista byggnaden före Rödabrunnstorget är Nordiska Föreningsbankens stora bankhus, ritat av helsingforsarkitekten Oiva Kallio och uppfört så sent som 1938. Byggnaden kom inte till utan protester, från tomten undanröjdes Kulmahalli, en omtyckt basarbyggnad som var planerad av arkitekterna Gyldén och Ullberg och som hade stått på sin plats i endast trettio år. I stället byggdes nu ett stort affärs- och bostadshus som omfattade två sju våningar höga huskroppar och mellan dem en lägre marmorbelagd del för själva bankkontoret. Banken hade på båda sidorna en stor affärslägenhet, närmast Oy Kimmos hus Veljekset Hamunen Oy:s skoaffär och i hörnet av Rödabrunnstorget A. Syvänoro Oy:s tygaffär. Den sistnämnda hade installerat Viborgs första rulltrappa i affären. Byggnadens adress var **Torkelsgatan 20**. År 1938 flyttade Nordiska Föreningsbanken sin viborgsfilial hit. Den gamla filialen vid Salutorget fick nu namnet Viborg-Salutorget. Ett mindre kontor i landskommunens hus på andra sidan Rödabrunnstorget lades ned.

NFB:s affärshus Torkelsgatan 20.

Byggnadskomplexets sida mot Rödabrunnstorget var lång och där fanns flera företag: Biografen Palatsi, en café-restaurang med samma namn, A. E. Hedman Oy:s filial Karjalan Kemikalikauppa och Suomen Maanviljelijäin Kauppa Oy:s viborgsfilial. SMK:s filial evakuerades under vinterkriget till Villmanstrand men flyttade tillbaka till Viborg under fortsättningskriget och hann verka här ännu i två års tid.

Enso-Gutzeit Oy hade sin skogavdelnings distriktskontor och dotterbolaget Tornator Oy sitt shippingkontor i fastigheten. Oy Kulma och Förlags Ab Y. A. Grönberg hade också sina kontor där. Mångsidiga Aune Ilmonen drev en bokförings- och maskinskrivningsskola samt en räkenskaps- och översättningsbyrå. Textilkonstnären Alli Kivivuori hade textil- och heminredningsbyrån Kaunis Koti. Direktör Y. A. Ritvola verkade som representant för Ömsesidiga Försäkringsbolaget Sampo.

Vicehäradshövding Vilho Pentikäinen hade sin bostad och sin advokatbyrå i huset. Läkarna G. Björkenheim och Håkan Kurtze hade båda sin mottagning på Torkelgatans sida samt O. V. Eskola och Paavo Valvanne på Rödabrunnstorgets sida. Det fanns åtminstone tre tandläkarmottagningar: Hellin Reinikainen-Ripatti på Torkelns sida samt Sylvi Savolainens och Fanni Siintos mot torget.

På Torkelsgatans sida bodde läkaren G. Björkenheim, direktör Y. A. Ritvola, bankdirektör Anto Puustinen samt vicehäradshövding Justus Ripatti och tandläkaren Hellin Reinikainen-Ripatti. På Rödabrunnstorgets sida bodde bl.a. Oy Mekano Ab:s direktör, ingenjör E Björkstén, innehavaren av ekiperingsaffären Viipurilainen Vaatetusliike Osk. Eckert, med. och kir. dr O. V. Eskola, pälshandlaren M. Kaplan, konsul Uuno A. Kivivuori och textilkonstnären Alli Kivivuori, forstmästare Onni Kuukkanen, partihandlaren och Estlands konsul J. Leskinen och fru Jenny Leskinen, läkaren Paavo Valvanne och fru Greta Valvanne, chefen för polisens adress-, pass- och informationsbyrå A. A. Savolainen och tandläkaren Sylvi Savolainen, tandläkaren Fanni Siinto, den legendariske direktorn för Viborgs Musikinstitut Boris Sirpo, handlanden Arttur Syvänoro, forstmästaren Wiljo Warjus och ingenjör Oskar Vikström.

Under fortsättningskriget öppnade Föreningsbanken sitt kontor i huset och ombesörjde bl.a. arméns penningrörelse så länge det var möjligt. Den 20 juni 1944 hade chefen för 20:e brigaden, överste Armas Kemppi sin kommandoplats i bankvalvet. Den lämnade han först då ryska pansarvagnar närmade sig Rödabrunnstorget.

Banklägenheten är i dag i den stora ryska Sberbankens bruk. I Hamunens forna lokal verkar guld- och juvelaffären "*Lombard*" och ovanför den en fastighetsagentur. I Syvänoros utrymmen finns stadens kulturhus där en stor mängd tavlor och andra konstverk är utställda och antagligen också till salu. Bredvid erbjuds kaffe och bakverk. På torgsidan finner man ett café med det operettklingande namnet "Via Hästen" och modeaffären "*Boutique Milan*". På väggen kan man se en stor reklamaffisch som marknadsför finsk byggnadsverksamhet i Viborg, "*Little Finland*".

Nu har vi nått slutpunkten av vår promenad, Rödabrunnstorget, Punaisenlähteentori, nu helt enkelt Röda Torget, *Krasnaja Ploschad*. Torget har fått sitt namn av en stor brunn som har funnits här redan på 1700-talet och vars trälock var målat rött. Det berättas också att brunnens vatten stundom var så rostigt att det skiftade i rött. En tredje, mera romantisk berättelse förtäljer att vattnet hade fått sin röda färg av blodet som rann i brunnen då hertig Karl år 1599 här lät avrätta kung Sigismunds sista anhängare i Viborg. Brunnen eller åtminstone källan kan nog ha existerat redan då men något torg fanns här inte förrän på 1860-talet då jordfyllnings- och utjämningsarbeten här vid Salakkalahtis dåtida strand började utforma en öppen plats runt brunnen.

Rödabrunnstorget var under den finska tiden en livlig försäljnings- och marknadsplats. Här såldes allt möjligt utom livsmedel. Den regeln hade dock ett undantag: grisar från Sakkola och andra levande djur fick säljas; de var inte ännu förädlade till livsmedel.

Torgets utseende har inte förändrats mycket sedan 1930-talet. De enda nykomlingarna är ett nytt ryskt höghus vid Rödabrunnsgatan, Ulitsa Uschakova, på torgets nordvästra sida genast efter NFB:s hus, och en kolossal staty av V. I. Lenin på själva torget. Statyn har stått här sedan 1957. Resten känner vi igen: Bakom det ryska huset står Utskänkningsbolagets låga hus där stadsbiblioteket verkade innan det fick flytta till sitt nya Aaltopalats 1935 och som också inhyste arbetarinstitutet. På torgets baksida vid Pohjolagatan, *Severnaja ulitsa*, ser vi Viborgs landskommuns hus dit landskommunens alla funktioner var koncentrerade och som hade ett privat sjukhus i femte våningen, samt Oy Arinas hus. På den sydöstra torgkanten vid Vasagatan, *Suvorovskij prospekt*, ser vi Viipurin Osuusliike r.l:s hus där Viborgs musikinstitut tidigare verkade, köpman Moskvins hus med sina två spetsiga torn, en låg butiksbyggnad, ett litet tvåvåningshus där Wicander & Larson Ab hade sin Viborgsaffär, samt Rödabrunnstorgets apotekshus. Alla dessa hus har renoverats efter krigets prövningar och lever vidare.

På andra sidan av Torkelsgatan ser vi sista ändan av Torkelesplanaden. Där bakom träden skymtar Viborgs internationellt mest kända byggnad, Alvar Aaltos stadsbibliotek. Det är en glädje för ögat att se dess vita nyrenoverade ytor. Biblioteket öppnades igen i november 2013 för allmänheten efter grundrenoveringen. På husväggen vid ingången finns text på ryska och på finska. Glasdörrarna med bronskarmar leder oss in i aulan. Läsesalen finns rakt framför oss, föreläsningssalen vars furutak går i vågor har vi på högra sidan. Till utlåningsavdelningen går man upp för trappor. Barnens avdelning och en liten läsesal för tidningar har egna ingångar från parken.

Viborgs gamla bibliotekshus vid Rödabrunnstorget hade på 1920-talet förblivit för trångt och opraktiskt. Kommerserådinnan Maria Lallukka som avled 1923 hade testamenterat hälften av sin kvarlåtenskap till staden för grundandet av ett allmänt bibliotek. Man skred till verket och utlyste 1927 en arkitekttävling för att skapa en lämplig byggnad för stadsbiblioteket som skulle placeras i Torkelsesplanaden i hörnet av Karjalagatan, mittemot Espilä. Första priset i tävlingen gick till den 29-åriga arkitekten Alvar Aalto.

Saken var dock ännu långtifrån avgjord. Alla tyckte inte om tanken att stadens centrala park på detta sätt skulle spjälkas upp och det framfördes nya anspråk på fasadernas utformning och rumsdisponeringen. Ärendet behandlades om och om igen och experter hördes. Resultatet blev att platsen för byggnaden flyttades till parkens ända mittemot Rödabrunnstorget och Aalto utarbetade helt nya ritningar. Byggnadsarbetena började på våren 1934 och biblioteket kunde invigas den 13 oktober 1935.

På en liten kulle utanför biblioteket står en av Viborgs symboler, Jussi Mäntynens fyra meter höga skulptur "Älgen". Den var ursprungligen tillverkad av gips för Nordiska jaktutställningen i Helsingfors år 1923. År 1928 blev statyn gjuten i brons och placerad i Torkelsparken i Viborg. Efter kriget har skulpturen gjutits i tre nya exemplar som är placerade i Erkkoparken i Lahtis, i KuppispARKEN i Åbo samt utanför Naturvetenskapliga museet i Helsingfors. Jussi Mäntynen (1886–1978) blev i synnerhet känd för sina djurmotiv. Hans andra älgskulptur, "En ung älg", pryder Kajsaniemiparken i Helsingfors.

Mäntynens älg har alltid varit omtyckt av viborgarna – både före och efter kriget. Kullen där den står är inte hög men på vintern brukar barn använda den som kälkbacke.

I hörnet av Rödabrunnstorget ser vi apotekshuset som uppfördes här åren 1887–1888 enligt arkitekt Fredrik Thesseleffs ritningar. Huset hade adressen **Torkelsgatan 22** eller Vasagatan 21. Här verkade Viborgs tredje apotek, Rödabrunnstorgets Apotek, vars innehavare Erkki Koivulehto efter kriget fortsatte med apotekverksamhet i Björneborg.

En del av husets bottenvåning →

samt en lägre tilläggsbyggnad vid Vasagatan upptogs av järnhandeln Rauta- ja Konetarve Oy som ägdes av apotekarens bröder ingenjörerna Reino och Sakari Koivulehto. Ekiperingsaffären Viipurin Vaatetusliike Oy och Ömsesidiga försäkringsbolaget Kalevas kontor verkade också på Vasagatans sida. Läkarna A. V. Kröger och N. R. Roschier hade sin mottagning i apotekshuset.

På 1910-talet lär apotekaren Yrjö Björklund, bröderna Koivulehtos far, på samma tomt längs Torkelsgatan bygga ett större affärs- och bostadshus som planerades av arkitekt Paavo Uotila.

I huset verkade vicehäradshövding A. Broms advokatbyrå, Signe Lybecks privathotell med 16 gästrum, Essi Rauhalas damfrisering, bokhandeln Työväen Osuuskirjakauppa, G. A. Naparstoks hattfabrik samt mode-, päls- och partiaffären Viipurin Uusi Lyhyttavara Oy. R. E. Snellman drev agentur för Suomen Tupakka Oy. Läkarna E. Leppänen och Lasse Sarparanta hade sin mottagning i huset. Sina bostäder i huset hade bl.a. vicehäradshövding A. Broms, distriktsförmannen Aug. Väistö, hotellföreståndarinnan Signe Lybeck, försäkringsinspektör Huugo Airaksinen, ingenjörerna Reino och Sakari Koivulehto, läkaren E. Leppänen, borsttillverkaren Väinö A. Mustonen, tandtekniker Veikko Ojanen, handelsresanden Aleks Putkinen, majorskan Ali Snellman, representant R. E. Snellman och verkställande direktör Väinö Wahlgren.

Apotekshuset skadades illa i vinterkriget och kunde inte användas under fortsättningskriget men har renoverats och där verkar igen ett apotek, sannolikt Viborgs största. Förutom vanliga mediciner lär man där få köpa ormsalva och andra undergörande medikament. Huset har fått en våning till och har dessutom vuxit på längden så att det har slukat den lilla tilläggsbyggnaden vid torget. Grannhuset vid Torkelsgatan tycks också vara i gott skick. Där märker man små ändringar i takkonstruktionen. I bottenvåningen kan man i dag finna affären "*Dom & Style*" som säljer hattar och väskor men antagligen också heminredningsartiklar, en liten mjölkbutik och en stor skohandel "*Bürgers*".

Gatunumreringen på Torkelsgatans högra sida börjar först efter Vasagatan och hörntomten har sålunda adressen **Torkelsgatan 1**. Där har skett märkbara ändringar. De hus som stod närmast Torkelsgatan är borta. Parken har förlängts med en smal remsa som parallellt med gatan löper över hela kvarteret ända till Brahegatan. Byggnaderna hade förstörts redan under kriget.

Jussi Mäntynens "Älg" utanför biblioteket

På 1930-talet fanns det i gatuhörnet ett trähus med E. E. Leinonens restaurang och kafé Mainos. Efter det stod det vid Torkelsgatan ett litet stenhus som inrymde U. Havukainens herr- och damfrisör, H. Kettunens kafé Pikku-Kahvila, Pekka Salos frukt- och kolonialvaruhadel Ravinto-Aitta samt Viipurin Osuusliikes mjölkbutik n:r 5. Eino Joh. Metso reparerade radioapparater. Metso och Salo, varav den sistnämnda även ägde en klänningaffär, bodde i fastigheten.

Dessa hus är borta men på samma tomt står ännu kvar en bastubyggnad av sten som uppfördes i etapper i slutet av 1800-talet. Där drev Viipurin Osuusliike en allmän bastu, "Puistonpään sauna". Bastun lär ännu länge efter kriget ha utnyttjats av de nya viborgarna. Nu ser det ut som om åtminstone en del av bastubyggnaden skulle användas som bostäder.

Trots den smala förlängningen anser vi att den egentliga Torkelsesplanaden slutar här. Torkelsgatan fortsätter ännu några kvarter innan den möter Batteribacken. Där i bortre ändan av gatan har det skett stora förändringar. Hela kvarter med trähus samt några små gator har försvunnit. Så långt går vi inte den här gången. På hemvägen till hotellet kan vi klappa älgstatyn på hoven. Eller skulle det vara dags för "*bišnes lanch*" på Champion?

De huvudsakligaste källorna: J. W. Ruuth: Viborgs stads historia (1906); J. W. Ruuth, Aimo Halila, Erkki Kuujo m.m.: Viipurin kaupungin historia I-V (1974–1982); Otto-I. Meurman: Viipurin arkkitehdit (VSKS 2, 1976); Jouni Kallioniemi: Viipuri suursodassa 1939–1944 (Kirjaveteraanit Oy 1990); VirtuaaliViipuri; Viborgs telefonkataloger; flera andra viborgsböcker och -artiklar samt egna iakttagelser och slutsatser. Fotografierna är tagna av författaren.

Här slutar vår vandring. Till vänster Rödabrunnstorgets apotek Torkelsgatan 22. I fonden skymtar Torkelsgatans Arina.

En tidsresa till Viborg

Pekka Kantanen

Festföredraget vid fjolårets 7 januarisoaré hölls av Pekka Kantanen på svenska och finska. Artikeln bygger på föredraget vars rubrik utgick från titeln på den bok som Pekka Kantanen och fotografen Mikko Mäntyniemi gav ut 2010, "Aikamatka Viipuriin. Tuokiokuvia Viipurista ennen ja nyt". Boken presenterades i WN 2013.

Kära wiborgsvänner, välkomna på en tidsresa till Wiborg! Men först måste jag försöka förklara för er hur det kommer sig att en åbobo som numera är bosatt i Kuopio berättar om Viborg för er som känner staden så bra och som ni hör ihop med.

Naturligtvis beror allt på en slump – eller en rad av tillfälligheter och dessutom på att jag blev föräldskad. Första slumpen var att jag för några år sedan fick en chans att besöka Viborg. Jag har inga direkta släktrötter till staden men min mor och hennes släkt kommer från Virolahti som efter kriget delades itu – oturligt nog ligger vår del nu utomlands. Morfars namn var Kirppu så man kan ju anta att jag faktiskt har starka karelska rötter.

Då jag första gången vandrade längs Viborgs gator och gränder blev jag väldigt ledsen och efter ett tag riktigt arg – för att ingenting gjorts eller görs för att bevara stadens skönhet. Men senare fattade jag vad som hade hänt i Viborg under och efter kriget och att där nu finns människor som åtminstone försöker göra något; enligt vår mening inte alltid det bästa men som gör så gott de kan. Nu tror jag att det finns hopp för Viborg, inte som finsk utan som en rysk stad.

När jag då första gången av en slump gick på Viborgs gator så blev jag också kär, förälskad som en skolpojke. Som vi alla vet är det något mycket speciellt med Viborg. När jag nu har lärt känna staden bättre kan jag höra hur gatorna och husen talar till mig och berättar historier från förr.

Om jag trodde på reinkarnationen skulle jag vara säker på att jag bott i Viborg i mitt tidigare liv och jobbat där som – iswoschik! Redan då lärde jag känna gatorna och fick höra spännande historier när stadens bättre folk pratade bakom mig.

Av en annan slump lider jag av en härlig åkomma som kallas samlarmani. Jag har samlat på aktiebrev från gamla Wiborg och Karelen och har redan ett hundratal. Ett gammalt aktiebrev är i själva verket både ett brev och en aktie. Breven berättar historier om människor som har ägt eller skrivit under dokumenten medan aktien berättar om bolag och näringsliv. För att hitta fler historier började jag också samla gamla postkort. Först sparade jag kort med bilder på bolag från

vilka jag hade aktiebrev. Och så blev jag kär i mina gamla postkort – hopplöst kär, javisst.

Efter att ha fått tag på ett tjugotal omkring hundra år gamla postkort från Viborg var saken klar. Jag måste samla mer och skriva en bok om staden. En bok med gammalt och nytt inom samma pärmar och därtill många intressanta historier, med andra ord en tidsresa till det gamla, mångkulturella Viborg. Så föddes "Aikamatka Viipuriin". Eller som iswoschiken skulle ha sagt: God resa, Hyvää matkaa, Gute Reise, Stjastlivovo puti!

Där satt jag med mina postkort från Viborg. Var hade bilderna tagits, vilka hus och gator var det fråga om? Jag stod mig slätt, men lyckligtvis kom min bästa vän slumpen till hjälp. Jag råkade träffa och bli bekant med arkitekt Juha Lankinen. Med hans bistånd öppnade sig det virtuella Viborg på nätet och de allt flera viborgsböckerna på min hylla hjälpte mig att ta mig fram i den gamla och främmande staden.

Redan tidigare hade jag tillsammans med min vän fotografen Mikko Mäntyniemi sammanställt boken "Aikamatka Kuopioon", en tidresa till Kuopio. Efter den blev det enklare att ägna sig åt den svårare utmaningen Viborg. Bägge böckerna byggdes upp på samma sätt. På ett uppslag finns två bilder, till vänster en omkring hundra år gammal vy från staden och till höger ett nytt fotografi taget på precis samma plats och ur samma bildvinkel. Textens uppgift blev att berätta vad som hänt med gatuvyn eller husen på bilderna efter hundra år.

Boken börjar med resan till Viborg och det var igen av en slump som det första bildparets fotografi blev det enda motiv som Mikko inte själv kunde plåta. På den gamla bilden glider fartyget Osmo in i Juustila sluss, en av den gamla kanalens slussar. På den nya bilden glider fartyget Carelia ut ur den nya kanalens nya sluss på väg mot Viborg. Eftersom vi befann oss på gränszonen togs bilden av en gränsvakt som lovligt kunde röra sig på området.

I början av förra seklet anlände man till Viborg med båt, antingen från havet eller längs kanalen. Södra hamnen var avsedd för persontrafik och den norra för varor. Det finns en mycket sympatisk gammal bild av norra hamnen nära saluhallen, tagen från en plats invid hamnbanan som då fanns där. Fotografen ser mot slottet och bredvid syns Alice Hackmans hus, som förefaller nästan lika högt som slottet. På den nya bilden har järnvägen fått ge ge plats åt en trafikled och träden skymmer det hackmanska huset. Endast slottstornet skymtar ovanför trädtopparna.

Träden är för övrigt den första källan till förvåning och förargelse. Nästan varje bilduppslag visar hur stadsbilden ändrat sig genom att lummigheten ökat. På hundra år växer träden betydligt och ändrar panoramat.

Efter 1870 kunde man också ta sig till Viborg med tåg, till en början ändå bara från S:t Petersburg. Viborgs bägge gamla stationsbyggnader är rivna. Den första revs för att bereda plats för den nya stationen vilken i sin tur sprängdes av ryssarna då de drog sig tillbaka i början av fortsättningskriget. Om den nya stationsbyggnaden ritad av den ryska arkitekten B. Speranski finns inte så mycket att säga annat än att den står på samma plats som de tidigare byggnaderna.

Då vi nu kommit till Viborg är det skäl för tidsresenärerna att först stifta bekantskap med gamla staden – Fästningen. Inte mycket återstår av stadens gamla bastioner och murar. Men de anknyter till en rolig gammal historia som förbinder Viborg med Alexander Pusjkin. Diktaren Pusjkins mormorsfar var en till kejsarhovet från Afrika adopterad stamhövdingsson Ibrahim Petrovitsch Hannibal som i egenskap av general i ryska armén ledde befästningsarbetena i Viborg på 1730-talet. Ibrahims andra namn Petrovitsch refererar till hans gudfar Peter den store.

Boken om tidsresan rymmer många sorgliga historier om förfall och ruiner. I mitten av Slottsgatan står fortfarande det okuvliga Domus. Byggnaden överlevde krigets härjningar nästan utan skador och fungerade som hem för många viborgare fram till 1990-talet. Då beslöt departementet för internationell visdom eller någon motsvarande myndighet att hyresgästerna skulle sägas upp och huset skulle renoveras för att förvandlas till hotell.

Man skred också till verket. Invånarna flyttade ut och reparationen inleddes med rivning av taket. Otursamt nog för huset rasade samtidigt hela Sovjetunionen samman. Visdomsdepartementet hörde inte längre av sig och huset blev stående tomt utan elektricitet, värme och tak.

Alla besökare i Viborg kände igen ruinen på Slottsgatan genom dess spöklika gröna skyddsnät. För ett år sedan hotades huset av slutlig rivning men arbetet avbröts på myndigheternas order. Nu torde huset utsatt för vind och snöstorm vänta på att tidens tand skall bita ifrån sig för gott. Liknande historier kan berättas runtom i Viborg. I hörnet av Slottsgatan och Torggatan väntar byggnaden som i tiden hyste Lehtovaaras restaurang dystert på samma öde.

Torget, saluhallen och miljön kring Runda Tornet är så gott som oförändrad bortsett från att ett par hörnhus saknas och att, näja, några byggnader har fått en våning till.

Låt oss efter Fästningen stifta bekantskap med Viborgs tro, hopp och kärlek, dvs. kyrkorna, skolorna och parkerna. De är många. Av kyrkorna är den ortodoxa katedralen vid Rådhustorget bevarad liksom den gamla lutherska svensk-tyska kyrkan. Däremot återstår efter krigets framfart bara ruiner av Landförsamlingens kyrka och av den gamla domkyrkan som enligt sägnerna gömmer Mikael Agricolas kvarlevor. Av den nya domkyrkan finns bara stenfoten kvar och kyrkans gamla tegel finns dolda av rappningen i många hus från tiden då Viborg byggdes upp igen.

Skolorna står kvar nästan som förr, både byggnader och skolor även om man för några år sedan mitt på skolplanen reste ett imponerande militärt minnesmärke över Viborgs befrielse.

För fyra år sedan tilldelade president Medvedev Viborgs stad rangen av militär hedersstad. Ett sådant hedersnamn kan förlänas en stad i vars närhet hårda strider utkämpats och där fosterlandets försvarare visat prov på tapperhet, seghet och hjältemod. De viborgare som under vinterkriget förlorade sin hemstad kan ju fråga sig vilken part presidenten egentligen avsåg?

Fotografen Mikko och jag besökte Viborg många gånger för att ta bilder. Ljus, skugga och årstider måste stämma överens med förebilden. Den kanske svåraste bilden att ta var då vi i maj på den ryska Segerns dag på Torkelsgatan förevigade Röda arméns festparad. För övrigt är Torkeln nästan som förut. Några gamla trähus saknas och frånsett ett stillöst nybygge kunde man ha trott sig vandra längs den gamla Torkelsgatan.

Även biblioteket har äntligen öppnats efter en krävande renovering. Det har jag inte hunnit besöka, men det lär ska vara ståtligt. Också Konstmuseet har ställts i ordning. Jag är inte helt säker på vad Uno Ullberg hade tyckt om interiörens nya bysantinskt inspirerade stil. Men det är bättre än en förfallen byggnad.

Goda historier är alltid värda att förtälja. Det finns många sådana om före detta hotell Belvedere. Det stiliga gamla huset fungerar numera som läkarcentral och ligger i hörnet av Karjalagatan och Salakkalahtigatan mittemot gamla hotell Posse. Belvedere kan motiverat kallas för revolutionernas och konspirationerna hemvist. Då den ryska duman upplöstes 1906 flydde dess 200 medlemmar för "ohranan" till Viborg. Efter en konferens på hotellet proklamerade de revolutionära det s.k. Viborgska manifestet som uppmanade det ryska folket att bojkotta skatter och militäruppbåd. Också i Finland finns det väl fortfarande en och annan som gärna omfattar manifestets principer.

Samma år bodde Lenin och Krupskaja några veckor på Belvedere. Någon stadssemester i nutida mening var det inte utan de sysslade sannolikt med att göra upp revolutionsplaner där. På hotellväggen finns till minne av besöket en skylt som rätt ofta ses blomsterhyllad.

Efter ryska revolutionen blev Belvedere bekant för många finansmän som var på flykt från Ryssland med sina familjer. Följande revolutionsvåg kom 1918 då de röda i stridens hetta retirerade till Viborg. Kullervo Manner och den s.k. generalen Heikki Kaljunen med flera övernattade på Belvedere innan de flyttade över till hotell Astoria i S:t Petersburg där det var trevligt att fortsätta planera den internationella revolutionen och använda de pengar som stulits från Finlands Banks Tammerforskontor.

Tidsresan till Viborg slutar på Monrepos. Även där finns många historier att berätta, men de får vänta till en annan gång. Det lönar sig att besöka Monrepos. Under en promenad i parken kan man bara ana sig till dess prakt under ätten von Nicolays tid.

Mina damer och herrar, här slutar tidsresan för tillfället. Hoppas ni någon gång har möjlighet att med boken i handen vandra omkring på Viborgs gator och lystra till några av de historier och anekdoter som jag själv hört men inte återberättat den här gången.

KUUSAKOSKI
Grundad i Wiborg 1914

Det förvittrande Viborg

Emer Silius

I synnerhet under de senaste åren har vi fått glädja oss över fint genomförda renoveringsarbeten i Viborg. Konstmuseet och Biblioteket glänser som nya; ej allenast fasaderna utan även husens inre delar är renoverade med pietet. Även mångra andra hus är upputsade och redan tidigare har några utplånade fasader ersatts med noggranna kopior av de gamla. Stadens byggnadshistoria har på detta sätt hedrats och bevarats. På sina ställen har man visserligen hunnit uppföra helt avvikande nybyggen men inte ännu i störande mån. Det gamla Viborg står kvar.

Staden är dock inte enbart en idyll. Det finns ett antal byggnader som är mer eller mindre fallfärdiga, och med största sannolikhet kommer en del av dem att försvinna ur gatubilden inom de närmaste tio åren om inte någonting avgörande görs för deras undsättning. Det är inte endast frågan om krigsskador – en del av byggnaderna är nu i mycket sämre skick än vad de var efter kriget. Vanvård, eldsvådor och ren vandalism har lett till nuläget. Eller nonchalans, hur man nu vill yttra det.

Stadens två äldsta kyrkor har sedan kriget stått i ruiner. Den gamla domkyrkan med väggar från 1400-talet har formellt fridlysts och avsikten är väl att ruinerna efter arkeologiska utgrävningar konserveras så att förvittringen inte skulle fortskrida. Läget ser dock helt dött ut. Den som vågar sig in i ruinerna löper risken att få en tegelsten i huvudet. Lika illa är det med landsförsamlingens kyrka med lika gamla anor. Kyrkan tjänstgjorde efter kriget som en elektrisk verkstad och fick då ett nytt tak, men elden förstörde både verkstaden och taket. Därefter har kyrkan stått öde som ett spökslott.

Vid Gamla stadens viktigaste affärsgata, Slottsgatan, finns tre byggnader i ett mycket bedrövligt skick. Huset vid Torggatans hörn där Lehtovaaras restaurang en gång höll hus står tomt och är skyddat av ett grönt nät. Huset, vars fasad var planerad av Uno Ullberg, renoverades efter kriget men fick ett så avvikande utseende att inte ens husets gamla invånare erkänner det som sitt forna hem. En liten bit uppåt på vänstra sidan av Slottsgatan står ännu väggarna av Oy Seth Sohlberg Ab:s affärshus. Största delen av kvarteret, som inhyste bl.a. ett par boktryckerier och hotellet "Hamburger Börs", har rivits men denna husram vid Slottsgatan står ännu kvar. Skyddsplanket hindrar fotgängarna att komma för nära den farliga husväggen. Ett kvarter längre upp med Slottsgatan ser man bakom ett likadant plank ruinerna av Ab Domus. Byggnaden var ännu efter kriget ett uppskattat bostadshus men skulle sedan enligt rykten förvandlas till hotell. Som första åtgärd revs taket, men sedan tog krafterna eller pengarna slut. Ett hus utan tak klarar sig inte länge i det nordiska klimatet och nu står Domus där som ett tomt skal. Mellanbottnarna och övre delarna av ytterväggen saknas. Ett sorgligt öde för författaren Lempi Jääskeläinens boningshus, ritat av K. Hård af Segerstad, där bl.a. Hovings legendariska bokhandel en gång verkat i bottenvåningen.

Vid den innersta Fredrikshamnsporten i Siikaniemi står en vaktbyggnad i klassisk stil från 1700-talet, den sista som fanns kvar i fästningen Kron S:t Annae. Byggnaden var i gott skick ända till 2000-talet men blev sedan eldhärjad och står nu övergiven och utan tak.

Den gamla domkyrkans ruiner.

Ab Domus.

Landsförsamlingens kyrka

Alice Hackmans hus

Vaktbyggnad från 1700-talet.

Biblioteket i Monrepos

Lehtovaara-huset.

Karaktärsbyggnaden i Monrepos

Seth Sohlbergs hus.

Byggnaderna i Monrepos har också blivit hårt prövade. Renoveringsarbeten har inletts för flera tiotals år sedan, men framstegen har varit få och långsamma. Nu lär Ryska federationen dock ha beviljat ett belopp av flera hundra miljoner rubel för renoveringen av parken och byggnaderna. Vi skall hoppas att arbeten raskt kommer i gång och att Monrepos får tillbaka en del av den glans den hade i synnerhet på 1800-talet. Gården kunde bli ett verkligt kulturcentrum för Viborg och hela Karelska Näset. Men alltför länge kan man inte längre vänta.

En nykomling i de ödelagda husens skara är ett av de ståtligaste husen vid Norra vallen, kommerserådinnan Alice Hackmans nyrenässanshus i fyra våningar, ritat i slutet av 1800-talet av arkitekt Fredrik Thesleff. I juli 2014 bröt en eldsvåda ut i huset och hela takkonstruktionen inklusive det smäckra hörntornet förvandlades till aska. Huset hade varit obebott och skrotet där hade börjat brinna. Även detta hus står nu utan tak och väntar sitt öde.

Det är förstås ägarna som i första hand borde reparera skadorna. Men alltid är det inte så lätt att säga vem som äger fastigheten. Och de som investerar i stadstomter har helt andra intressen än att renovera och förvara gamla husruckel. Då de gamla byggnaderna i Viborg är skyddade och i allmänhet inte får rivas är en snabb förvittring och till och med en liten eldsvåda ingen katastrof för fastighetsägaren. Skyddandet av gamla byggnader kräver klara bestämmelser och framför allt pengar. Det är synd att de pengar som kommer från Ryska Federationen till denna del av landet ofta stannar i S:t Petersburg och inte når den lilla gränsstaden Viborg.

Invånarna i Viborg kunde kanske göra någonting i saken. Deras hemstad har en ärorik historia, en lyckad planering och en stilig arkitektur. Viborg kan också ha en lysande framtid, men det kräver arbete och initiativ av invånarna och stadsförvaltningen. Man får inte passivt följa med hur hus efter hus förvandlas till ruiner. Man måste aktivt bry sig om sin stad.

Dagens viborgare, sköt om er bedårande stad!

Viborg som det var

– levande intresse för stadens historia i dagens Viborg

Alexej Melnov
Natalia Asejeva

Idag innebär begreppet "ett socialt nätverk" inte bara umgänge, underhållning och tidsförlust utan också nya möjligheter för att lära känna mer om historia och kultur.

År 2007 startade nuvarande viborgaren Alexej Nikolajev en grupp på Vkontakte.ru som han kallde "Viborg som det var" (vk.com/wiborg_history). I början samlade man bara gamla bilder av staden, vilka för det mesta härstammade från den finska perioden. På grund av det intresse som man brukar ha för sin hemstad och dess förflutna blev gruppen ganska populär och fick då omkring tusen deltagare. En av dem – författaren till den här artikeln – blev en av gruppens administatörer.

Med tiden började man ladda upp bilder på gamla målningar, teckningar och kartor. Vi har också börjat samla video- och ljudmaterial, böcker, artiklar och all annan information som handlar om Viborgs historia. De mesta materialet fick vi från gruppens deltagare – Viborgs invånare och alla andra som älskar staden. Administratörernas uppgift var att endast ordna materialet så att det blev lättare att söka i gruppen.

Vi har använt oss av webbsidans ständiga förändringar och funderade på nya möjligheter. Vi har skapat en samling av bilder från den sovjetiska perioden. Det visade sig att det finns väldigt få bilder av den här perioden i jämförelse med den finska, vilket innebar att Viborgs nutida invånare kände bättre till hur det finska Viborg såg ut än det sovjetiska. Detta har vi förhoppningsvis fixat. Nu har vi en samling som är nästan lika stor som den från början av 1900-talet och vet hur det sovjetiska Viborg såg ut. Vi kan följa byggnadernas och minnesmärkenas historia som skapades av dem som bodde i staden långt före oss.

Gruppen fortsatte växa och blev med tiden en plattform för debatt om både historia och nutida problem i anslutning till hur kulturarvet skall bevaras.

Vi har också fått ganska många bilder av den karelska kulturen som fick oss att starta en separat grupp som vi kallade "Viborgs län som det var".

Idag har gruppen 110 album och 8 183 deltagare, vilket betyder att om vi nu föreställer oss att alla dessa människor kommer från Viborg så är det var tionde invånare.

Med tiden har det blivit lite svårt att orientera sig i gruppen på grund av mängden information och brist på fritid hos administratörerna. Vi hoppas att det kan vara fixat genom att det kommer nya unga gruppdeltagare som älskar Viborg och har tid och lust att hjälpa till.

I slutet av vintern brukar vi ladda upp både bilder från "Wiborgs Nyheter" med presentation och översättningar av Elga Abaksjina och gruppens volontärer. Vi har också publicerat länkar till de gamla publikationerna.

Sammanfattningsvis kan man säga att "Viborg som det var" är den största samlingen av bilder, audio- och videomaterial som handlar om Viborgs historia och kultur på nätet. Gruppens material används av journalister, elever, studenter och alla andra som är intresserade av det fina Viborgs historia.

Resan från Viborg mot Helsingfors 1939–40

Omis brev berättar

Göran Lagerman

När vi började vår resa från Viborg i oktober 1939 var jag nästan 5 år gammal. Jag tycker jag kommer ihåg allt, varenda en episod. Mina minnesbilder var just sådana enskilda episoder men någon helhetsbild av resan hade jag inte och så hade det förblivit om jag inte av en händelse hade hittat Omis brev. För ett antal år sedan hade jag av min kusin Henrik Gröhn lånat en släktbok gjord av min morfar i akt och mening att kopiera den åt mig själv och där instucken mellan bladen hittade jag brevet. Egentligen är det inte ett brev utan ett koncept till ett brev, som min mormor skrivit från Helsingfors i början av år 1942 till sin svägerska i Vasa. Brevet hade hon skickat iväg men konceptet blev lyckligtvis kvar.

Vi som lämnade Viborg var mina morföräldrar Hjalmar och Erna Gröhn, min mamma Lilian Lagerman och jag. Min moster Gretel Sonny med sina söner Erik och Jorma anslöt sig från Sordavala. Mina morföräldrar bodde i bortre ändan av Slottsgatan i huset Plevna och jag bodde med min mamma och pappa Birger på Kurkigatan 2. Min pappa blev genast inkallad men han stationerades till en början i Viborg medan min moster Gretels man Paul Sonny, som var präst, inkallades som militärpastor. Paul kände kyrkoherden i Pertunmaa och vi hade fått hyra drängstugan i prästgården. Pertunmaa ligger 45 km norr om Heinola.

Omi skriver i sitt brev "När det i oktober 1939 började gå rykten om krig osv och folk uppmanades att om möjligt lämna Viborg, ansågo vi det för bäst att ävenledes göra det och foro då med Lilian och hennes lille Göran till Pertunmaa, dit även Gretel som med sina två pojkar".

Vi bodde då i drängstugans ett rum och kök fyra vuxna och tre pojkar i "den värsta åldern". Erik var ett år äldre än jag och Jorma är ett år yngre. Kyrkoherden Aarne Kallialas familj bestod av hustrun Liisa, en son och två döttrar samt en äldre släkting, Tunnu-täti. Barnen var väl i de övre tonåren och bodde hemma. En av döttrarna hade tuberkulos och levde isolerad i sitt rum. Henne fick vi inte träffa.

Vi åt tillsammans med kyrkoherden och hans familj. En dag då vi väntade på att få slå oss ned vid bordet började mina kusiner och jag leka med varandra i prästgården. Vi jagade varandra i korridorerna och leken blev allt häftigare tills vi plötsligt kom in i ett rum där vi stelnade till isstoder. För där satt hon ju som ett vitt spöke i sin säng, den tuberkulossjuka dottern. Säkert sade hon någonting åt oss, kanske "hei" men vi begrep nog ingenting för vi förstod ju omedelbart att nu var det kört för oss. Nu hade vi fått smittan, nu skulle vi dö alla tre!

Omi hänvisar till kriget och skriver "Då det emellertid ingenting inträffade beslöto vi oss Hjalmar och jag efter 10 dygn att återvända hem, som vi hade lämnat alldeles vind för våg med endast jungfrun. Hela november voro vi alltså hemma och skötte sen vårt arbete och hade det lugnt och skönt. Flickorna hade stannat kvar därborta, deras män önskade det så, men längtade bort de med".

Min mamma och jag kom sedan tillbaka hem till Viborg den 22 november. Min moster Gretel för med sina pojkar någonstans där de träffade Paul. Vårt hem var ju oskadat men så förändrat. Vårt hembiträde Sirkka, som jag tyckte mycket om var inte där och vår hund, den svarta dobermanntiken Joycie var inte hemma hon heller. Mamma hade berättat att pappa tagit med sig Joycie till kasernen och så skedde säkert. Långt senare fick jag höra att pappa gått med en militärkamrat med Joycie till någon skog utanför staden och där avlivat henne. Detta måste ha varit en förfärlig expedition, alla vi som har eller har haft hund vet hur frukansvärt det är när man måste skiljas.

Vid vägskylten till prästgården står kusinen Jorma Sonny, moster Gretel Sonny, Göran Lagerman och Erik Sonny

Mamma och jag hann vara hemma en vecka då kriget på allvar började och vi måste lämna staden. Denna gång åkte mina morföräldrar, min mamma och jag med bil till en bondgård i Vainikkala där vi vistades i en vecka, tills polisen kom och uppmanade oss att dra längre västerut.

I sitt brev skriver Omi "Här på bondgården fanns 60–80 personer, och som du vet är inte bondgårdarna stora i Karelen, i vårt rum lågo 10–12 personer så man ej hade en fotbredd golvyta att trampa på och stuggolvet var ett enda stort nattläger, det kan ej med ord beskrivas den villervalla som där rådde".

Nu måste vi lämna Vainikkala, men vart skulle vi ta vägen? Till drängstugan i prästgården kunde vi inte återvända, den var nu upptagen av andra evakuerade från Terijoki. Mina morföräldrar beslöt då att vi i alla fall skulle återvända till Pertunmaa där vi fått hyra två rum med del i kök hos den lokala handelsmannen i byn, kauppias Puisto.

Prästgården och drängstugan i Pertunmaa

Både min pappa och min mosters man Paul kom nu på permission till Pertunmaa. Under kriget var man mycket rädd för desanter och vid något tillfälle hade min pappa köpt två vapen. Åt sig själv en Mauserpistol, den hade han under vardera kriget, och åt mamma en Browning. Vad jag förstår hade han också lärt henne skjuta med den. I ett brev till mamma i Pertunmaa skriver han "det är bra att ni är mycket ute, för frisk luft är nog den bästa medicinen mot alla sjukdomar. Kom dock alltid ihåg, gå inte ut obeväpnad! Du skall sy en ficka i kragen på din vinterkappa för din pistol så du alltid lätt får fram den!"

Tiden hos handelsmannen blev lång. Jag lekte med mina kusiner men lekarna urartade ofta i gräl och gräslen i sin tur nästan alltid i slagsmål. I slagsmålen höll bröderna alltid ihop medan jag var ensam på min sida. Dessa gräl utgjorde också en stor påfrestning för våra mödrar och inverkade på sitt sätt också på deras förhållande sinsemellan. Min morfar var till sin läggning mycket blid men trots det var han den enda som kunde skipa fred oss kusiner emellan. En annan svårighet för våra mödrar var då vi var sjuka, än var det snuva, än hosta och ibland tandvärk. Jag har inget minne av att det skulle ha funnits någon hälsovård i Pertunmaa.

Omi skriver följande "Det var en tung dag den 13 mars då vi i radion erforo fredsslutet och villkoren! Vi hade bara väntat och sagt att inte en dag längre än nödvändigt skulle vi stanna där, men då freden äntligen kom, hade vi ingenstans att taga vägen, vi hade ej hem, ej arbetsförtjänst, rakt ingenting och voro tvungna att kvarstanna i vår landsflykt. Ack så bittert det kändes att på gamla dagar stå där utblottad och börja livet på nytt". Min morfar hade fyllt 64 år och i medlet av april reste han till Helsingfors för att se sig om efter ett nytt jobb. Han lyckades få tjänst som huvudbokförare vid Olycksfallsförsäkringsbolaget Patria. Hans företrädare hade stupat.

Min morfar hade lyckats hyra en lägenhet om två små rum och kokvrå och där installerade vi oss, dvs. mina morföräldrar, mina föräldrar då pappa blivit hemförlovad, och jag. Min moster och mina kusiner for till Heinola där Paul fått tjänst.

Även mina föräldrar lyckades sedan hyra en bostad, ett rum med sovalkov och kokvrå, och då hade vi igen ett eget hem första gången sedan tiden i Viborg. Med undantag av radion och pianot som pappa lyckats evakuera var möblerna lånade av olika släktingar och vänner.

Vi var säkert alla helt tillfreds med vårt nya liv. Omi avrundar sitt brev "H:fors är väl nog den sämsta orten i matväg, vad vi egentligen leva på är svårt att efteråt förstå, men alltid har det gått ändå och nu få vi ju även brödransonerna höjda, bara vi sku få mera smör och mjölk, det sakna vi mest".

Bok-nytt

Den 20 juni 1944 – ”Wiborgs sista dag”

Ny bok och välbesökt seminarium

Carl-Fredrik Geust

Ohto Manninen - Kyösti Rainila: Viipuri menetetty! Rintama horjuu 1944. Otava 2014, 347 sidor.

Förlusten av Viborg den 20 juni 1944 fortsätter alltjämt att fascinera stora skaror historieintresserade, och inte minst framkalla stora känslosvall bland glesnande skaror av krigsveteraner och tidigare viborgare. Hur kunde försvaret av Finlands andra stad, Karelens huvudstad, så totalt misslyckas att Viborg enligt vissa vittnesmål övergavs så gott som utan strid? Blind och vettlös panik hade spridit sig inom den vinterkrigstida hjältens, jägaröverste Armas Kemppis 20. Brigad, som fått uppgiften att försvara staden. Paniken tog sin början inom major Kurt Erik Bäckmans II Bataljon, vars soldater i all hast försökte ta sig till Slottsbron från sina ställningar nära travbanan sydöst om stadens centrum. Erbjöds överste Kemppi ens en rimlig chans att lyckas, eller hade generalstabschefen Erik Heinrichs, generalkvartersmästaren Aksel Airo samt chefen för IV Armékåren Taavetti Laaikainen bakom Mannerheims rygg i hemlighet redan våren 1944 konstaterat att ett försvar av Viborg är hopplöst. Eftersom staden ligger på ”fel” sida om Viborgska viken, skulle ansträngningarna enligt den hemliga överenskommelsen inskränka sig till ett begränsat uppehållande försvar (sk. ”beslöjat försvar”).

Konspirationsteorin, som först lanserades av specialsjuksköterskan och styrelseledamoten i Krigshistoriska Samfundet Eeva Tammi (och som också fungerat som populär viborgsguide), kom snabbt att vinna stort bifall bland en stor allmänhet, som nu erbjöds en lättfattlig förklaring på det ofattbara. Konspirationshypotesen har dock förblivit obevisad, och motfrågorna är uppenbara: varför hade i så fall inga stödjepunkter förberetts på västra sidan av Viborgska viken? Om

Sampo Ahto föreläser.

generalernas förmodade konspiration hade avslöjats skulle det ju varit fråga om uppenbart myteri, som skulle ha resulterat i synnerligen grova straff för alla inblandade.

Blev alltså överste Kemppi och major Bäckman ställda inför krigsrätt som syndabockar, personligen skyldiga till förlusten av Viborg, medan alla överordnade gick fria? Kemppi dömdes slutligen endast till ett närmast symboliskt straff, men måste leva resten av sitt liv i vanära, medan Bäckman tog sitt eget liv innan hans ett års tukthusstraff hann verkställas. Kemppis besuldade rykte har helt oförtjänt också smittat av sig på brigadens veteraner oberoende av militärgrad.

Den rikliga floran av böcker om striderna om Viborg utökades hösten 2014 med boken Viipuri menetetty! av Ohto Manninen, emeritusprofessor i krigshistoria vid Försvarshögskolan, samt den tidigare viborgsbon Kyösti Rainila, född 1932. Rainila upplevde själv evakueringen 1944, och har sedan dess besökt den forna hemstaden tiotals, om inte hundratals gånger.

I motsats till många tidigare skribenter placerar Manninen striden om Viborg i ett större historiskt perspektiv, utgående från Finlands betyde

delse ur den sovjetiska krigledningens synpunkt. Han analyserar vidare Röda arméns strategiska planer och målsättningar med stöd av omfattande sovjetiskt källmaterial bestående av såväl publicerad litteratur som fram till slutet av 1980-talet hemligstämplade arkivdokument. Nämnas bör att den ryskkunniga Manninen var den första finländska forskaren som besökte ryska krigshistoriska arkiv sedan detta överhuvud blev möjligt efter Sovjetunionens upplösning. Jämsides med den för de flesta läsarna helt nya ryska bilden relaterar Manninen också en möjligast fullständig genomgång av finländska krigsdagböcker. Han har också använt sig av tidigare svårtillgängligt material som t.ex. Högkvarterets krigsdagbok och telefonlogg. Hans sakligt kyliga framställning kompletteras av Rainilas emotionella minnesbilder och veteranintervjuer, vilka tyvärr endast löst ansluter sig till Manninens sakliga text.

Idag tycks det inte vara möjligt att skapa en entydig kronologisk bild av de kaotiska händelserna – många enheters krigsdagböcker saknas helt, medan andra krigsdagböcker är tydligt gjorda i efterskott. Veteranernas minnesbilder är också ofta diffusa och motstridiga, liksom krigsrättens förhör med de anklagade.

Manninen relaterar de efterföljande framgångsrika avvärjningsstriderna främst ur sovjetisk synpunkt, från och med Tienhaara (utan att nämna överste Alpo Marttinen och JR 61!) fram till Ilomants i augusti 1944 och sluligen det sovjetisk-finländska vapenstilleståndet och separatfreden i september 1944. Boken har till synes slutredigerats i stor hast, och läsaren irriteras tyvärr av flera textupprepningar, avsaknad av källhänvisningar och detaljerade kartor, inexakta bildtexter mm.

Kort efter att Manninen-Rainilas bok utkommit arrangerades den 19 november 2014 ett seminarium med namnet ”Viborgs sista dag” av Finlands Militärsociologiska Sällskap och Krigshistoriska samfundet. Seminariet hade lockat långt över 200 intresserade, som tyvärr inte alla rymdes in i Vetenskapernas hus i Helsingfors.

Seminariets huvudtalare var överste Sampo Ahto, som relaterade stridens bakgrund och förlopp och ledarskapskonsulten, ekon.mag. Göran Lindgren, som beskrev de kaotiska händelserna och panikflykten ur ett masspsykologiskt-sociologiskt perspektiv. Ur hans intressanta föredrag framgick tydligt att konspirationshypotesen är ytterst osannolik, för att inte säga omöjlig. Avsikten och viljan att försvara Viborg var helt entydig, och att försvaret totalt misslyckades berodde på en helt otrolig anhopning av negativa och oturliga omständigheter.

Göran Lindgren:
– Vi efterkloka vet mycket väl att Viborg gick förlorat på mindre än en dag, men därefter började försvaret att hålla. Vid Tienhaara (som låg inom staden Viborgs gränser!) uppnåddes den första egentliga avvärjningssegern. Detta kunde ingen veta den 20 juni 1944 - varken Överbefälhavaren, Högkvarteret, KaJoKE (Näsets ledningsstab, som från den 15 juni leddes av general Lennart Oesch); varken 20. Brigaden eller dess soldater.

Lindgren påpekade den stora diskrepansen mellan 20. Brigadens rapporterade förluster i Viborg den 20 juni 1944: 19 stupade, 101 sårade och hela 419 ”försvunna”, medan de verkliga förlusterna uppgick totalt till endast 162 soldater, av vilka 85 stupade (samt 4 senare avlidna sårade), 66 tillfångatagna (av vilka 47 återvände ur fångenskapen), 6 desertörer och endast EN försvunnen soldat. Tyvärr inskrevs det överstora talet försvunna oförsiktigt nog i fortsättningskrigets ”officiella” historik (utarbetad av Försvarshögskolans Krigshistoriska institution 1993), och kom att gett upphov till en annan välkänd konspirationsteori: 20. Brigadens över 400 desertörer skulle i hemlighet ha arkebuserats i Villmanstrand. Enligt Lindgren förlorade major Bäckmans II Bataljon (där paniken hade tagit sin början) endast NIO soldater. Det flesta av de 419 ”försvunna” lyckades alltså att på olika sätt ta sig över Viborgska viken, för att efter någon dag återvända till sina enheter!

Under tiden firade Röda armén ”befrielsen” av den urgamla ryska staden med sådan iver att försvararna som sagt kunde samla sina led med början i Tienhaara...

SandelinMedia

SandelinMedias styrka ligger i att kombinera olika sorters produktion för en tid fylld av media.

SandelinMedia är den enda kontakt du behöver för text, layout, bilder, video, audio eller webbsidor. En specialitet utgör bild-, ljud-, och videorestaurering.

En gedigen bakgrund i journalistik och företagsinformation tillsammans med en djup kunskap om tekniktrender ger stora fördelar för kunderna: snabba, pålitliga leveranser, och förmånliga priser.

www.sandelinmedia.com

Fabergékonstnärinnan Alma Pihl

Margita Saris

Maj-Britt Paro: Tant Almas hemlighet. Fabergékonstnären Alma Pihl. Tore och Herdis Modeens stiftelse, Helsingfors 2012, 96 sidor.

Maj-Britt Paro har skrivit en bok om Alma Klee alias Alma Pihl. Boken bär titeln Tant Almas hemlighet och utkom 2012. Den skildrar ett unikt kvinnoöde. Alma Pihl blev med tiden en smyckedesigner i världsklass.

Hon kom att arbeta för den kända juvelerarfirman Fabergé i Albert Holmströms guldsmedsverkstad i gårdsbyggnaden vid Bolsjaja Morskaja 24 i S:t Petersburg. Hennes första uppgift var att teckna de små smycken och föremål som verkstaden framställde. Albert Holmström upptäckte att Alma var mycket begåvad. Hon fick allt större uppgifter.

Hennes första större arbete var att göra smycken för oljemagnaten Emanuel Nobel. Då fick hon inspiration av iskristallerna på fönstret sitt arbetsrum. Hon kallade dem frostblommor. Hon gjorde flera broscher för Nobels middagsgäster. Broscherna gömdes i servietterna.

Hennes största och mest berömda arbeten var två påskägg för tsaren Nikolaj II: Påsken 1913 Vinterägget till tsarens mor, änkekejsarinnan Maria Feodorovna, den danska prinsessan Dagmar. Ägget var beklätt med de berömda frostblommorna, det var diamanter i form av iskristaller. Ägget är krönt av en mänsten med året 1913 ingraverat och dess yttre är dekorerat med 1 660 diamanter. Surprisen inne i ägget är en värlig vitsippskorg i platina täckt av 1 378 diamanter.

Alma Pihl hade haft stor framgång med vinterägget. Det ledde till att hon anförtroddes uppgiften att skapa ett påskägg år 1914 åt tsarens gemål, kejsarinnan Alexandra. Alma Pihl var på besök hos sin svärmor och såg henne brodera ett korsstygnsmönster i granna färger och fick då en ”snilleblixt”. Carl Fabergé godkände idén! Två broscher framställdes i den Holmströmska verkstaden för att testa korsstygnstekniken. Ägget fick en stomme av guld och ett nät i platina i vilket granna ädelstenar är infällda: Gula citriner, diamanter och pärlor. Så föddes moisaikägget.

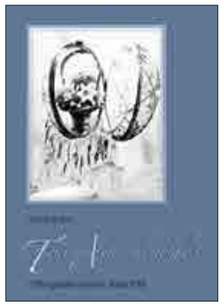

Surprisen inne i ägget är ett miniatyrporträtt av de fem kejserliga barnen. Då kejsarinnan Alexandra fick sin påskgåva den 6 april 1914 var det bara två månader kvar till skotten i Sarajevo den 28 juni. Alma hann göra ett par tusen smycken innan revolutionen gjorde slut på hennes karriär.

I S:t Petersburg fann Alma också kärleken. Hon gifte sig med Nikolaj Klee som var chef för Kymmenne Ab:s försäljningkontor. Tack vare sin makes arbete fick Alma och Nikolaj en fristad och arbete på Kymmene bruk.

Nu började en ny period i Almas liv, hon verkade som teckningslärarinna i den svenska skolan i Kuusankoski. Där arbetade hon i 24 år. Maj-Britt Paro hade själv Alma Klee som teckningslärare då hon gick i skolan i Kuusankoski i slutet av 1940-talet. Hon berättar att tant Alma var en glad, pratsam, rundlätt dam som talade med en mjuk rysk brytning. ”Mera schwung” brukade hon säga. Alma Klee bar på en stor hemlighet. Bakom hennes anspråkslöshet dolde sig en fabergékonstnär som hade skapat två påskägg åt tsar Nikolaj II samt smycken, som kallades frostblommor, åt Emanuel Nobel.Ingen visste om hennes öde. Det var Ulla Tillander-Godenhielm och Maj-Britt Paro som på skilda håll kom underfund med Almas hemlighet, som avslöjades några år efter hennes död 1976. Hon avled utan att veta att hon en dag skulle bli världsberömd.

Boken är intressant, lättläst och välskiven. Tore Modeen, en varm viborgsvän som bidrog med många fina artiklar i Wiborgs Nyheter, hade med sin hustru Herdis grundat en stiftelse som stöder vetenskap, konst och bildning. Maj-Britt Paro fick ett stipendium av stiftelsen för att skriva en bok om Alma Pihls livsöde. Denna treklöver har på olika sätt bidragit till det som låg Tores hjärta nära, samma sak som stiftelsen stöder.

Stort tack till Maj-Britt Paro samt Herdis och Tore Modeen!

Wiborgs-föreningar

Handelsgillet i Wiborg

Handelsgillet i Wiborg grundades för 127 år sedan. Fram till Vinterkriget verkade gillet i eget hus vid Karjaportsgatan 7. Efter kriget gav Handelsgillet i Helsingfors en fristad åt wiborgsgillet som nu har c. 140 medlemmar.

Vårmötet hölls den 19 mars i fjol varvid Wiborgs Nyheters huvudredaktör Lars-Einar Floman höll ett intressant anförande om sin tidning kompletterat med skioptikonbilder – i modern tappning. Vårexkursionen för bröder avec gick im wunderschönen Monat Mai till Stensböle gård där gillesbrodern, tillika gårdens intendent Henrik Degerman tog emot. Efter en gedigen specialvisning gick färden till Borgå där en schangdobel lönch avnjöts på Café Cabriolé.

Den 6–7 september var Gillet medarrangör i en seminarieresa till Viborg för att högtidlighålla att det gått 70 år sedan vapenstilleståndet. Höstmötet begicks den 17 november då exkommodor Jan Hörhammer i ord och bild välformulerat beskrev Wiborgs Läns Segelförening i går och i dag.

I år hålls vårmötet den 16 mars. En exkursion ordnas den 6 maj till Högkvartersmuséet i S:t Michel med påföljande lönch i Mikkelin klubi.

Gillets styrelse består av ordförande Mikael Westerback, vice ordförande Jan Sandström, sekreterare Albert Andersson, skattmästare Johan Björkell, klubbmästare Paul Nouro, intendent Alexander Grandin samt ministern utan portfölj Holger Stubb.

Mikael Westerback

Wiborgs svenska skolelevers vårfest

Den 14 maj 2014 samlades 18 forna skolelever på restaurang Lehtovaara i Helsingfors till vårfest. Glasverandan var festligt dukad med små bord. Placeringen var valbar. Vi gynnades av soligt och varmt väder.

Festkommitténs ordförande René Lardot hälsade oss välkomna, tackade festarrangörerna och festsponsorerna. ”Hovfotograf” Torleif Nyblin fotograferade alla bord och bilderna kunde inlösas som minne från festen. Snapsvisorna klingade bra och vi blir mer och mer samsjungna för varje år. Noter och sångböcker behövs inte mera. Lehtovaara serverade oss god mat och goda drycker. Personalen skötte väl om oss.

Vårfest i god wiborgsanda: Fr.v. Lisa Hagelberg, Carl Ljungqvist, Bernice Brummer och Magnus Wangel.

Vårfesten präglades av god stämning, nostalgisk wiborgsanda och utbyte av skolminnen från ungdomen. Den lyckade festen avslutades med unison sång ”Wiborg du Tyrgils stad”!

Magnus Wangel

Östsvenska Kvinnoförbundet

År 2014 hade Östsvenska Kvinnoförbundet igen ett år med många aktiviteter. På månadsmötena i Lyceumklubben fick vi höra intressanta och trevliga föredrag. Året började med att Olle Tötterman berättade om sin kryssning i Karibien på en segelbark. Anna Lena Bengelsdorff berättade om boken som hon skrivit om Eirik Hornborg, Mariana Flinckenberg-Gluschkoff berättade om sin bok ”Pietarilainen Polkuhevonen” som behandlar hennes barndom och Kati Bondestam berättade om sin mor Ina Colliander och hennes konst.

Vårutfärden gick till Gumbostrands Konst och Form där Kaj Bremers fotografier var utställda. Han var själv på plats och guidade oss med intressanta inlägg om sina foton. I september åkte vi med ”Doris” på en lunchkryssning i Helsingfors östra skärgård och i oktober besökte vi Edvard Munch- utställningen i det nyrenoverade Didrichsens Konstmuseum. Året avslutades traditionsenligt med jullunch på Svenska Klubben.

Styrelsen för Östsvenska Kvinnoförbundet r.f. består av Doris Harkimo ordförande, Annika Helkama-Tötterman viceordförande, Nina Hackman sekreterare, Marianne von Wright sekreterare, och medlemmarna Nelly Henriksson och Mariana Flinckenberg-Gluschkoff.

Annika Helkama-Tötterman

Östra Finlands Nation

Då verksamheten inleddes i januari 2014 slog nationens styrelse fast tre mål för året: att aktivera nationens studerandemedlemmar, förbättra rekryteringen samt förbättra intressebevakningen av medlemmarna. I slutet av verksamhetsåret kan det konstateras att nationen gjort ett gott arbete och lyckats uppnå målen, i vissa fall till och med bättre än förväntat.

Då det gällde medlemskårens aktivering kom man långt under 2014. Trots att nationens medlemmar redan var väldigt aktiva i början av året i samband med 90-årsjubileet har aktiviteten bara ökat. Programutbudet har varit varierande och på torsdagskvällarna har nationsmedlemmarna fått ta del av föreläsningar, teater- och museibesök samt självklart även sittningar. Torsdagskvällarna har varit välbesökta med mellan tio och femtio wiburgenser var kväll. På de större lördagssittningarna har vi fått tränga in drygt hundra nationsmedlemmar i Stora salen.

Nytt är att nationen i november skapade en klubbstadga vilken gör det möjligt att grunda klubbar inom nationen. Tanken är att nationen med klubbarna ska kunna bredda sin verksamhet till att även beröra specialområden. Inga klubbar har ännu hunnit grundas, men det ryktas om såväl whisky- som segelsällskap. Vilken form klubbverksamheten sedan tar återstår att se.

Det andra målet för 2014 var att förbättra rekryteringsverksamheten. Under de senaste åren har vi sett en betydande ökning av antalet gulnäbbar som skriver in sig var höst. I år sprängdes alla rekord då nationen tog emot 56 nya medlemmar. En stor del av dem har deltagit aktivt i verksamheten och närmare tjugo kommer att inneha något förtroendeuppdrag under 2015. I dag har nationen king 200 medlemmar, men håller trenden i sig kan med viss positivism förutspås att nationen passerar 300-medlemsstrecket inom några år. Prognosen måste dock tas med en nypa salt.

Det tredje målet var att förbättra intressebevakningen. I höstas gick Studentkåren vid Helsingfors universitet till delegationsval och ÖFN deltog med fyra kandidater i de svenska nationernas valförbund. Resultatet blev det att de svenska nationerna återtog sitt mandat, som dessutom gick till ÖFN. Utanför studentkåren sitter ÖFN även med i Svenska Studerandes Intresseförening där vi även i fortsättningen har en styrelseledamot.

På Östra Finlands Nation lever alltjämt det viborgska arvet och förs vidare till nya studentgenerationer. Året 2015 som är nationens 91 verksamhetsår förefaller också att bli ett aktivt år.

Rasmus Olander

Viborgs-centret

Viborgscentrets verksamhet har upphört. Orsakerna var ekonomiska. Inkomsterna av centrets serviceverksamhet räckte inte till att täcka utgifterna. Verksamheten var beroende av offentligt stöd som centret årligen hade fått, antingen av undervisnings- och kulturministeriet eller av utrikesministeriet och sporadiskt även av olika stiftelser och fonder. Då statsmaktens sparåtgärder ledde till att ministeriernas stöd för ett par år sedan tog slut var men på centret tvungen att inse att man inte längre kunde underhålla två kontor med personal. Styrelsen tillsatte en kommitté för att klargöra olika finansieringsalternativ men den fann inte någon bestående lösning. Viborgscentrets kontor i Helsingfors och Viborg stängdes och verksamheten lades ner under år 2013 med stöd av medlemsorgationerna.

Viborgscentret har sedan år 2001 verkat som brobyggare mellan finländarna och den nuvarande befolkningen i Viborg och på Näset, i synnerhet inom historieforskning och kultur. Det har ordnats kurser, seminarier och exkursioner med olika teman som har samlat forskare och andra intresserade från båda länderna. Tolknings- och översättningstjänsterna har sänkt språkmuren, en saknkunnig rådgivning och vägledning har skingrat fördomar.

Viborgscentrets arbete har dock inte varit förgäves och tar inte heller slut. Kontakterna till gagns viborgare och stadens myndigheter har burit frukt och finns kvar. Många initiativ som Viborgs-centret har tagit har verkställts och syns i Viborgs gatubild. De permanenta utställningarna över autonomi- och självständighetstiden lockar fortfarande besökare från båda länderna till Viborgs slott. Föreningen Pro Sorvalin Hautausmaa r.y. fortsätter iordningsställandet av Sorvali begravningsplats med frivillig hjälp av ryska och finska ungdomar. Wiborgs Nyheter presenteras för intresserade viborgare. Karelska Förbundet har övertagit arrangemangen för höstbalen på Runda Tornet.

Under Viborgscentrets trettonåriga historia har tiotals personer varit aktiva och offrat sin tid och sin arbetsinsats för centrets syften. I synnerhet minns vi den mångårige ordföranden Hans Andersin. Verksamhetsledaren Galina Pronin har spelat en helt avgörande roll. Andra namn som är värda att särskilt nämnas är Pertti Joenpolvi, Kauko Sipponen och Alla Matvijenko, den sistnämnda speciellt i Viborg.

Föreningsmötet har nu beslutat att upplösa Viborg-centret rf. Som utredningsmän fungerar Galina Pronin och Emer Silius. Formaliteterna i Viborg sköts av Alla Matvijenko.

Emer Silius

Tyrgils Orden

Efter senaste krig samlades några hemlösa wiborgsherrar på Svenska Klubben i Helsingfors kring vad som kom att kallas Wiborgsbordet. Verksamheten konsoliderades 1952 och Tyrgils Orden uppstod. Länge var sällskapet ett klubbkotteri med sitt givna bord under onsdagsaftnarna, men banden till Svenska Klubben blev med tiden lösare. I dag samlas Tyrgils Orden till vår- och höstkapitel i Svenska Klubbens hus, men Wiborgsbordet finns inte längre.

Ordenssällskapet har nu cirka 30 medlemmar, alla herrar. Stormästare och slottshövding är Henrik Degerman, som bträds av rådsherrarna Lars-Einar Floman, Mikael Westerback, Robin Ekström och Emer Silius. Åtta kardinaler har den ansvarsfulla uppgiften att välja slottshövding. Kapitlen inleds med en aktuell översikt av slottshövdingen varpå följer ett wiborgsbetonat föredrag av en utom- eller inomstående föredragshållare. Kapitlet avslutas med en gemensam måltid vartill sjungs särskilt skrivna kantater. En eller två nya medlemmar tillkommer årligen så att styrkan hålls vid status quo.

Vid höstkapitlet 2013 berättade slottsmusfångaren Göran Lagerman utgående från brev och hågkomster hur han med sin familj lämnade Wiborg vid krigsutbrottet. Vid vårkapitlet 2014 var det löjtnanten Alexander Grandin som berättade om Karelska brigaden och dess rötter i Wiborg och Karelen. Föredragshållaren antogs sedan till novis i orden. Höstkapitlet såg som sin föredragshållare slottsapotekaren Henrik Hultin som berättade om sin farbror Torolf Hultins apotek vid stationen i Wiborg och hur det tömdes 1939. Alla föredrag trycks i Wiborgs Nyheter.

Henrik Degerman

Tyrgilsmuseet

Tyrgilsmuseet r.f. grundades 1972 med uppgift att samla minnen från Viborg samt främja den kulturhistoriska forskningen kring Viborg och dess inflytelseområde. Museet har samlat in en mångsidig uppsättning av konstverk, föremål, dokument, fotografier, böcker och övrigt viborgsrelaterat material. Ursprungligen var avsikten att föreningen skulle grunda ett museum för sina samlingar eller åtminstone ordna regelbundna utställningar där allmänheten kunde bekanta sig med samlingarna. Av praktiska skäl beslöt man senare att anlita sakkunniga och respekterade inrättningar för att bevara och ställa ut det samlade materialet. Konstverken och föremålen är nu deponerade hos Etelä-Karjalan museo i Villmanstrand som förvarar och i mån av möjlighet ställer ut dem. Det övriga materialet har överlåtits till Svenska Litteratursällskapets i Finland historiska och litteraturhistoriska arkiv som har katalogiserat materialet och håller det tillgängligt för forskning. Några föremål har utlånats till Viborgs slott där de ingår i utställningen över självständighetstidens Viborg 1917–1944.

Föreningen har tillsammans med Föreningen 7 januari r.f. utgett en historik över 7 januarisoarén 1836–2010 samt årligen till festen tillverkat en presentation av ”Årets wiborgare” som senare publicerats i Wiborgs Nyheter.

Föreningens styrelse består av Emer Silius, ordförande, Monica Ståhls-Hindsberg, viceordförande, Harri Tilli, sekreterare, Heli Halste-Korpela, Hannele Helkama-Rågård och Wilhelm Nouro. Som skattmästare verkar Annika Helkama-Tötterman.

Emer Silius

Viipurin Suomalainen Kirjallisuusseura

Viborgs finska litteratursällskap VSKS har fortsatt sina mångsidiga forskningsaktiviteter kring den viborgska kulturen och historien. Årets seminariedag i september hade som tema ”Viborg åren 1914-1918”, första världskrigets och inbördeskrigets år. Professor Markku Kuisma talade om den ekonomisk-historiska bakgrunden, professor Martti Turtola om den vita sidans mobilisering, docent Marko Tikka om de viborgska arbetarna och revolutionen, professor Heikki Ylikangas om stadens roll i inbördeskrigets strategier och docent Teemu Keskisarja, som också skrivit en uppmärksammad bok i ämnet, om den tragiska uppgörelsen mellan vita och röda i april 1918.

Som en uppföljning av seminariet anordnade VSKS en resa till Viborg med samma tematik den 19-21.9.2014.

VSKS har också i elektronisk form utgett del 17 i sin serie Toimitteita, kring det mångkulturella Viborg, med bidrag av bl.a. Robert Schweitzer och Marika Tandefelt. Också föreningens många övriga publikationer kan läsas på nätet, på webadressen vsks.azurewebsites.net.

Wiborgs Läns Segelförening

Wiborgs Läns Segelförening r.f. är en segelförening med gamla anor. Föreningen grundades år 1873 i Viborg. Idag är WLS en aktiv segelförening med 110 medlemmar och ett sommarställe och seglarhamn på Vätskär i södra Lovisa skärgård. WLS har två större evenemang per år: årsmöte och talko på våren samt sommarträff, oftast i augusti, ute på Vätskär. Därtill träffas mindre grupper på Vätskär för att fira midsommar eller för att göra något gemensamt på Vätskär. Seglarhamnen på Vätskär är trygg och har en fin pontonbrygga, seglarstuga och bastu. Kommondör är John Hörhammer (johan@innovoice.fi) och sekreterare Anna Wahren-Cederberg (anna.wahren-cederberg@porvoo.fi).

Anna Wahren-Cederberg

Viborgs historia sett med rikssvenska ögon

John Chrispinsson

John Chrispinsson är en i Sverige välkänd journalist, författare och programledare. År 2011 gav han ut boken ***Den glömda historien. Om svenska öden och äventyr i öster under tusen år.*** **Artikeln bygger på ett föredrag som John Chrispinsson höll på Handelsgillet i Wiborg den 11 november 2013.**

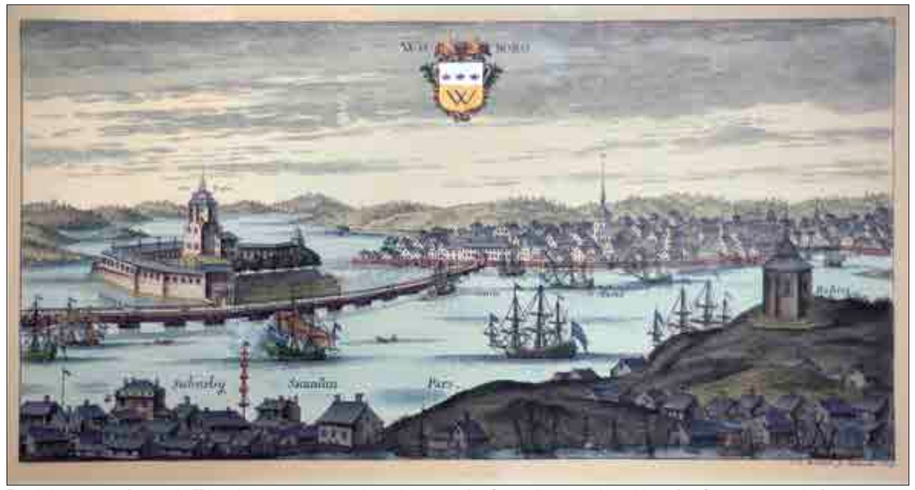

Den bekanta vyn av det svenska Viborg kring år 1700, en av rikets viktigaste städer. Originalkopparsticket publicerades i Svecia antiqua et hodierna.

Hur många svenskar längtar idag till Viborg? Ganska få kan man gissa, staden är kanske mest känd som starten på en rysk-tysk gasledning.

Men detta är onormalt i ett långt perspektiv. I århundraden var Viborg en viktig del av Sveriges självkänsla. Viborg var våra drömmars stad fram till mitten av nittonhundratalet.

Det märktes vid Vinterkrigets utbrott 1939. Då hölls solidaritetsmöten för det angripna Finland med ropen "Vi är redo att dö för Viborg!" Mötena samlade vanliga svenska arbetare och tjänstemän och gav upphov till historiens kanske största frivilligrörelse när tolvtusen unga svenska män anmälde sig att "dö för Viborg". I breda folklager hade man ännu en stark känsla att staden var en del av det svenska. Viborg var aldrig en periferi ur Stockholms perspektiv. Det är bara vår tid som är annorlunda.

Skapelsen

Viborg grundades av svenska staten i maj 1293 när överbefälhavaren, marsken Torkel Knutsson, sände en flotta från Stockholm för att befästa platsen. Han ville spärra Novgorods försök att nå norrut och öppna dörren till de enorma ryska flodsystemen. På klippön restes S:t Olovs torn som ett eko av den stora kastalen vid Stockholms ström.

Det riskerade liv, kostade pengar och var politisk riskabelt. Det är det första tecknet på hur viktigt Viborg var för Sveriges makthavare. Företaget var en kolossal kraftansträngning, i ett brev till europeiska makthavare marsken om hur svenskarna kom "över havet seglandes trygghet och frid med stor här och ofantliga kostnader". Den europeiska politiska eliten accepterade hans argument att detta var att återta områden som tidigare dominerats av vikingarna.

Den mäktiga handelsrepubliken Novgorod bjöd motstånd. I mars 1294 försökte de driva bort "latinarna" men vädrets makter räddade borgen vid dess första belägring och därmed ansågs att även Gud godkänt att Viborg var svenskt.

Marsken Torkel utfärdade ett dekret: "Alla under vårt välde lydande kvinnor, som bo vid vårt fäste Viborg bör åtnjuta full frid och säkerhet, liksom i vårt rike Sverige". Deklarationen är viktig, den visar att den svenska kungamakten betraktade Viborg som en fullt jämställd del av riket och inte som en erövrad provins, invånarna hade samma rättigheter och skyldigheter, Viborg var Sverige.

Torkel Knutsson lämnade Viborg först våren 1295, rikets mäktigaste man hade då tillbringat två år på platsen, ett tecken på att Viborg hade allra högsta prioritet och propagandisten i Erikskrönikan skaldar:

"De läto det hus att mura af sten,
och sedan foro herrarna åter hem,
och satte där en fogde den,
som väl tordes se vreda män,
och ej mot hedningar vara blyger".

Krönikören förstod att slottsherren på Viborg skulle bli en stridbar och mäktig person. Seglatsen till Stockholm tog tre dagar och därmed var Viborg mer centralt än Småland, Dalarna, Värmland eller Hälsingland.

Ett övergripande mål för svenska makthavare under många hundra år var att kontrollera handeln från öst till väst, råvaror som trä, tjära och hampa för att bygga fartyg, skinn för att göra kläder och skor, vax för att ge ljus, och en del eftertraktade lyxvaror som honung och ibland siden från fjärran östern. Det är som del i detta som Viborg blev så viktigt ur Sveriges synvinkel, Viborg var en framtidsinvestring som skulle säkra statens tullintäkter.

Sju år senare, år 1300, försökte man anlägga borgen Landskrona i det som idag är S:t Petersburg. Den expeditionen misslyckades och vid freden i Nöteborg 1323 nåddes en kompromiss, Novgorod erkände att Viborg var Sverige mot att den svenska expansionen i öster skulle upphöra. Viborg blev därmed gränsfäste mot öster fast tanken egentligen varit att det skulle varit en byggsten i ett större projekt.

Maktbasen

När Viborg fick stadsrättigheter 1403 kopierade man sitt regelverk från Uppsala. Stadens sigill försågs med tre kronor som en tydlig markering att svenska staten betraktade Viborg som en av rikets viktigaste städer. Munkarna byggde sina konvent efter modell från Stockholm. Administrativt var staden så svensk som en stad kunde vara.

Viborg blev en maktbas för alla händelser kring Finska viken. I Tyska ordens områden, det nuvarande Estland, pågick en oavbruten långdans med intriger, uppror och maktkamper. Det var en snabb och farlig dans som gav betraktarna yrsel, rådsherrar i Stockholm beklagade att de inte kunde förstå vem som var vän och vem som var fiende. I Viborg fick man snabbare information och var därför bättre orienterad. Flera gånger sökte oppositionella grupper inom Tyska ordens områden hjälp från svenska makthavare och då gick vädjan ofta till slottsfogden i Viborg som på så sätt kom att bestämma över delar av Sveriges utrikespolitik i öster.

Slottsherrar som Peter Jonsson, Johan Götesson och Krister Nilsson var aktiva i de svenska försöken att få ekonomisk kontroll över Estland och locka över staden Reval (Tallinn) till svenske kungens domäner. De hörde alla till Sveriges rikaste och mäktigaste familjer: Bielke, Vasa, Grip, Natt och Dag, Stenbock, Sture, Gyllenstierna, Posse, Bonde och Tott.

Karl Knutsson Bondes använde Viborg som bas för att bli svensk kung. Här tränade han ränksmideri, falskspel, hyckleri och girighet, nödvändiga egenskaper om man skulle bli kung i Sverige på fjortonhundratalet.

Karl förvandlade Viborg till en reklampelare för sin egen person. Borgen byggdes om med präktiga festsalar, han samlade ett storslaget hov: "han byggde kostligt, ett skönare slott skall man ej finna", skriver Karlskrönikan vars uppgift är att förhärliga allt Karl gör.

Karls storslagna sorti från slottet i maj 1448 var en propagandatriumf. Han lämnade Viborg som en furste, pukor och trumpeter, fanor och flaggspel omgiven av sin privata armé bestående av åttahundra knektar och steg ombord på ett fartyg som tog honom till Stockholm där han några veckor senare valdes till Sveriges kung.

Viborg var en militär grundbult för Sverige. Slottschefen Erik Axelsson Tott lät år 1475 bygga fästningen Olofsborg i det som idag är staden Nyslott. Samtidigt inleddes arbetena med att uppföra en uppemot åttta meter hög stadsmur med torn kring Viborgs stad, en dyrbar historia som till större delen betalades ur svenska statskassan. Det fanns bara tre städer i Sverige med stadsmurar: Stockholm, Kalmar och Viborg, rikets tre militära nyckelstäder. Stockholm var rikets centrum, Kalmar var skyddet mot dansken i söder, Viborg var värnet mot öster. De tre städerna hade en identisk försvarsidé, en svårintagen borg, en stad med ringmur och en mindre komplementborg i närheten, Kalmar med Borgholm på Öland, Stockholm med Kastelholm på Åland och Viborg med Olofsborg. Den som höll Kalmar, Stockholm och Viborg var herre över Sverige.

Vinterkriget inleddes den 30 november 1939 och det var ett mytiskt datum. I den svenska folkskolans läroböcker berättades ordrikt om viborgska smällen den 30 november 1495.

Under århundraden mytologiserades händelsen som ett mirakel, i insändare i rikssvenska tidningar 1939–40 förekom referenser till viborgska smällen med undertexten att Viborg, Finland och Sverige inte var förlorat, mirakel kunde ske, det hade ju skett förut.

År 1495 styrdes Sverige av riksföreståndaren Sten Sture. Viborg bönföll honom att försvara staden inför ett väntat anfall från öster. Sigrid Eskilsdotter, fru till slottsherren på Viborg, reste till Stockholm och värvade frivilliga soldater genom att sätta upp plakat på kyrkdörrarna. Sten Sture tillsatte en av sina trognaste vapenbröder som befälhavare på Viborg, den redan legendomsusade västgöten Knut Posse.

Monstruösa kastmaskiner slungade stenar mot stadens nya murar, efter lång tvekan införde Sten Sture en krigsskatt och iscensatte en stor propagandaföreställning när han lät hämta Erik den heliges banér från Uppsala domkyrka, Sveriges rikshelgon behövdes i kampen om Viborg. Den 17 november seglade han med en armé men vid Åland kapsejsade flottan, hans dröjsmål verkade leda mot en katastrof för Viborg.

Moskoviter inledde nådastöten den 30 november 1495, kastmaskinerna svischade iväg sina bumlingar som kraschade mot murarna, två torn i stadsmuren kollapsade, Viborg var på väg att falla.

Försvararna tände eld på tunnor fyllda med beck och tjära, en tjock, stickig, giftig rök svepte över murkrönet. Ett av de kollapsade tornen var också indränkt i tjära och det kan möjligen ha orsakat en explosion som bröt anfallet och belägringen hävdes.

Det gav upphov till fantasifulla myter där Knut Posse förvandlades till en trollkarl som red genom luften på sin svarta häst till den skeppsbrutne Sten Sture på Åland och frågade denne om lov att använda magiska krafter. Sten Sture var desperat och svarade ja. Knut Posse flög tillbaka på sin häst och blandade lut, kvicksilver, paddor, ormar och kalk i en stor kittel. Brygden exploderade och begravde angripande ryssar. Denna folkliga myt var alltså ännu levande i insändarna under vinterkriget.

När flyktingarna återvände till sina brända gårdar bad Sten Sture om ursäkt för att rikets ledning varit försumlig och inte ingripit i tid. Det var ett ovanligt ödmjukt budskap från en medeltida härskare till folket. Sten Sture reste till Viborg med en jättelotta på etthundratrettio fartyg och tusen man i en maktdemonstration att han ägde vilja och kraft att försvara staden.

Sten Stures avbön hjälpte inte, i mars 1497 avsattes han med motiveringen att han misskött försvaret av Viborg, vilket hade hotat rikets bestånd och lett till många finländska bönders lidande och död. Att slarva med Viborg gjorde man inte ostraffat, så viktig var staden för Sverige.

Undersåten

Gustav Vasa ägnade Viborg stort intresse i sin petiga kassabok. Det duggade brev från kungens kansli om hur staden borde stärkas, ingen detalj var för liten för att inte kungen skulle ha en åsikt. Kungen föreslog att de beslagtagna klostrens tegel kunde användas till att stärka stadens försvarsmurar. Han resonerade om knektars, ryttares och brevbärares löner, i varje brev manade han invånarna i Viborg att bygga stiliga stenhus för att försköna staden. När staden drabbades av en rödsotsepidemi kom recepten från Gustav Vasa: "lagerbär, malört i pulver och massor av ättika". Han var inte bara kung och bokhållare, han var rikets husdoktor också.

Gustav ville öka slottets försvarsförmåga och förse det med "gott och dugligt folk". Viborg upprustades med hjälp av många tusen dagsverken per år vilka finansierades med landshjälp från hela riket som en extra värnskatt. Statsmakten visade åter att Viborg var högsta prioritet för Sverige och staden blev under decennier framöver Sverige största arbetsplats. Gustav Vasa talade om ryssen som "vår urgambla arvfiende" och kanske tänkte han på Sten Stures öde, han tänkte inte upprepa misstaget, han satsade allt han kunde på Viborg.

År 1555 anföll ryska styrkor Kivinebb, där Jöns Månsson Ulfsparre vann en seger med hjälp av ett förband skickliga skidåkare, de var snabba, rörliga och modiga, de fungerade lite som gerillakrigare, Gustavs skidåkare anses vara inspiratörerna till Vinterkrigets disciplinerade skidskyttar.

Den sextioårige kungen lämnade Stockholm och färdades stånkande till Viborg, Gustav var den andre svenske kungen som styrt riket från Viborg, Magnus Eriksson hade på trettonhundratalet gjort Viborg till temporär huvudstad i Sverige.

Kung Gustav reste sannerligen inte bara med handbagage, med honom följde ettusen personer, riksråd, den statliga byråkratin och livvakter. Gustav Vasa lät svenska armén gå över gränsen för att ta kontroll över Nöteborg, Kexholm och Neva, områden som "fordom tillhört Sverige".

Rikets bästa befälhavare ledde styrkorna: Jakob Bagge, Klas Kristersson Horn, Henrik Klasson Horn och Nils Boije af Gennäs. Soldaterna var elitförband från Uppland, Östergötland, Småland och Hälsingland. Men motståndet var starkt och det kom inget avgörande.

Gustav satt på Viborgs slott och var missnöjd. Han inte litade på någon och tyckte att finnarna var ett "fördrucket och oförnuftigt folk". Men det var ändå en mycket viktig markering att Sveriges kung åter befann sig i Viborg, en tydlig signal till Moskva och Europa att staden var av centralt intresse för den svenska kungamakten. Skulle gamle kung Gustav ha rest med sina tusen närmaste medarbetare till någon annan hotad svensk stad? Kalmar och Åbo förmodligen, men knappast någon annanstans.

Gustav Vasa kallade Viborg för "Bullerborg" eftersom han ansåg staden bråkig. Han införde en stark centralisering, nu ville statsmakten ha lydiga ämbetsmän, inga excentriska slottsherrar. Det förstärks av att Viborg 1554 fick sin första biskop i den kungligt styrda lutherska kyrkan.

Gustavs söner, Erik XIV och Johan III, fortsatte upprustningen. Murar stärktes och S:t Olofs torn gjordes åttkantigt för att stå emot modernt artilleri. Erik befallde att tre kronor, som ju redan fanns i stadens sigill, skulle fästas i toppen på dess torn precis som på Stockholms slott. Därmed upphöjde han Viborg att jämte Stockholm vara Sveriges militärt viktigaste stad. Det är bara Viborg och Stockholm som har försetts med detta yttre tecken på att vara svenska statens kronjuveler. De tre kronorna finns fortfarande med i Sveriges riksvapen.

Freden

1592 var det sista gången man såg ryska soldater i Viborg på etthundraarton år. Ryssland föll samman i den "den stora oredan", tsarer tillsattes och störtades, Polen och Sverige lade sig i. Sverige slöt ett avtal i Viborg med en av kandidaterna till tsarens tron och Jacob de la Gardie startade en stödoperation från Viborg och hans armé marscherade in i Moskva 1610. Sverige lanserade också en ny kandidat som rysk tsar, prins Karl Filip, lillebror till kung Gustav II Adolf. I fåfäng väntan på att få uppstiga på tsarens tron bodde Karl Filip i Viborg 1613. Viborg var alltid bästa utkiksposten med de enorma möjligheterna i öster.

Vid freden i Stolbova 1617 flyttades riksgränsen österut och Viborg var för första gången i sin drygt trehundraåriga historia inte längre ett gränsfäste, den rollen tilldelades Kexholm, "det nya Viborg". Alla svenska satsningar i Kexholm gick fel, delvis för att Kexholm behandlades som en erövrad provins, Kexholm fick överta ansvaret men fick aldrig Viborgs förmåner.

Freden innebar en nedrustning, endast tjugofyra soldater höll vakt över en del kanoner, det måste ha varit mycket ödsligt under S:t Olofs kolossala torn. Landshövdingens kontor kunde inte på långa vägar fylla alla salar som istället förvandlades till varulager.

År 1640 genomdrevs en ny stadsplan för Viborg, man rev de gamla medeltida gränderna och lade ut raka gator som Kungsgatan och Drottninggatan. Stockholmaren Anders Torstensson var hjärnan bakom stadsplanen där borgen symboliserade svenske kungens makt och Domkyrkan den gudomliga makten. Domkyrkan brann 1682 och den återbyggdes med skattemedel från hela Sverige, det var en självklar angelägenhet för hela riket.

Detta fredliga Viborg finns avbildat i Erik Dahlberghs stora bokverk "Suecia antiqua" i slutet av sextonhundratalet, en del i svenska statens propaganda för att försköna bilden av sig själv.

Krigen

År 1700 anföll Ryssland, Danmark och Sachsen-Polen gemensamt Sverige. 1702 kom de första flyktingarna från Nöteborg som plundrats av ryssarna. Året därpå kom flyktingar från staden Nyen som erövrats av tsar Peter och bytt namnet till S:t Petersburg. Viborg blev åter ett gränsfäste.

1709 mötte Karl XII sitt Poltava och året därpå omringades Viborg av artontusen ryska soldater, den största styrka som dittills hade hotat staden. Kungen fanns i Turkiet och från Stockholm hördes ingenting. Den 13 juni 1710 stod man inte ut, överste Magnus Stiernstråhle kapitulerade. Detta var det tionde anfallet mot Viborg sedan 1293. För första gången på fyrahundrasjutton år hade borgen och staden fallit.

Värnet mot östern var borta, det öppnade helt nya tankevärldar, nu var Ryssland en europeisk maktspelare. Om urbergsfästningen Viborg kunde falla, kunde Stockholm falla?

Det var en verkligt historisk dag när tsar Peter tågade in i Viborg, för allra första gången i historien hade en svensk stad kommit i ryska händer, för första gången befann sig en rysk tsar på det som betraktades som ursvenskt territorium. För den svenska opinionen var det en chock, det var för Sverige vad elfte september blev för USA, det förändrade hela världsbilden. Om Viborg föll, staden som skyddats av Gud och symbolen Tre kronor, ja då var landet inte längre säkert, man kände en existensiell skräck, en folklig rysskräck som kanske inte försvunnit än. Om man ska finna ett datum som är en brytpunkt i Sveriges historia så ligger den 14 juni 1710 bra till.

Vid fredsförhandlingar i Nystad sökte svenska förhandlare rädda Viborg, att tvingas lämna staden var att karva i rikets kärna och de svenska förhandlarna fann det onaturligt och farligt. Av alla förluster i det stora nordiska kriget var det förlusten av Viborg tveklöst som smärtade mest.

Många flyktingar ville inte återvända. Jacob Frese var tjugo år när han tvingades lämna sin födelsestad, hela livet fortsatte han att kalla sig "Wiburgensis". Han höll smärtfyllda tal inför den svenska adeln i Riddarhuset där han beskrev Viborg som en "dejlig mö, hotad av en hök" och avslutade längtansfullt: "Ack, att jag finge snart på dina gränder träda". Det fick han inte, han dog 1729.

En annan flykting hette Ernest Gestrenius, rektor för skolan i Viborg, har skrivit årtusendets kanske deppigaste svenska dikt med det ständigt återkomman omkvädet: "Hjälp, Herre Jesu, hjälp! Hjälp, Herre Jesu, hjälp!" Den är väldigt lång och handlar delvis om flykten från Viborg:

"Vår tåresky, vår tåresky, hindrar
oss att fly,
fienden oss eftersätter, alla dagar,
alla nätter,
vår tåresky hindrar oss att fly,
Men hjälp, Herre Jesu hjälp,
hjälp Herre Jesu, hjälp!
Hjälp oss som än tänka flykta, var
nu våra fötters lykta,
stor är vår nöd, stor är vår nöd,
för en våldsam död
men den fienden oss hotar, som
kringrännes av hans rotar
Men hjälp, Herre Jesu, hjälp!
Hjälp, Herre Jesu, hjälp!"

Erik Dahlbergs egenhändiga teckning av Viborgs slott från omkring 1700. Texten på latin: "Tornet där Hellwitin kattila förvaras" – d.v.s. Knut Posses legendariska "helveteskittel", där han kokade ihop det undergörande medlet för Viborgska smällen 1495.

Viborg under ryska tiden. Pittoresk vy från Norra vallen mot slottet, med fästningsmurarna och portarna ännu på plats. Målning av Ivan Aivazovskij 1848, Konstmuseet i Feodosija.

En stark opinion i Sverige ansåg det självklart att Viborg måste återbördas, det var lika självklart som att befria Örebro eller Kalmar. Krigsplaneringen för att återta Viborg började nästan genast och tog konkretare former från 1734, man långtade verkligen efter staden. Sommaren 1741 startade regeringspartiet hattarna ett taffligt revanschkrig. Den svenske generalen Levenhaupt marscherade fram till Viborgs utkanter och den förhoppningsfulle skalden Hesselius skrev:

"De stolta murar alla,
sönderbrytas såsom glas,
Petersburg och Viborg falla,
uppå dylikt sätt i kras".

Han måste ha blivit snopen när han strax fick se svenskarna marschera tillbaka.

Gustav III inledde det andra revanschkriget 1788. Ambitionen var det inget fel på, hundratals fartyg med trettiotusen man ombord, den största svenska flotta som hittills har varit till sjöss, seglade ut för att återfå staden. Den 7 juni 1790 landsattes trupper nära Viborg, men snart tvingades man fly i viborgska gatloppet. Det följdes senare av en svensk flottseger vid Svensksund som är det största sjöslaget i Nordens historia och som ledde till ett fredsavtal i Värälä.

Detta fredsavtal var sedan grunden för Gustaf Adolf Reuterholms drömom att återfå Viborg. Reuterholm var svensk "premiärminister" efter mordet på Gustav III och han hade som ung besökt Viborg och förtrollats av stadens svenskhet och charm: "Viborg hade varit vårt att behålla för de svenske".

Reuterholm försökte gifta den unge svenske kungen Gustav IV Adolf med en rysk prinsessa och föreslog i augusti 1796 kejsarinnan Katarina den stora att en lämplig bröllopspresent vore Nyslott och Viborg. Han hänvisade till en dunkel skrivning i fredsavtalet i Värälä om en gränsförändring. Det blev varken äktenskap eller gränsförändring, Viborg förblev en drömm.

En drömm som levde vidare under Krimkriget på 1850-talet då kung Oskar I på Stockholms slott diskuterade med fransk-brittiska generaler om hur man skulle anfalla Viborg. De satt böjda över kartor och ritade anfallspilar mot Björkö, men mer än så blev det inte.

Nya tider

År 1860 upphörde Viborg att kallas fästningsstad eftersom Sverige verkligen inte var något militärt hot, Sverige var svagt och avlägset. Det rikssvenska intresset för staden väcktes till liv vid sekelskiftet av den buffliga förryskningspolitiken då oppositionella började landsförvisas. En av dem var affärsmannen Eugen Wolff som under landsförvisningen vistades delvis i Stockholm där han blev en omskriven person i stockholmspressen, han höll flera föredrag om läget i Viborg och festtal på restaurang Hasselbacken i Stockholm där man sjöng "Vårt land", skålade i punsch och sentimentalt bedyrade solidaritet mellan huvudstaden och dess forna satellitstad.

Stödet till Finland förenade vänster och höger, vänstern avskydde tsaren för hans reaktionära förtryck och högern avskydde tsaren för hans hotfulla nationalism.

En som agerade var kulturradikalen Ellen Key, en av sekelskiftets mest respekterade personer. Mitt i viborgssvenskarnas kamp mot förryskningen för Ellen Key till staden i december 1899. Hon föreläste och hon fick enligt pressen stormande bifall. Jubelropen och appläderna gällde hennes stöd till svenskarna i kampen mot det ryska och det finska.

Selma Lagerlöf gjorde samma resa några år senare. Det var en ännu större händelse, hon var en modern kulturgigant med internationell stjärnglans som strax skulle tilldelas Nobelpriset i litteratur. Det var en stor händelse i Viborg när hon kom för att demonstrera sitt stöd för svenskarna och hennes närvaro tolkades mycket politiskt. Selma Lagerlöf skrev hem till väninnan Sophie Elkan om sina upplevelser bland Viborgs svenskar. Hon beskrev hur rysshatet dominerande alla samtal och hon fann dem "fasligt morska". Hon berättade också om det stora bråket som gällde en ny staty av stadens grundare Torkel Knutsson, som hon ansåg var en fräck protest mot övermakten

År 1908 bildades en svensk arbetareförening i Viborg men den hade bara ett femtiotal medlemmar och hade svårt att överleva. De svenska tidningarna i Viborg beklagade ofta att det fanns så få svenska arbetare, det försvagade svenskheten. Den svaga anknytningen bland arbetare är nog en bidragande orsak till att rikssvensk omsorg om Viborg kom att domineras av en nationellt sinnad kulturelit medan socialdemokraterna aldrig fann några naturliga band i staden.

Det märktes under Finlands inbördeskrig/frihetskrig. Finlands vita regering begärde hjälp från Sverige, men den svenska regeringen sade nej med två argument, ett svenskt ingripande i Finland kunde tolkas som ett krig mot Ryssland och därmed skulle man också bli fiende till England och Frankrike och vän med Tyskland. För det andra var man rädd för reaktionerna hos den svenska vänstern som saknade all sympati för de vita.

Det fanns dock en folklig opinion som var trött på att hålla punschdoftande högtidstal om Finlands och Sveriges ödesgemenskap och en del drömde rentav om en återförening av de forna rikshalvorna. Till denna grupp aktivister hörde Sven och Hanna Palme, som var den socialdemokratiske statsminister Olof Palmes farföräldrar. "Finland vill endast bli fritt från den ryska örnens klor. Om Sverige griper in får också Sverige belöningen", skrev deras son Olof Palme (statsministerns farbroder).

De frivilliga soldaterna från Sverige i Svenska brigaden bestod av elvahundra man, ofta kontorister från Stockholm under ledning av profes- →

sionella militärer.

De fanns med i det blodiga slaget vid Tammerfors och i slutstriderna i Viborg. En styrka som leddes av major Martin Ekström stormade järnvägsstationen i Viborg vilket ansågs vara den enskilda händelse som knäckte motståndet.

Totalt offrade femtiofem unga män från Sverige sina liv för de vita. De flesta av dem uppfattade nog kriget som ett frihetskrig, säkert var det fler än general Harald Hjalmarsson som ansåg att striderna var en del av ”den sedan sekler pågående kampen mot det asiatiska barbariets ryska skepnad”.

Bland de frivilliga fanns officerare som sedan skulle göra lysande karriärer: general Ernst Linder, försvarsstabschef Axel Rappe och armécheferna Carl August Ehrensvärd och Archibald Douglas. Kriget kom att bli en kurs i krig för den svenska militärledningen och man fick utmärkta personkontakter med finländska kolleger.

”Wiborgs nyheter” hyllade de frivilliga som kallades” de prydliga sverigesvenskarna” men det förekom också bittra insändare som beklagade Sveriges passivitet för sina ”landsmän och stamförvanter”. Jacob Tegengren formulerade sin besvikelse i en dikt:

”Du såg Ditt gamla fosterland i nöd,
dess folk förpinat, trängt till avgrundsranden,
Du såg blott Sverige, räckte inte handen,
Så reses en mur av is.
Säg oss Sverige, har Du mod att bära,
för nutid och för eftervärld Din skam?”

En av de frivilliga från Sverige, journalisten och författaren Walter Hülphers, svarade med en dikt i tidningen dagen därpå där han bad om ursäkt för den svenska regeringens passivitet, men framhöll de frivilligas offervilja:

”Nu säger en del att vår samsång är oss förbi,
kanhända är dock icke allt förbi,
det står på Finlands jord en liten skara,
av svenskar redo för Finland dö,
så spar bröder därför på de bittra orden!
Låt oss med blod få sona Sveriges skuld”

De svenska frivilliga blev delvis illa behandlade, I Sverige svartlistades de av fackföreningar och utsattes för glåpord av vänsterfolk. I Finland angreps de av finsknationella som bland annat vägrade ta av mössorna vid begravningar av svenska soldater. Vänstern och finskhetsivrare ville inte veta av någon rikssvensk kärlek till Viborg.

Under 1930-talet fick besökande sverigesvenskar ofta ett översvallande mottagande i Viborg. Vid ett svenskt flottbesök 1929 hyllade Wiborgs Nyheter Gustav III:s försök att återta Viborg 1790 och svenskar beskrevs som artiga, belevade och civiliserade. 1936 kom en grupp svenska tidningsmän på besök och de smickrades i tal som slutade med frasen: ”Vi vill höra samman med vårt kulturella moderland Sverige och därmed med västerlandet”. De moderna tidningsmännen från Stockholm stod för en gångs skull mållösa och stumma.

Den svenska militären var desto mer mottagliga för lockropen. Vid nittonhundratalets början organiserade de svenska spioner i Viborg med uppgiften att ”spegla stämningar och krigsförberedelser” hos ryssarna.

Kretsen kring ”Ny militär tidskrift” argumenterade på 1920-talet för att Sverige bäst försvarades vid Systerbäck. År 1924 hade svenske fortifikationschefen Henri de Champs åkt på ”semesterresa” till Viborg med finländska officerare och han följdes av ett otal höga svenska officerare som reste på ”björnjakt” i trakterna. I maj 1926 skrev chefen för marinstaben von Krusenstierna en pro memoria att en ny rysk expansion var en tidsfråga och att ett troligt krigsfall var ett krig mellan Sovjetunionen och ett förenat Sverige-Finland. 1930 års försvarskommission diskuterade ett svenskt försvar av Viborg och svenska trupper i Karelen, även om man politiskt ville förankra det i en resolution från Nationernas Förbund. Samma tanke fanns i 1935 års hemliga del av försvarsbetänkandet. Många svenska militärer hade redan placerat Sveriges gränsförsvar vid Viborg, det var i Karelen man bäst försvarade hembygd och familj.

Från Wiborgs Nyheters paradsida den 14 maj 1910: det svenska är starkt närvarande i annonser och nyheter, nya elever antages till Svenska lyceum.

Prins Gustaf Adolf inspekterar det återerövrade Viborg den 5 oktober 1941 - ett djupt symboliskt besök. - SA-Kuva.

Sluten

Flygaren Anders Zachau var den förste svensken att dö för Viborg och Finland i Vinterkriget, ytterligare trettiotvå svenskar skulle stupa innan freden i mars 1940. Bland de frivilliga fanns förvisso några äventyrare och ultranationalister men de allra flesta frivilliga var vanliga svenskar som var urförbannade.

Yttersta vänstern motsatte sig denna kärlek till Viborg. Författaren Ivar Lo Johansson kallade de frivilliga föraktfullt för ”kronvrak” och de svenska kommunisterna hånade dem, samtidigt som de hyllade vänskapen mellan Nazityskland och Sovjetunionen.

Utrikesministern Christian Günther gick också emot den upprörda folkopinionen. Han hade just läst en rapport från svenska ambassaden i Helsingfors som hävdade att Tyskland var berett att invadera Skåne om Sverige hjälpte Finland mot kommunisterna. Samarbetet mellan kommunister och nazister fungerade bra. Christian Günther sade: ”Norden är inte berett att gå i krig för Viborg”. Han är kanske den allra förste svenske makthavaren som fällt en sådan replik, det hade varit en omöjlig politisk ståndpunkt under sexhundrafemtio år. Är det just i detta tal som den svenska glömskan börjar?

Den 14 mars 1940 överlämnades ett öde Viborg till Sovjetunionen. Vid evakueringen medverkade drygt ettusen soldater med femhundra lastbilar från Sverige. De körde över isen mellan Umeå och Vasa, fortsatte i plågsamt långsamma konvojer på smala, snöiga vägar. De svenska värnpliktiga lastbilschaufförerna skakades av vad de såg. I snövallarna längsmed de smala vägarna låg drivor av möbler, soffor, sängar, skåp och skrivbord som man tvingats dumpa på vägen. I lådorna skymtade kläder, papper och andra personliga tillbehör. Dessa drivor låg kilometer efter kilometer.

Längs vägarna låg kadaver från kor och andra djur som frusit ihjäl under marschen mot väster. Djurens klövar frös till is, de stupade och låg i groteska förfrusna drivor. De såg slädar med påpälsade människor som satt på toppen av ett berg av ägodelar, de höll hårt i barn, äldre, sjuka, en symaskin eller någon annan värdefull ägodel. De lassade ombord genomfrusna barn på öppna lastbilsflak som skulle köras från sina barndomshem mot en okänd destination. Att se dessa barn som krampaktigt höll i en nalle eller docka under den svinkalla lastbilsfärden fick chaufförerna att arbeta dygnet runt.

Några veckor senare, den 25 april, höll arkitekten Uno Ullberg ett föredrag om det förlorade Viborg i Stockholm. Ullberg hade suttit i Viborgs stadsfullmäktige för Svenska folkpartiet och han var nu flykting. Hans känslosamma anförande gick ut på att knyta Stockholm samman med Viborg, från Gustav Vasas vistelse i staden, över Gustav III:s anlopp till arkitekten Ragnar Östberg som hade inspirerats av Viborg när han ritade Stockholms stadshus, Viborg är beläget på en klippa med ett torn som haft tre kronor i toppen, Stockholms stadshus är beläget på en konstgjord klippa med ett torn med tre kronor i toppen. Precis som år 1293 ropar Stockholm och Viborg efter varandra över havet, menade Ullberg och Östberg. Publiken var rörd men maktlös.

I juni 1941 angrep Tyskland sin tidigare bundsförvant Sovjetunionen och Finland anslöt i kampen för att kunna återfå Viborg och efter sommarkriget återtogs Viborg den 29 augusti.

Den 26 juli 1941 bildades i Sverige en ny organisation för finlandsfrivilliga, ”Finlandskommittén av år 1941”. I oktober åkte niohundra frivilliga till Finland. Sammansättningen var annorlunda jämfört med vinterkriget, det var färre arbetare och fler yrkesmilitärer. ”Svenska frivilligbataljonen” sattes därför genast in i strid vid Hangö. Omkring trettio soldater stupade, åttio skadades och de återvände till Sverige i december efter det att Hangö befriats.

Ju längre kriget pågick desto mer förändrades motivationen hos de frivilliga från Sverige. De som nu anmälde sig drevs av hat mot Sovjetunionen och kärlek till Finland. I januari 1942 avreste nästa grupp frivilliga på fyrahundra man österut och den 24 februari intog de sina positioner vid Jandebafloden på Svirfronten, långt inne i sovjetiska Karelen. Den trettiosexårige kapten Richard Nilsson, som förde befälet över kompaniet, kände en stark historisk samhörighet och skriver om det gemensamma modet hos ”den förlorade svenska rikshalvans sentida ättlingar med det gamla moderlandets frivilliga kämpar”. Plutonchefen Orvar Nilsson skrev hemkomsten en bok om livet vid denna front. Nilsson avled i Sverige 2008 och hans skildring utkommer än idag i nya upplagor.

Från hösten 1943 var det ytterst få som trodde på tysk-finsk seger, men ännu i januari 1944 kom tjugofyra nya frivilliga. Ju senare de frivilliga anslöt sig desto mer nazistiska var de. Sent på hösten 1943 kom Filip Rytterås som själv kallade sig nysvensk och som läste den nazistiska tidningen ”Dagsposten”. Han skrev dagbok om sin tid vid fronten där han kände en ”jublande glädje över att ha hittat hem”. Han beskrev sin egen drivkraft som ”hälften idealism, en fjärdedel äventyrslusta och en fjärdedel desperation för att göra något” och han var beredd att offra sitt liv.

Den 17 maj 1944 fick det svenska frivilligkompaniet order att lämna Svir, de skulle till Karelska näset inför den väntade sovjetiska offensiven som inleddes den 9 juni. De frivilliga nådde Sordavala den 17 juni och en av dem skrev otåligt: ”Ryssen går mot Viborg och vi steker pannkakor”.

Redan resan till fronten var ruskig. De mötte en oändlig karavan av flyktingar, gamla som drog vagnar med möbler och symaskiner, barn som knuffade kärror med paket, filtar och småsyskon med dockor i famnen. En gumma höll ett barn i famnen och båda grät tyst. Omkring människorna lunkade kor och får medan motspänstiga kalvar daskades i baken för att gå vidare. Djuren protesterade högljutt mot att tvingas lämna sitt land genom att bräka, gnägga och råma. Barnen snyftade och kved men de gamla var tysta och sammanbitna. Det var just detta som de frivilliga fann allra mest skrämmande, att så många människor kunde vara så tysta. Orvar Nilsson tyckte att ”ansiktena tyst skrek: rädda vår hembygd”.

Den svenska truppen tittade, tystnade och såg hur alla kamraterna höll i sina vapen så att händerna vitnade.

Efter striderna bestod det svenska kompaniet den 29 juni 1944 av sexton överlevande. Det innebar förluster på sjuttio procent. En av de överlevande hette Knut Posse vars anfader hade räddat Viborg från att falla 1495, han talade själv om hur han gärna han hade velat se staden och besöka stadens finaste hotell som hette just ”Knut Posse”. Filip Rytterås hade ett sentimentalt samtal med några finlandssvenska soldater där de enades om att: ”I tusen år hörde Sverige och Finland samman, här Karelens skogar har vasakungar och karoliner slagits. Våra länder har en ödesgemenskap, nu och i all framtid.”

I juli månad, strax efter katastrofen utanför Viborg, förbjöd den svenska regeringen fler frivilliga att åka om nu någon mot förmodan skulle vara intresserad. Den 26 september 1944 upplöstes det svenska frivilligförbanden formellt i Åbo, då var de bara sexton man kvar. Totalt deltog nästan sjuttonhundra frivilliga under fortsättningskriget varav åttiotre stupade. Kvarlever av tretton finns kvar i Karelen och på Näset, den mark deras förfäder hade tagit för lika svensk som någonsin Örebro eller Linköping.

Från 1293 till 1944 har Viborg uppfattats som en svensk angelägenhet, så viktig att många faktiskt dött för Viborg, ibland så beordrade av staten, men ibland faktiskt helt frivilligt.

Lite konstigt är det därför att Viborg glömdes så snabbt i Sverige. Lite mer borde vi väl kunna minnas? Om inte annat av respekt för de tusentals från västra rikshalvan som faktiskt gav sina liv för Viborg, våra drömmars stad.

Militärkonstnären och grafikern Michail Matorin (1901–1976)

Bilder från Viborg

Anastasia Martynova

Michail Matorin föddes år 1901 i en stor familj i Moskva där hans far var en lägre tjänsteman. Michail var mycket intresserad av böcker och han lärde sig teckna tidigt. Ursprungligen hade Michail önskat tillträda den stroganovska konstskolan i Moskva, men av praktiska skäl blev det Sytinskolan nära hans hem i Zamorskovorechie i stället. Michail började skolan som trettonåring. Först bekantade han sig med litografi, men tidigt började han också behärska gravyr med dess former och färger, och genom uthållighet och hårt arbete lärde han sig konsten snabbt.

Hans lärare I. N. Pavlov upptäckte Michails begåvning och hans intresse väcktes för den kunnige eleven. Michail blev ofta bjuden hem till Pavlov för att bekanta sig med gravyrkonstens historia i lärarens stora bibliotek, stärka sin passion för teckning, gravyrer och för konstnärsyrket samt bli förtrogen med traditioner och teknik. Sytinskolan gav Michail Matorin en stadig grund för hans framtida kreativa arbete. Matorin arbetade hårt under studietiden och lyckades slutligen finna sin egen arbets- och uttrycksform. Han inledde sin karriär som illustratör av böcker, bl.a. ”Utopia” av Thomas More, och redan år 1920 fick han sitt första pris för en affisch. Hans böcker för bokförlaget ”Academia” är fortfarande lysande exempel på smakfullhet. Samtidigt som Matorin arbetade med gravyr och illustrationer fortsatte han att studera målning och teckning i olika tekniker, akvarell, olja, kol, m.m. Sedan år 1920 undervisade Matorin på olika konstskolor och han hörde till ett antal föreningar för grafiker. År 1922 var hans verk utställda i Berlin på den första ryska utställningen på Van Diemens galleri. Från år 1935 framåt arbetade Matorin med linoleumtryck i färg.

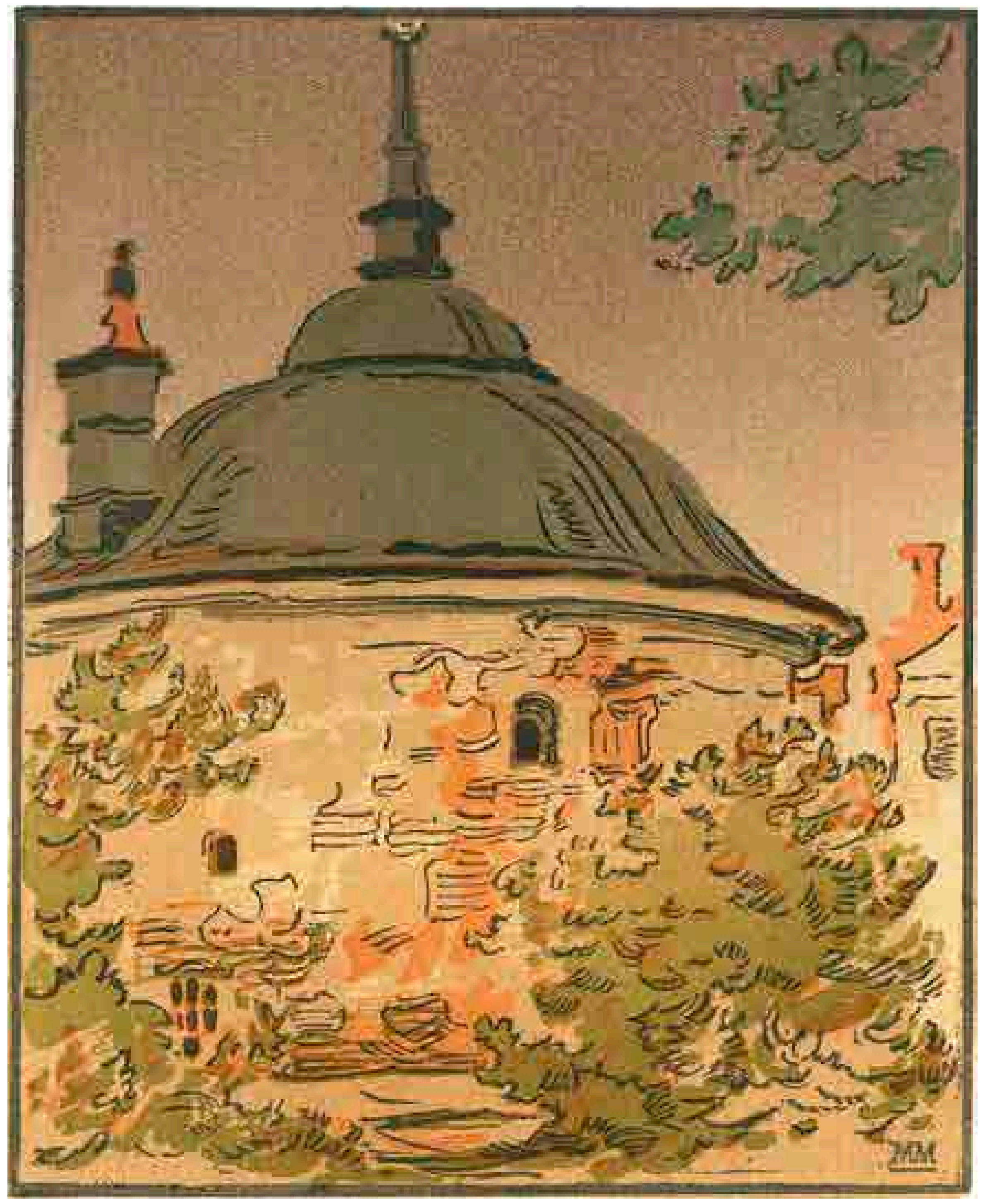
Michail Matorin: ”Gamla fortets torn”. Papper, färglagt linoleumsnitt.

Som militärkonstnär under kriget

Kriget innebar svåra prövningar för Michail Matorin liksom för hela ryska folket. Under hela kriget arbetade Matorin som militärkonstnär och besökte fronten på olika håll. Han gjorde skisser och teckningar samt serier i akvarellfärg. Under sina färder till fronten bevittnade han otaliga strider, bl.a. försvaret av Moskva samt slaget vid Dnjepr. Från år 1944 besökte Matorin frontlinjerna i Rumänien, Ungern, Österrike, Tjeckoslovakien och Finland. Han samlade dokumentärt material samt blev inspirerad att arbeta med sitt formspråk.

Sviten av linoleumsnitt med rubriken ”Viborg” är av speciellt intresse. Den består av tolv linoleumsnitt, som för tillfället finns på det ryska statsbiblioteket i Moskva. Matorin såg den starka Mannerheimlinjen krossas av den sovjetiska armén, och minnena av sina besök till krigsskådeplatserna återgav han i ett antal akvareller och skisser. Dessa ställdes sedan ut på Grekov-studions jubileumsutställning. Matorins Viborgsgrafik utgavs också i tryck redan 1944 i en upplaga på 1 000 exemplar.

Imponerad av Viborgs arkitektur

Matorin var tilltalad av Viborg, den historiska staden och den betydande hamnen vid Finska viken, med sin nordliga arkitektur och stränga skönhet. Finnarna hade lämnat staden i all hast, inga invånare fanns kvar då Matorin anlände. De soliga junidagarna och ljusa sommarnätterna framhävde det episka uttrycket av stadens arkitektoniska helhet. I Matorins linoleumsnitt framstår avbildningarna av Viborg för åskådaren i musikaliskt plastiska former, i en episk närvaro av stadens själ. Hans konst är skarp, klar och känslosam. Greppet är klangfullt och linjernas rytm möts i en upphöjd ton. Matorins grafiska blad är baserade på skisser från resor till fronten, och de är präglade av konstnärens kreativa förmåga. Panoramavyn av gamla Viborg, med tätt intill varandra liggande hus, en övergiven hamn och det kalla vattnet i viken; silhuetten av Viborgs slott med den röda flaggan som sovjetstyrkorna hissat i tornet samt gamla rådhuset [stadsmuseet Museum Wiburgense; övers. anm.]. Allt detta bjudet av konstnären i en stilfull skala av färger, med en minutiös förståelse för dygnets olika tider och ljussättningen. Hur stilfullt skildrar inte konstnären sommarnatten i gravyren av Slottsgatan! Hans bilder pryds av vackra detaljer, som en lykta eller ett sirligt räcke.

Michail Matorin: ”Slottsgatan”. Papper, färglagt linoleumsnitt.

I serien ”Viborg” får stadsvyerna nya inslag av sovjetiska militärfordon som möts på gatorna i natten, och konstnären har på enskilda bilder återgett sovjetiska stridsvagnar. På bilden ”Slottsgatan” förenas två plan: en detaljerad förgrund med pansarvagnar och soldater samt hörnet av ett förmöget bostadshus, och en bakgrund med husen på Slottsgatan och himlen med glimtar av vitt. Bilderna är tydliga med sin klara variation mellan ljus och mörker. Matorin använder tegelrött med stänk av vitt för husen längs Slottsgatan; resten av bilden är tonad i grått, mörkbrunt och svart. Bakgrunden är beige med skiftning i brunt. Matorins moln är ljusgula. I denna scen förenar stridsvagnsmotivet med soldaterna förgrunden och bakgrunden, och plötsligt mister bilden sitt djup och förgrunden och bakgrunden förenas. Fläckarna av moln med diffusa, böljande konturer skapar en rytmisk variation, de ger en ton av gott humör och är den metod som väcker bilden till liv.

Rytmen i bilderna skapas genom geometrisk form, genom sättet på vilket färg och rymdintryck sammanfogas.

Konstnären använder sig av den lättaste metoden att skapa kontraster, genom färger i kontrast till varandra: vitt, svart, tegelfärg; ljust och mörkt. Däremot uppvisar det gula och beige (ljust och mörkt) en mindre grad av kontrast. Man bör lägga märke till att varje ren färg på bilden avgränsas från den andra med ett svart streck, och på detta sätt betonas deras individuella karaktär medan deras samverkan reduceras. Varje färg visar en verklig påtaglighet i bilden. Matorin använde sig av både kromatiska färger (gult, beige och tegel) och akromatiska färger (svart, vitt och grått). I detta sammanhang är tegelfärgen den mest intressanta. Genom att använda vitt för att återge solljuset på husväggarna till höger på bilden från Slottsgatan betonar Matorin intrycket av sommarkväll. Perspektivet är lineärt, texturen är matt och fast. Horisonten ligger lägre än bildens geometriska mittpunkt och himlen upptar största delen av verket. På detta sätt vill konstnären fästa uppmärksamhet vid arkitekturen som höjer sig mot himlen.

Matorins Viborgsbilder

Linoleumsnittet ”Slottsgatan” är avlångt och lodrätt, höjden är större än bredden. Detta ger bilden dynamik. Konstnären har förkortat perspektivet i riktning från Nyportsgatan, och sovjetiska stridsvagnar syns på Slottsgatan. Till vänster syns hörnet av Buttenhoffs hyreshus (Slottsgatan 7). Huset byggdes år 1898 för handlanden Emil Buttenhoff och planerades av arkitekt Johan Blomkvist. Huset är praktfullt, med en butikslokal i bottenvåningen, och gör god reklam för den förmögna handlanden ”av cigaretter och viner från fjärran land”. Som mången annan konstnär var Matorin imponerad av den åldriga arkitekturen i Viborg.

På bilden ”Gamla fästningens torn” avbildar Matorin Runda tornet sett från Salutorget. Runda tornet byggdes under åren 1547–50 av byggmästaren Hans von Bergen. Det är ett fästningsverk med en mångsidig och framträdande historia från olika krig. Linoleumsnittet har två plan: främst ser vi den gröna växtligheten, och största delen av bilden består av Runda tornet i ett bakomliggande plan. Bilden blir tydlig tack vare den distinkta fördelningen av ljusa och mörka ytor. Rytmen i bilden skapas av formens, färgens och rymdens geometri.

Med hjälp av rytmiska streck, korta böjda linjer, lyckas konstnären återge intrycket av en blåsig dag. Även här skiljer en svart linje åt de olika färgerna, därmed framträder varje färg mera markant. Det är intressant att himlen upptar exakt hälften av bilden och delar den i två delar. Konstnären betonar den arkitektoniska strukturen genom att lägga tyngdpunkten på den nedre delen av bilden. Bilden i sig är kvadratisk och texturen också här är matt och fast.

Matorins serie "Viborg" är utan tvekan ett obestridligt storverk inom sovjetisk grafisk konst. Dessa träsnitt och linoleumtryck avbildar Viborg i krigstid. Konstnärens öde formades av hans erfarenheter vid fronten och han kom att inse vad döden innebär. I det stora fosterländska kriget verkade en stor del av konstnärerna vid fronten. Många försvarade fosterlandet med vapen i hand; en betydande del arbetade som militärkonstnärer. Speciellt konstnärer från Grekov-studion var produktiva och betydelsefulla. Studion grundades år 1934, och under kriget växte den till en betydande grupp konstnärer som tog sin plats i den röda armén. Under tusentals kilometer av fälttåg samtalade de med trupperna, såg svårigheterna med olika militäroperationer och tog del av de hårda villkoren och de dagliga prövningarna vid fronten.

Michail Matorin: "Viborgs slott". Papper, färglagt linoleumsnitt.

Efter kriget undervisade Matorin vid Surikov-konstskolan ända till slutet av sitt liv. I sina anteckningar betonar Matorin gravyrkonstens särprägel och tjusning samt dess fördelar som konstform. "Vilken stor räckvidd av orkestrala kvaliteter har inte denna form av tryckkonst! Ett svart och ett vitt streck, ett svart-vit prickad linje, färgskalor i olika tonarter... Äger vi en annan sådan orkester av grafiska instrument?!" Matorin var maestron och virtuosen som behärskade gravyrkonsten till fulländning, och han införde sina personliga drag i sin konst.

Michail Matorin: "Mot Helsingfors" . Papper, färglagt linoleumsnitt.

I hans grafik kan man känna den passionerade konstnärens livfullhet och personlighet. Under tjugofem år arbetade Matorin med stor framgång för utvecklingen och de beaktansvärda framstegen inom den sovjetiska grafikkonsten. Numera är denne store grafikers namn dessvärre oförtjänt bortglömt.

Genom att undersöka Matorins kreativa verk lär vi oss inte enbart om det kulturella sammanhang inom vilken konstnären verkade och där den sovjetiska konsten utvecklades i medlet av 1900-talet; den utvidgar också den kvalitativa synen på linoleumkonstens historia. Serien "Viborg", som tillkom under konstnärens vistelse vid den finländska fronten i juni 1944, är inte bara ett viktigt dokument för sovjetiska konstkritiker utan också för historiker, lokalforskare,

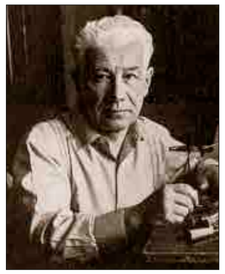

konstnärer och lärare. Studiet av grafiken i serien "Viborg" har en kulturell och historisk betydelse för återuppbyggnaden av den historiska "minnesrymden" i staden Viborg.

Anastasia Martynova är konstkritiker i Viborg. Hennes artikel är översatt från ryska till engelska av Jane Martynova. Sammanfattningen och översättningen av den engelskspråkiga artikeln har gjorts av Maria Salenius. Originaltexten som utförligare beskriver Matorins utbildning och konstnärliga utveckling kan genom redaktionens förmedling rekvireras av författaren.

Wiborg på 20- och 30-talet

Heinz Ramm-Schmidt

En jämförelse med gångna tider under Ramm-Schmidts släktföreningens resor till Viborg 1989 och 2013.

Redan en längre tid hade medlemmarna i den Rammschmidtska släktföreningen yrkat på att ordna en resa till Viborg. Man ansåg att det var bråttom med beaktande av min höga ålder och att jag var den sista i släkten som bott i Viborg och man ville uppleva mina minnen levande så länge de fanns. Intresset inom vår släktförening var hundraprocentigt och vi var 32 resenärer, totalt fyra generationer av vilka den äldsta var 93 år och den yngsta 1 år, som äntrade Allegrotåget till Viborg den 31 augusti 2013.

Det var inte första gången som vår familj gjorde en grupresa till Viborg. Då var jag själv initiativtagare och hela upplägget skilde sig väsentligt från den senare resans. Starten skedde i maj år 1989 med buss med Villmanstrand som första anhalt. Redan då var antalet barn och barnbarn så stort att vi väl fyllde en buss. Juha Lankinens Viborgsminiatyr hade nyligen blivit färdig i Villmanstrand och jag ville först visa mina barn hurdant Viborg hade varit före kriget. Det skulle bli en klar kontrast till det dåvarande eländet i Viborg i rysk regi. Lankinens miniatyr är ett mästerverk som borde ses av så många som möjligt. Kameran gör en resa genom Viborgs gator och ingen kan bli opåverkad av stadens skönhet som den var ännu den 30 november 1939.

När vi kom till Viborg 1989 var kontrasten verkligen enorm. Ruinerna låg orörda överallt, vilda hundar sprang omkring och tiggarpojkarna försökte sälja ryska militärmössor och samtidigt knycka våra plånböcker. Maten i Runda Tornet var oätbar tills vi fick en flaska vodka på bordet. Jag gjorde mitt bästa i att visa de käraste platserna från min barndom, men resultatet var eländigt och jag hade svårt att hålla tårarna borta. Vårt hus på Gråmunkegatan ett var uppdelat i tre lägenheter och stanken på gårdssidan drev oss snabbt därifrån. Då fattade jag ett ganska logiskt beslut. Jag skulle aldrig besöka Viborg mera i hela mitt liv.

Ändå var det omöjligt för mig att hålla mitt löfte och jag besökte Viborg den 5–6 juni 2011 i samband med en gruppresa till Simbergs och Andersins Niemenlautta. Då såg jag att viborgarna hade snyggat upp staden betydligt. Det nya hotellet Viktoria var en positiv bekantskap. Nu kunde jag tänka mig att visa upp staden för den allt större släkten.

Vi äntrade Allegrotåget i Helsingfors den 31 augusti 2013 och hade en skön resa som kan rekommenderas. En rysk buss med en finsk guide väntade på oss och så kunde visningen av dagens Viborg börja. Sällskapet förväntade sig att jag under sightseeingen skulle berätta så mycket som möjligt av roliga historier som bara jag mera kände till. Guiden som aldrig bott i Viborg var enligt mig inte speciellt kunnig i sådant som intresserade sällskapet mest. Jag borde kanske ha fått tillfälle att berätta ännu mera om roliga episoder i viborgarnas färgstarka liv under 1920- och 1930-talen.

Den första dagen av resan började med att vi stannade vid Wiborgs svenska lyceum, som i tiderna var Finlands nästäldsta läroverk med 600-åriga traditioner. Jag fick tillfälle att berätta hur man då avklarade allt som ideiga heter mobbning. De som var oeniga ställde sig mot varandra på skolgården. Genast bildades det en ring av skolgossar som ropade: mera blod, mera blod. Så fort någondera hade slagit den andra så att blod syntes, avbröts föreställningen och trätobröderna var bästa vänner igen. Mobbning var då egentligen ett okänt begrepp.

När vi nu kom ut från Runda Tornets acceptabla lunch med goda drycker, hade vi Karjaportsgatans hörn rakt framför oss. Huset där Skurapatski en gång hade sin legendariska delikatessbutik fanns inte mera. Det var där som wiborgsherrarna köpte gåslever och champagne och läckerheter från när och fjärran. Hans reklamskylt framför ingången finns inte mera, men den kan ingen glömma. *Wenn vorne zu, hinten offen*. Han betjänade verkligen sina kunder både dag och natt. En gång då jag köpte några karameller frågade jag varför han ödade så mycket papper på några små karameller. Han vägde alltid godsakerna på väg och sade att pappret är mycket billigare än karamellerna och det var hans vinst.

Heinz med alla sina fyra barn framför Heinz barndomshem på Gråmunkegatan (från vänster sönerna Michael R-S, Christian R-S, Leif R-S och dottern Maria Didrichsen på Heinz högra sida).

Under vår rundresa hade jag tillfälle att berätta några odödliga historier om vår originella släkts egenheter och upptåg under 1920- och 1930-talen. Men berättandet om Torkelsgatans unika tradition värderades nog högst bland mina historier. Så gott som alla, både finska och svenska, skolelever samlades varje kväll på Torkelsgatans trottoar klockan åtta. Där vandrade man fram och tillbaka på den norra sidan i exakt en timme mellan Karjalankatu och Finlands Bank vid Salutorget. Flickorna gick skilt och pojkarna skilt. Under denna timme passerade man varandra flera gånger och då gällde det att få ögonkontakt med den utvalda flickan som exakt klockan nio skulle svara ja på frågan: *Saaks vijä neitin kottiin?* Det hela var mycket oskyldigt och oftast gick man miste om godnattpussen. Författaren Katri Veltheim har i sin utmärkta bok Kultainen Rinkeli på ett oöverträffat sätt skildrat denna unika tradition. Även om språkstriderna ofta ledde till blodiga sammanstötningar på vallarna var man på Torkelsgatan bästa vänner och det kan noteras att de finska pojkarna alltid försökte lägga beslag på de svenska flickorna.

Heinz lägger blommor tillsammans med sin bror Kajs barnbarnsbarn Linnea Hjelt vid minnesmärket i Tienhaara.

Vi besökte självklart även det berömda Alvar Aaltos bibliotek, som under tiotals år har restaurerats med finska miljoner. Så som mångа andra av Aaltos skapelser har taket alltid läckt och reparationerna har misslyckats. Den oöverträffade wiborgsentusiasten Hans Andersin skulle hellre ha satsat dessa pengar på restaureringen av slottet.

Det var just slottets restaurering som Hans Andersin koncentrerade sig på och som vi fick beundra vid gruppens besök där. Hans stora arbete med återuppväcka slottets svenska historia är värt mycket större uppmärksamhet. Besöket på slottet blev därför en av höjdpunkterna under vår rundvandring.

Den första dagen avslutades med middag i Krutkällaren där maten var acceptabel och goda drycker förhöjde den redan tidigare goda stämningen.

Efter en god natts sömn på hotellet åkte gruppen iväg till Monrepos. Parken var nog inte i bästa skick och jag fick fog för min åsikt, som jag hade redan under wiborgstiden, att parken för all del är sevärd, men överreklamerad. Tyvärr kan den historiska huvudbyggnaden och det unika biblioteket knappast mera räddas.

Så för gruppen till Tienhaara där det fotograferades flitigt vid minnesmärket av J R 61: s otroliga avvärjningsseger vid Kivisilta bron. Ihantala måste också ses och gruppens medlemmar försökte bedöma strategin som ledde till den stora segern.

Till sist ville vi besöka Sorvali begravningsplats i hopp om att hitta våra förfädrars, Lorentz och Starckjohanns gravar. Dem fann vi inte, men Thesleffs fina grav är sevärd och Hackmanska släkten har restaurerat sin gravplats och har inskrifter t.o.m. från nutid

Till slut några ord om viborgarnas försök att restaurera en del byggnader i Die Festung. Jag kunde inte låta bli att hela tiden jämföra helhetsintrycket med eländet från år 1989. Och omdömet blev positivt, då det gällde de nyare stadsdelarna. Men inom Die Festung var endast några gamla byggnader restaurerade och några var inpackade i plast för reparation. Man har koncentrerat sig på att renovera bara vissa hus vid strandgatorna där turistbussarna måste köra. Huvuddelen av de gamla patricierhusen i centrum var ruiner och kan inte mera räddas. Ingen sightseeingbuss kunde köra genom Gamla stan. Då gatorna dit var stängda försökte vi fotledes komma till min hemgata Gråmunkegatan, där mitt gamla hem var i dåligt skick. Viborg får inte nödvändigt stöd från Moskva och Die Festung fortsätter tyvärr att förfalla.

Det har dock gått 70 år sedan ryssarna övertog Viborg och mycket mera borde ha kunnat göras under denna tid. Men jag tror att den tiden närmar sig då Viborg trots allt börjar vars i sådant skick att man kan ta emot den stora mängden forna wiborgare och deras ättlingar som säkert lätt kan lockas att stiga på Allegrotåget. Det vore en lösning på Viborgs ekonomiska problem.

Lennart Hultins apotek i Wiborg

Henrik Hultin

Artikeln bygger på utdrag ur Torolf Hultins anteckningar från krigsåren 1939–42 som har översatts och sammanställts av Henrik Hultin, brorson till Torolf Hultin.

Familjen Hultin har sina rötter i Karelen. Under 1700- och 1800-talet flyttade släkten småningom mot södra Finland och Nyland. Petter Johan Hultin föddes 1853 i Helsinge och utbildade sig till forstmästare. Petter Johan bodde i drygt sex år med sin familj uppe i Pudasjärvi, där han hade tjänst som forstmästare, till sin alltför tidiga död 1892. Hans änka Hanna (född Grönberg) flyttade då till Helsingfors med sina tre barn.

Den enda sonen Lennart studerade efter studenten farmaci i Helsingfors. År 1912 blev han provisor och tre år senare gifte han sig med Sylvi Cannelin (1890–1938). Lennart och Sylvi fick tre söner Torolf (1916–1954), Holger (1918–1996) och Eiler (1922–1983). Lennart fick apoteksrättigheter i Kuopio år 1927 varpå familjen flyttade till Savolax. År 1936 fick Lennart apoteksrättigheterna till Viipurin asema-apteekki på Rautatiekatu 3 mittemot Viborgs järnvägsstation. Lennart, Sylvi och den yngsta sonen Eiler flyttade då till en stor lägenhet på femte våningen i samma hus som apoteket i Viborg. Sylvi insjuknade 1938 och dog i augusti samma år. Lennart fortsatte apoteksverksamheten i Viborg ända till de dramatiska händelserna den 1 december 1939.

Torolf Hultin var tillsammans med sin far Lennart i Viborg hösten 1939. Så här beskriver Torolf krigsutbrottets händelser:

Den 26 november 1939 avlossades skotten i Mainila, dock inte av oss finländare utan av ryssarna – kriget verkade oundvikligt. Tre dagar senare den 29 november besökte jag biograf Kaleva i Viborg. Jag såg filmen "Too Hot to Handle", på finska "Suoraan tuleen", på svenska "Mitt i elden" med Myrna Loy och Clark Gable i huvudrollerna. Filmens hjälte fick en bomb nästan mitt i huvudet men han klarade sig trots det. På morgonen torsdagen den 30 november hade vi apotekaren Fock på ett kort besök i vår lägenhet på Rautatiekatu 3. Klockan 9.00 hördes alarmsirenerna i Viborg för första gången. Vi gick alla ner i bombskyddet i källaren. På dagen fick vi sedan höra i radion att Sovjetunionen hade gått till anfall på morgonnatten. Jag hjälpte min far Lennart att packa ner apotekets tillhörigheter i evakueringslådorna. Lådorna märktes med "Viip.V.Apt.". Men det skulle visa sig att allt detta redan var för sent.

Följande dag fredagen den 1 december ljöd åter flygalarmsirenerna och denna gång kom Viborg inte lika lätt undan som under den första krigsdagen. Eftermiddagens flygbombardemang koncentrerades till bangården vilket betydde att husen i närheten också hotades. Då inget speciellt dock hände och den tredje alarmsignalen gavs 11.35 blev vi redan otåliga och flyttade oss från den trånga källargången till apotekets så kallade vattenkällare där vi satte oss på oljetunnan. Vi gick också upp till apoteket och en del av personalen började koka kaffe. De stora apoteksfönstren vätte mot järnvägstorget vilket betydde att det fanns en stor fara för splitter, så när bombplanen återkom och luftvärnets maskingevär åter började smattra återvände vi ner till källargången. När de första bomberna föll tog vi oss in i källaren till vänster om apoteksdörren. När klockan var ca 13.14 träffades huset av bomberna. Vi alla som var i källaren slungades i golvet av tryckvågen, belysningen slocknade, källargången fylldes av kraftig rök och luften tycktes ta slut. Var detta slutet på allting – använde fienden gas? Jag hade stått lutad mot väggen till vänster om dörren till källaren när bomberna fallit på torget och brandbomberna träffat huset. Antagligen hade en av bomberna träffat apoteket eftersom etern, spriten och andra eldfängda ämnen brann explosionsartat. Lufttrycket vid träffen hade slungat mig med ansiktet före i golvet och något trubbigt föremål hade träffat mig i tinningen, mina glasögon hade gått sönder och soldatmössan hade försvunnit. Då jag lyckades ta mig upp en aning omtumlad kunde jag i den mörka källaren känna med handen hur det varma blodet rann över mitt högra öga. Jag var lugn men handlade raskt eftersom luften började ta slut i mina lungor. Innan faran är man spänd, men då det verkligen händer något handlar man instinktivt och snabbt. Jag började treva till höger för att hitta dörren till kökstrappan – jag sökte mig mot det hållet jag kommit ifrån. Vid apoteksdörren såg jag ett gulaktigt rökigt eldhav som stoppade min framfart. Jag drog mig snabbt tillbaka men hettan svedde mina ögonbryn, ögonfransar och en del av håret. Också min mantel höll på att fatta eld.

Vi hade tur att vi inte stannade i vattenkällaren och jag var glad att jag tidigare hade uppmanat två unga damer, antagligen kontorister, som hade bläddrat i sina papper vid dörren att flytta sig bort från den. Då jag sökt mig bort från källaren var jag ensam, men husets disponent arkitekt Fraser höll den andra källardörren öppen och ropade in i mörkret "här finns en dörr". Jag sökte mig i mörkret mot rösten och till slut kom jag ut ur källaren där luften höll på att ta slut. Jag hittade genast min far, men då vi sökte efter apotekets personal märkte vi att provisor Sigrid Wentjärvi och den tekniska assistenten Lisa Silfver fattades – de hade stannat för länge inne i apoteket. Då vi kom ut på gatan slog lågorna redan ut ur fönstren på tredje våningen och ur de stora apoteksfönstren i vårt hus. Vi hade ingen möjlighet att gå upp till vår lägenhet som låg på femte våningen i synnerhet inte då man befarade att bombflygen skulle återvända. Lyckligtvis var det just då en liten paus i bombningarna så vi rusade alla längs de glassplittertäckta trottoarerna bort från stationsområdet.

Vi fortsatte längs Äyräpäänkatu där vi såg en vänlig dam vid dörröppningen till ett vitt stenhus. Hon följde med händelserna medan hon höll på att baka bulla. Då hon såg att jag blödde från huvudet bad hon mig in för att plåstra om mig medan de andra fortsatte vidare längs gatan. När jag kom in i huset möttes jag av en ung lotta som förskräckt betraktade mig – en blödande, dammig och sotig soldat. Jag lugnade henne med att förklara att det inte var så farligt som det såg ut. Den vänliga damen förband lugnt mitt huvud varefter vi gick ner till husets bombskydd. Bombskyddet var som en labyrint med förstärkningsstockar. Jag blev en aning orolig över hur jag skulle kunna hitta ut ifall det åter skulle bli en fulltträff, i synnerhet då jag fördes längst bort i källaren. Samtidigt fortsatte bombningarna intensivt. Från min mantel spreds en lukt av eter från apoteket vilket plötsligt förorsakade panik då en dam ropade "gas" och barnen började gråta. Lyckligtvis uppfattade en sanitetslotta situationen så min mantel flyttades snabbt ut för att vädras.

Vår tjänarinna Aino Säämänen uppenbarade sig då i bombskyddet och berättade att far var i Lallukkas bombskydd dit jag då också sökte mig. Då jag återförenades med far i Lallukkas bombskydd såg han tokrolig ut trots den mycket allvarliga situationen. Också han hade tappat sin mössa och sina glasögon och nu hade han en alltför liten basker på huvudet som någon hade gett honom. En vänlig äldre dam bjöd mig på choklad och strax efter det kom signalen – faran över. Klockan var då 15.34 och vi gick ut med far på gatan där skymningen lade sig. Det brann överallt: Papula, Valssimylly, Havis oljelager men vackrast brann Rautatiekatu 3 där apotekets kemikalier gav lågorna en fin blå färg. Hela huset var ett eldhav och utanför huset stod en illa medfaren spårvagn samt en obetydlig hög med möbler man lyckats rädda från A-trappan. Vår lägenhet låg i B-trappan – B 21.

Vi gick till stationen därifrån vi skickade ett telegram till mina bröder Holger och Eiler i Helsingfors – "Allt väl". Vi fortsatte sedan till Instrumentarium för att köpa nya glasögon både till pappa och mig. Far hade lyckligtvis haft med sig sin portfölj med 20 000 mark till källaren och han hade också hunnit betala ut lönen för december till personalen. Vi köpte också en ny hatt till far. Följande natt övernattade vi på hotell Lybeck och följande dag tillbringade vi i bombskyddet. Jag hade fått en tryckande huvudvärk och jag var blek – antagligen hade jag fått en lindrig rökförgiftning. Långt efter händelsen kände jag röklukten i näsan och ett obehag mot slutna skyddsrum. Jag besökte också skyddskåren och redogjorde för händelsen. Som skyddskårsmedlem beviljades jag ett par dagars ledighet för att återhämta mig.

Följande kväll besökte vi familjen Gräsbeck. En del av familjen hade just återvänt från Helsingfors med tåg. Också tåget hade angripits av bombflygen. Vid flyganfallet stannade tåget och passagerarna tog skydd i terrängen. Bomberna hade fallit alldeles nära Tor (Toje) Gräsbeck, en av medpassagerarna hade mist sin hand medan en fänrik hade träffats av en sten i ryggen varpå han dog. Denna händelse samt upplevelsen av det brinnande Helsingfors gjorde Toje uppenbart nervös.

Man kunde vänta sig fortsatta bombningar av Viborg. Eftersom fars hem och apotek förstörts beslöt vi att han skulle lämna staden. På kvällen den 2 december avreste far med tåg tillsammans med Vivi, Gunvor och Runar Gräsbeck samt Runars syster och två tjänarinnor. De köade fyra timmar innan de kom ombord på evakueringståget mot Elisenvaara. Jag var med och följde dem till tåget. Det var en dyster syn att se den långa kön med gråtande och klagande människor som ville bort från staden. Det flög fortfarande gnistor från Rautatiekatu 3. Ännu i medlet av januari rykte det från ruinerna av huset. Två till hälften brunna Chippendalestolar var det enda som fanns kvar av vårt vackra hem. Det var dystert att lämna far, men å andra sidan behövde jag inte mera oroa mig för honom. Han fortsatte sedan vidare via Helsingfors till Österbotten och Kronoby och Terijärv där han bodde först tillsammans med Gräsbecks och senare med Herman och Agda Hultin.

Här slutar Torolf Hultins berättelse om bombningarna av Viborg under vinterkrigets första dramatiska dagar.

Viborgs Asema-apteekki fortsatte redan 1940 sin verksamhet i Björneborg där Lennart Hultin fungerade som apotekare till sin död 1961. Än idag hedrar apoteket i Björneborg (Porin Keskusapteekki) minnet av det ursprungliga apoteket på Rautatiekatu 3 i Viborg.

Källa: Torolf Hultinin muistelmat Suomen sodista 1939-1942.

Varje student, doktor och herreman
går i en hatt från Wahlman
grundad i Wiborg 1901 Museoala Sofiagatan 5

Vi bakar inte bara viborgskringlor!
Hos oss finns läckerheter för fest och vardag
Ekberg
1852
www.ekberg.fi

Jos siull' on snaijuu,
juo Sergejeffin tsjaiuu
Toppen
Sergejeffs Java te
i koppen!
OY SERGEJEFF AB
Löjtnantsv. 10
00410 Hfrs
tel. 532 041 fax 532 045
www.sergejeff.fi

RTL-TRAFO
RTL:s dotter Zao Trafo med 200 damer lindar dagligen sedan 19 år i Havisviken i Viborg.
Vill du veta mera? Ring Vova Ilivitsky i Helsingfors, telefon +358 40 900 2172

Dramatik i Viborg sommaren 1710

Rainer Knapas

De ryska trupperna erövrade Viborg den 13 juni 1710, ett ödesdigert datum i stadens historia, som i historieskrivningen ofta jämförs med den 20 juni 1944. Om belägringen och Peter den stores krigsdater finns mycket skrivet, men de omedelbara vittnesmålen är få. En av dem som bara någon dag efter inmarschen besökte Viborg var den danske envoyén i S:t Petersburg, Just Juel. I sin dagbok ger han en drastisk beskrivning av segerfesten på slottet och i staden.

Just Juel, dansk envoyé extraordinaire vid Peter I:s hov 1709-1711. I sin dagbok ger han drastiska skildringar av liv och leverne i Ryssland.

Den ryska utrikesförvaltningens storkansler, greve Gavril Ivanovitj Golovkin, sedermera Utrikeskollegiets president, ledde delegationen av sändebud på resan till Viborg 1710.

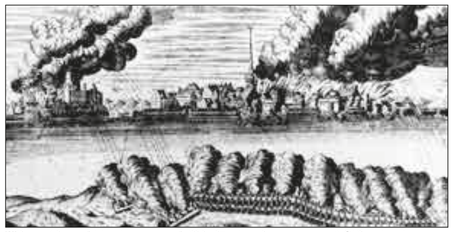

Viborg i brand i juni 1710, nedtill belägringskanonerna på Siikaniemi.

Diplomaterna i S:t Petersburg

Efter vändpunkten i Stora nordiska kriget, slaget vid Poltava 1709, skyndade sig Rysslands bundsförvanter – Danmark, Polen-Sachsen, Preussen och Österrike – att etablera allt livligare diplomatiska förbindelser med det segerrika Ryssland. Nyutsänd *envoyé extraordinaire* från Danmark var Just Juel, en på många hav meriterad sjöofficer. Han hade i många år varit i holländsk tjänst och kunde konversera med tsar Peter på flytande holländska. Under sina år i Ryssland 1709–1711 dikterade Juel en rikhaltig dagbok för sin sekreterare Rasmus Æreboe, en viktig källskrift som utkom på danska 1893 och på ryska 1899.

I den ännu rätt improviserade residensstaden S:t Petersburg förberedde man sig i god tid i juni 1710 för Viborgs fall. Stadens belägring hade inletts redan tidigt på våren under Feodor Apraksin, generalamiralen som till 200-årsminnet 2010 omsider fick sin staty vid slottsbron i Viborg. På kvällen den 21 juni (enligt den s.k. nya stilen, den julianska kalendern) reste tsar Peter oväntat och åtföljd bara av två betjänter från Petersburg till Viborg. Han hade fått bud om överste Magnus Stiernströles och garnisonens nära förestående kapitulation. Den 26 juni bekräftades detta av en kurir. De första salutskotten ekade från Petri-Paulifästningens och Amiralitetets vallar och i kyrkorna hölls tacksägelsegudstjänster.

Följande dag anordnades en speciell resa för de vänskapligt sinnade makternas sändebud i Petersburg för att besiktiga den nya ryska staden närmare. Delegationen leddes av utrikesförvaltningens storkansler Gavril Golovkin och hans närmaste man, vicekansler Pjotr Sjapirov, deltagare var åtminstone de danska, preussiska och polska sändebuden. Vägarna på Näset var dessvärre så ödelagda av regn, att de höga resenärerna måste lämna sina vagnar och ty sig till vanliga posthästar.

Segerns dagar

Till Viborg ankom man söndagen den 29 juni, lagom till segerfesten. Fästningens alla kanoner sköt salutsalvor, och "hela armén" ackompanjerade med handeldvapen. Belägringstruppernas befälhavare Apraksin ordnade en stor fest i sitt högkvarter på Siikaniemi och fick motta den höga S:t Andreasordens insignier. Generalmajorerna Bruus och Birckholtz fick motta tsarens briljanterade porträttminiatyrer och Ivan Musin-Pusjkin upphöjdes i grevligt stånd. Just Juel berättar:

> Der blev stærk drucket og verten Apraxin, som en særdeelis elskere af at dricke, drog goed omsorg, at hand fick saa meget, som nogen af giesterne. Jeg fick og saa meget, at Jeg hafde til øvers, vilde adskillige gange have sneget mig bort, mens vagten havde efter befalning agt paa, at Jeg ej undkom. Jeg gick omsider ind i Hovedvagten, lagde mig på Soldaternis Svedebenck at sove ud, mens kort der efter kom Tsaren self, og med mange goede ord hendte mig tilbage.

Natten tillbringade Juel hos stadens apotekare, doktor Thomas Alphusius. Peter hade med sig en narr, som hade gjort ett löfte att inte raka vare sig huvud eller skägg, innan Viborg var erövrat. Tsaren belönade nu narren med drickspengar, genom att försegla en gulddukat i hans skägg med tråd och lack. De övriga närvarande höga herrarna gjorde likadant, och slutligen var narren så nedtyngd av gulddukater i skägget, att det måste bindas upp med en duk.

Följande dag höll sig tsaren och hans högra hand, furst Alexander Mensjikov, som också kommit till Viborg, osynliga. Just Juel däremot studerade stadens tillstånd:

> Det er icke at beskrive, hvorleedis dend af brand, bomber og kugler var fødervet, saa de fleeste huuse vare liige med jorden og de øvrige saa tilreedte, at ingen fast kunde boe derudj. Den Svenske besætning bestoed effter byens overgivelszee endda af 1800 sunde mand og omtrent 400 siuge og saarede.

I slottstornet

Den 1 juli tågade en del av de ryska regementena redan bortåt, dels mot Kexholm, dels mot S:t Petersburg. Tsar Peter red själv i spetsen för Preobrazjenska regementet genom staden, och på ryskt sätt blev han enligt Juel överallt trakterad med "brännvin och drickande varor". Utanför Viborg provsköt man under tsarens ledning ett nytt slag av gevär, *musquetoner*, som kunde skjuta 32 små kulor i en enda laddning. Därefter återvände man till staden och slottet, vars torn av Juel kallas "Hermand". Tornets artilleri i de fem våningarna hade varit till stort förfäg för belägrarna som förskansat sig på Siikaniemi nedanför. Nu fortsatte festandet i själva tornet:

> Viin-, brændviin- og øllflaskerne fuldte med i stoer mængde: ved hver af de femb afsætt blev riigeligen drucket, og øfverst allermeest, saa de fleeste ikke vidste meget af sig self. - - - Der blev fast heele eftermiddagen drucket paa taarnet, saa faae kom need, som jo vare vel beskiencket.

Trots att de troligen också hade varit välbeskänkta reste utrikesförvaltningens bägge kanslerer redan tidigt följande morgon tillbaka till Petersburg. Juel fick nöja sig med den preussiske envoyén Keyserling som ressällskap. Utanför staden stötte de på 400 svenska soldater som hade trätt i rysk tjänst. Överste Stiernstråle och hans män hade trots löften om fri lejd tagits tillfånga, och skulle frisläppas först om de ryska generaler, som nästan tio år tidigare blivit fångar efter slaget vid Narva och förts till Stockholm skulle friges.

De återstående borgarna i Viborg svor trohetsed till tsaren och fick behålla sin egendom och sina privilegier. Däremot berättar Juel hur de ryska officirarna och soldaterna tog tillfånga alla kvinnor och barn som rörde sig på gatorna i Viborg – en major hade med sig nio kvinnor. Tsaren fick sin andel av dessa fångar, övriga fördes som tjänstefolk till Petersburg eller olika lantgods i det inre av Ryssland. Juel berättar hur han vid sin återkomst till Petersburg "over alt og meest hos Cosakerne kunde faae saa mange qvindfolck og børn at kiøbe, som mand vilde og det for en ringe priis."

Triumf och troféer

Juel var tillbaka i S:t Petersburg den 5 juli och följande dag uppvisades troféerna från Viborg utanför fästningens kyrka: 59 erövrade svenska fanor och standar. Samma dag återkom Apraksin från Viborg, under kanonsalut. Den 8 juli firades årsdagen av slaget vid Poltava med stora festligheter. Tsaren inspekterade Preobrazjenska och Semjonovska regementena och intog en viktig roll vid festgudstjänsten i fästningens kyrka:

> Gick hand udi Kircken, tog sit stæd der efter sædvane iblant sangerne, sang liudelig og stærck med, gick self med en Bibel i hænderne midt i Chorsdørren at staae, læste for heele Almuen op med temmelig høj stemme et Capitel af Pauli Epistel til de Rommere, og gick siden ud med sangerne.

Utanför kyrkan fortsatte evenemangen med mässa och predikan under bar himmel för en ännu större menighet, med mera salutskott från fästningen och från fregatter som ankrat på Nevan. Soldaterna var uppställa kring en pyramid med troféerna från Viborg och till slut drack tsaren sina soldater till, i en skål med brännvin.

> Derfra fuldte Jeg og andre Tsaren paa viinhuset, hvor hand gav et giestebud. Der blev da, som altid, lystig drucken og skudt.

Senare, den 23 juli såg Juel i S:t Petersburg hur kolonnerna av svenska krigsfångar marscherade genom staden, officerarna till Novgorod, manskapet till Retusaari, för att arbeta på det blivande Kronstadt.

Hur gick det sedan för Juel? Han återvände till den danska flottan, avancerade till viceamiral och kämpade i olika sjöslag i södra Östersjön mot svenskarna. På sitt skepp "Justitia" sårades han dödligt i slaget vid Prohner Wiek nära Rügen 1715. Han ligger begraven i Roskilde domkyrka, under ett förnämt marmorepitafium. Över graven hänger också den kanonkula, som blev hans öde. I Danmark är hans eftermäle gott. Han var en framstående officer, en begåvad, kunskapsrik, rättsinnad och gudfruktig man, enligt uppslagsverken.

Källa: *En rejse til Rusland under tsar Peter: Dagbogsoptegnelser af viceadmiral Just Juel.* Udg. Gerhard L. Grove. København: Gyldeldalske Boghandels Forlag, 1893.

Vicekansler Pjotr Pavlovitj Sjafirov var andre man i den ryska utrikespolitiken under Peter den stores tid, och deltog också han i resan till Viborg.

Sex herrar for till Wiborg

Henrik Degerman

Sex herrar beslöt sig för att resa till Wiborg. Gemensam bakgrund hade man i Svenska Klubben i Helsingfors. Tre av herrarna hade en gedigen bakgrund i Wiborg: ordförande, styrelseledamot och revisor (wiborgska för verksamhetsgranskare) i Handelsgillet i Wiborg. Tre herrar, i skarp kontrast, saknade sådan bakgrund, födda som de var i Helsingfors, Esbo och Wasa. Jag nämner det inte för att diskriminera, jag endast konstaterar fakta med beklagande.

Utanför HGW:s hus.

Det var en vacker och varm sommardag i slutet av juli. De sex herrarna beslöt sig för att beträda resan i Willmanstrand och åka kanalbåt genom Saima kanal. Båten var full med inföddingar samt en och annan turist. Övre däck var den perfekta utsiktsplatsen i den mån man fick sittplats. I matsalen serverades en smaklig frukost och inte ens fisksupen saknades. Visst var det en upplevelse att passera de nio slussarna och följa med hur båten sänkte sig till nästa nivå. Landskapet var enformigt till ytterlighet. På finska sidan fanns enstaka hus, kor och hästar betade på strandängarna, men på den ryska sidan var urskog och insjöar den enda ögonfröjden. Minnestavlan över de beskyddande kejsarna Nikolaj I och Alexander II på den finska sidan lyste av ny förgyllning.

Mikael vid Ludwigstein.

Vid infarten till Wiborg märkte de sex herrarna att Wiborg skall ses och anlöpas från havet. Wiborg är en hamnstad, värdig de många seklen av lybsk sjöfart och dagens sakta svängande hamnkranar i den enda ryska österjöhamnen med kapacitet. Ett ståtligt åskväder hälsade herrarna vid infarten. Pass-, visum- och tullkontroll har inte ändrat sig sedan sovjettiden, kunde de äldre av de sex herrarna konstatera inte utan en viss nostalgi.

Dagens Wiborg lägger tydligt an på turism. De nya hotellen har västeuropeisk standard, servicen oklanderlig och för det mesta engelsktalande. Det gäller också för de båda krogar de sex herrarna hedrade med sin närvaro. Krutkällaren strax bakom slottet är den bästa man sett i dagens Wiborg. Även om betjäningen är näsan enspråkigt rysk saknas det inte serviceanda och flinkhet. Inte heller Runda tornet uppvisar större brister. Menun är något enformig: soppa och bröd, sallad på kål, köttbit och glass. Endast ryska viner förutom den obligatoriska vodkan serveras.

Färjfastet vid dödens ö.

Wiborgs slott hörde till fastställda besöksmålen, i synnerhet som flertalet av de sex herrarna inte hade besökt slottet tidigare. Raskt klättrade man upp i tornet och betraktade staden i storm och sol. Av slottsmuseets olika avdelningar är ännu den under Hans Andersins ledning uppställda svenska tidens den mest instruktiva. Den stort uppslagna donatorsförteckningen rymmer många kända wiborgare, bland andra min svåger. För övrigt härskar sovjetrealismen i slottet: argsinta käringar vid varje port och kassa med en massa olika biljetter till varje hål.

För besökets andra dag hade de sex herrarna fått för sig att ta en båttur. En segelslup med kapten var förhyrd och vädret det bästa, ävenom slupen nöjde sig med sin motor. Kaptenen, som talade en hygglig engelska och var välbevandrad i farvattnen, berättade att tre kaptener berättigats att föra turister på båttur i de wiborgska vattnen. I år kunde man fritt ta iland då gränszonen förminskats. Den wiborgska skärgården visade sig öde. Man såg ett fåtal metare i gummibåtar, det var allt. Kivisilta bro passerades och de sex herrarna erinrade sig de strider som där ägt rum under fortsättningskrigets sista dagar.

Båtfärdens mål var Monrepos och avsikten att ta i land för en promenad i parken. En av de sex herrarna hade gärna stigit i land på Dödens ö eller Ludwigstein, men insett det hopplösa däri. Nu gick det emellertid just tvärtom, ty Ludwigsteins yttre klippor var den enda plats där segelbåten kunde landa. Med en viss möda, ty alla herrar var inte lika unga som en gång i tiden, klättrade man uppför klipporna till det högst upp belägna normandiska kastellet. Den rätta vägen till ön för via en numera bortruttnad färja från fastlandet.

På vägen upp kunde man med vemod iaktta de tomma gravvalven efter medlemmar av släkten Nicolay, egendomen Monrepos bebyggare och försönare. Gravarna plundrades under sovjettiden starx efter kriget. Själva slottet är blott en dekoration, tomt inuti, men nyligen med finska penga r vitmenat. På en bredvidliggande holme fanns ett under kriget förstört lusthus, också det återuppbyggt med finska medel och strax åter nedbränt. Vid Ludwigstein intog de sex herrarna en välbehövlig frukost med kaviar och akvavit.

Eftermiddagen ägnades en rundvandring i staden. De tre funkisbyggnaderna, konstmuseet (1930) och landsarkivet (1932) av stadsarkitekten Uno Ullberg och stadsbiblioteket (1935) av Alvar Aalto lyser nyrestaurerade och återinsatta i sina ursprungliga funktioner. I die Festung har åtskilliga 1700-talshus restaurerats och nymålats, tydligen för bostadsändamål. Hackmanska huset i sitt sedan krigen oförändrade skick förfular den annars rätt så vårdade stadsbilden. En de sex herrarna med erfarenhet från kommunalpolitik i huvudstaden försökte räkna hur många miljarder som skulle behövas för att sätta Wiborg i samma skick som motsvarande stad i Finland. Räkneexemplet avskräckte de sex herrarna från att ansluta sig till Karelen tillbaka-rörelsen. Samme herre fällde även kommentaren, att om Wiborg fortsatt som en finsk stad efter kriget, så hade den drabbats av det market- och parkeringshuselände som på 1960- och -70-talet förstörde så mycket av vår fattiga stadskultur.

Vy från slottet.

Byggnad i hamnen Viborg.

Handelsgillets minnesplakett perfekt avtecknar sig.

Under rundvandringen blev det klart för de sex herrarna att Wiborg går nya öden till mötes. En ny generation invånare växer upp, barnfödda i Wiborg och stolta över att bo i Rysslands enda västeuropeiska stad. Det finns ett levande intresse för stadens mångskiftande förflutna och en vilja att ta vara på det kulturarv man upplever som sitt. De sex herrarna lämnade Wiborg med aftontåget mången upplevelse rikare och med ett nyfött hopp för stadens framtid.

Karelska truppförband genom tiderna

Alexander Grandin

Viborgs slott och befästning

Karelen har länge varit ett slagfält. Innan makterna öst och väst om Karelen ens fanns utkämpade karelare och tavastlänningar stamkrig för att garantera sin överlevnad. Då Sverige och Novgorod hade hittat varandra blev Karelen föremål för en kappsegling, då detta område inte ännu fanns i någonderas ägo. I väst känner vi från skoltiden väl till de korståg som gjordes mot öst, varav det för Viborg mest betydande var det tredje korståget lett av Tyrgils Knutsson 1293. Ett av målen var övertagandet av den viktiga hamnen i Viborgska viken. För att befästa Sveriges ställning grundades Viborgs slott. Striderna som redan hållit på i hundra år avslutades för stunden efter freden i Nöteborg 1323 då novgoroderna erkände sin förlust.

Garnisonen växte starkt under 1400-talet och 1550 lät Gustav Vasa bygga Runda tornet som skydd för staden. Viborg befästes fram till freden i Stolbova 1617, varefter Viborgs betydelse minskade då gränsen drogs längre österut och Sverige övertog större delen av Ingermanland. Man lät fästningsverken förfalla och de var i dåligt skick i slutet av 1600-talet. Efter att ha motstått många anfall alltsedan 1400-talet togs den då nedslitna fästningen den 13 juni 1710 av ryska trupper.

Viborgs slotts militära betydelse minskade ändå efter freden i Nystad 1721 då Viborg tillföll Ryssland. Delvis berodde det på att krigföringen hade ändrat form och befästningens betydelse blivit mindre. Ryssarna befäste ännu slottet, men tyngdpunkten försköts till att befästa hela staden. I och med freden i Fredrikshamn 1809 tog Viborgs slotts militära betydelse slut. Områdets och stadens militära betydelse växte dock kraftigt under den ryska tiden då S:t Petersburg låg så nära. På så sätt behöll staden sin betydelse även militärt och de många kaserner som byggdes under ryska tiden användes även flitigt av de första finska trupperna i staden efter självständigheten.

Karelska trupper under svenska tiden

Karelarna deltog inte speciellt flitigt i de svenska reguljära trupperna, fastän de nog tog till vapen då hembygden stod hotad, såsom under Viborgska smällen år 1495 och år 1555 då ca 400 bönder ledda av Jöns Magnusson slog ryska trupper i Joutselä by. Som en del av gränsfolket mellan öst och väst tvingades dock karelarna att delta även i de svenska trupperna under Gustav II Adolf. År 1617 grundades Karelska Regementet på 3 000 man under ledning av Henrik Fleming. Regementets soldater kom från Viborgs, Savolax och Borgå län. Tio år senare delades regementet i Västra Viborgs och Östra Viborgs regementen. År 1632 grundades även Viborgs läns kavalleriregemente. Dessa truppförband deltog i många blodiga strider i Tyskland under 30-åriga kriget. Då detta krig tagit slut omformades nämnda trupper till Viborgs dragoner och Viborgs regemente.

Indelningsverket antogs år 1682 i Viborgs län. I samband med det omorganiserades det då dåligt försedda Viborgs läns regemente till en 1000 man stark trupp. Under stora nordiska kriget stred regementet söderom Östersjön, där det många gånger kompletterades med nya soldater från Karelen. Regementet stred med en bataljon även i Storkyro 1714, vilket var dess enda strid på nuvarande Finlands område. Sitt slut mötte regementet i Norge 1718, då det slogs ner så gott som till sista man.

Trupper under rysk tid

Efter detta existerade inte truppförband med karelare, fastän Ryssland försökte ta karelare till sina egna trupper. De karelska soldater som tvingats till ryska truppförband befanns dock snabbt opålitliga och man fortsatte inte med förfarandet.

Under autonomitiden, efter Napoleons krigståg mot Ryssland, började man värva frivilliga för Finlands försvar. Viborgs regemente, eller det 3 regementet grundades med dessa trupper år 1813. Under Krimkriget år 1854–67 fanns ännu truppförband som grundade sig på indelningsverket, bl.a. 9 bataljonen, alltså Viborgs bataljon. År 1878 gick man även i Finland in för en värnpliktsarmé. I Viborg fanns under denna tid 8 skarpskyttebataljonen som emellertid lades ner 1901 som en del av det rysska förtrycket.

Karelens gardesregemente grundas

Om Viborg under frihetskriget kunde skrivas en hel del men vi nöjer oss med att nämna att det vita Karelens regemente grundades efter de första striderna i februari 1918. Dess kommendör var överste Adolf Aminoff. Enligt beslut av senaten i Vasa infördes åter värnpliktssystemet den 18 februari 1918. Den 12 mars samma år grundades de tre Karelska regementena som aktivt deltog i striderna. De här regemenetena omorganiserades senare till Karelens gardesregemente, Norra Savolax regemente och Viborgs regemente. Det sistnämndas placering var dock i Fredrikshamn och Karelens gardesregementes första placering var i Helsingfors innan det flyttades till Viborg. Karelens gardesregemente grundades av de bästa trupperna från de tre Karelska regementena, så att varje regemente uppgav en bataljon till den nya truppen. Den 10 maj 1918 flyttades dessa trupper, till en styrka av ca 1800 man, med tåg till Helsingfors. Segerdagsparaden hölls den 16 maj och den 19 maj 1918 hade Mannerheim fått lov att grunda de nya truppförbanden; Finlands vita gardesregemente, Karelens gardesregemente och Gardets jägarregemente. Den 14 september anlände Karelens gardesregemente till Viborg och den 20 september utnämndes jägarmajor Harald Öhquist till dess kommendör.

Karelska gardesregementet verkade mellan åren 1918 och 1940, då det fredstida gardesregementet flyttades till fronten. Under sin verksamma tid utbildades i dess regi närmare 30 000 beväringar i Viborg. I samband med vinterkriget flyttades gardesregementet den 8 oktober 1939 under major Selkee mot fronten med namnet 2 brigadens 1 bataljon.

Karelska brigaden

IR8 grundades av resterna av 8 brigaden som stridit i vinterkriget. IR8 blev känt som förebilden för Väinö Linnas roman Okänd soldat. Namnet ändrades år 1952 till 5 brigaden och vidare 1957 till Karelska brigaden. Samtidigt beordrades att brigaden bär Karelska gardesregementets traditioner.

Riksföreståndaren Mannerheim tilldelade Karelska gardesregementet år 1919 frihetskorset att bäras på fanstången för framgångarna i frihetskriget. Karelska gardesregementets traditioner syns i Karelska brigadens vardag då såväl fanan, truppförbandets logo som hedersmarschen är desamma som gardesregementet hade. Dessutom står på fananns band namnen på stridsplatserna Rautu, Venäjänsaari och Vuoksenrintama. Marschen – Oravais marsch – användes i tiden av den Viborgska 8 skarpskyttebataljonen.

Karelska brigaden befinner sig i dag ca 35 km norr om Kouvola i Vekaranjärvi. Bredvid brigaden finns det mycket använda övningsområdet Pahkajärvi, som är strax över 8000 hektar stort. Kasernerna byggdes mellan åren 1963 och 1968, då de första trupperna flyttade in. Byggnaderna är inte speciellt vackra men ändå praktiska.

Det finns sex truppenheter i Karelska brigaden och de omfattar alla arméns vapenslag. Karelska brigaden är för stunden den enda beredskapsbrigad där alla vapenslag är representerade, vilket möjliggör ett smidigt samarbete mellan vapenslagen samt ger unika övningsmöjligheter för såväl beväringar som personal. I brigaden finns totalt 17 grundenheter. I siffror är Karelska brigaden en av försvarsmakens största truppförband. Årligen utbildas ca 3 600 beväringar från södra Finland och ca 600 anställda ansvarar för beväringarna och deras utbildning.

Källa: Pertti Kilkki: Karjalan Kaartin Rykmentti 1918–1939.

Sjunde januari 1836-2010 Den över 175 år långa kedjan av 7 januari-fester började på Rådhuset i Wiborg. Nu har den funnit sin plats på Riddarhuset i Helsingfors. Historiken över festtraditionen säljs till WN:s läsare till rabatterat pris: 35 euro. Beställningar hos Tyrgilsmuseet rf:s skattmästare Annika Helkama-Tötterman, tel. +358-400-414308, annika.helkama@gmail.com

Historiken säljs också på 7 januari-soarén.

Restaurang Aristo

Gunda Lindholm, Lovisa, har vänligen tillställt redaktionen några bilder från restaurang Aristo som verkade i Viborg ännu i början av självständighetstiden. En av restauratörerna hette Gösta Ramstedt. I början av seklet arbetade han på Hotell Continental och drev troligen på 1920-talet restaurangen Aristo och möjligen också ett hotell med samma namn. Ännu på 1930-talet var han verksam i Viborg som företagare i restaurangbranschen.

WN:s skickliga undersökande lokalreporter Emer Silius lyckades hitta restaurangen på adressen Karjalagatan 31, dåvarande Alexandersgatan, mitt emot järnvägsstationen i det s.k. Pietinenska palatset. I Viborgs telefonkatalog från år 1919 förekommer ”Restaurant Aristo” med adressen ”mittemot station”. Senare har restaurangen flyttat, i telefonkatalogen 1929 finner man ”Kahvila-Ravintola Aristo” på adressen Svartmunkegatan 16.

Det Pietinenska palatset på Karjalagatan 31 byggdes åren 1907–08. Fasaderna ritades av arkitekt Armas Lindgren, i övrigt planerades huset av arkitekterna B. Jung och O. Bomansson. Veterligen fanns Viborgs första hissar i huset. Sitt smeknamn fick huset efter fabrikören Matti Pietinen som sannolikt var byggherren, formellt ägdes fastigheten av Oy Oikos.

Restaurang Aristo omnämns i Teemu Keskisarjas bok *Viipuri 1918* som recenserades i Wiborgs Nyheters fjolårsnummer. Det framgår att krogen haft ett minst sagt dramatiskt förflutet under den röda tiden i Viborg. Då satt där rödgardister på permission och folk från staber och ämbetsverk, de sistnämnda oftast i finare uniformer än soldaterna. Restaurangen var öppen dygnet runt varje dag. Stamgästerna var beväpnade med sablar och pistoler och utrustade med kikare och kartfodral. Kunderna satt kvar medan granater under striderna exploderade utanför. Musikalisk underhållning saknades inte heller. För krogmusiken stod bl.a. skyddskåristen Alexander ”Tatu” Koch från Björkö som behärskade ryska. Mellan melodierna lyssnade han för de vitas räkning noga på de dåvarande stamgästernas och soldaternas samtal. Koch verkade som dubbelagent för att skingra de rödas misstankar. Det kan man läsa om i nättidningen *Koiviston Viesti* 3/1913.

Att döma av en bild från 1918 blev både fasaden och restauranglokalen illa åtgångna då de vita intog Viborg i slutet av april samma år. Interiörbilden som antagligen är från början av 1920-talet visar däremot en snygg interiör med stilfulla dukningar.

Interiör från Aristo. I bakgrunden krögaren Gösta Ramstedt och hans hustru Hilma, född Bergholm.

Fasaden år 1918.

“Pietinenska palatset” i dag. Foto Emer Silius.

70 år sedan vapenstilleståndet

Seminarium i Wiborg 6-7 september 2014

Emedan det förflutit jämnt 70 år sedan vapenstilleståndet vilket föregåtts av de hårda striderna vid Tali-Ihantala och Tienhaara ordnades ett seminarium i ämnet den 6 – 7 september i Viborg. Arrangör var Svensk utveckling r.f. i samarbete med bl.a. Helsingfors Svenska Krigsveteraner r.f. och Handelsgillet i Wiborg r.f.

Ett 70-tal deltagare varav flera krigsveteraner åkte i två bussar till Viborg. Seminariet hölls i det nyrestaurerade Aaltobiblioteket. Ordföranden för Handelsgillet i Wiborg, tillika viborsgättlingen Mikael Westerback inledde med ett anförande om staden i ett historiskt perspektiv från grundandet till i dag. I anförandet betonades Viborgs fyrspråkighet och att staden på sin tid var Nordens mest internationella stad. Det geografiska läget gjorde Viborg till ett lås mellan öst och väst samtidigt som läget var idealiskt för handel. Krigshandlingar förekom ideligen men först 1710 erövrade Peter den store staden. Efter 1812 återförenades Viborg och Gamla Finland med Storfurstendömet. Byggnaderna genomgicks och intressant nog finns de mest berömda kvar i mer eller mindre gott skick.

Krigshistorikern, öv.ltn. i.a. Ari Raunio berättade om ”Sommaren på Karelska näset ur strategisk synpunkt”. Därpå spelades t.f. statsminister Ernst von Borns radiotal om vapenstilleståndet upp – ett av de mera gripande radiotal som finns bevarade. Vapenvilan trädde i kraft den 4 september 1944.

Mikael Westerback.

Krigsveteranen Helge Rosas framförde ”Veteranernas hälsning” och brigadgeneral Bengt Nylander Sveriges hälsning. Bland deltagarna fanns ett tiotal rikssvenskar. Minister Ole Norrback, försvarsminister 1987–90, talade insiktsfullt om ”Nya hot över Europa”.

På söndagen besöktes under Ari Raunios ledning Tali-Ihantala där de finska trupperna vann en avvärjningsseger. Få kan som Raunio på ett objektivt sätt beskriva stridshandlingarna. Vid minnesmärket nedlades kransar.

Vid Tienhaara gjordes uppehåll för information om det finlandssvenska regementet IR 61 som där hindrade ryssarna att tränga fram. Också vid Kosackstenen skedde kransnedläggning.

Seminariet påminde deltagarna om ödesmånaderna sommaren 1944 – då även Viborg föll.

Utan landets försvarsvilja och de finska truppernas uppoffringar hade inte vapenvila uppnåtts. Under seminariet glömdes inte de stora bidragen från Sverige både personellt och materiellt. Även den tyska vapenhjälpen var avgörande. Stora landområden inkluderande städerna Viborg, Kexholm och Sordavala förlorades men självständigheten bibehölls.

Mikael Westerback.

Uppresta gravstenar i Sorvali

På Sorvali gravgård har två kända viborgare, Jaakko Häkli och C. H. J. Ignatius, fått sinagravstenar uppresta.

Jaakko Häkli var född i Kurkijoki den 6 oktober 1848 som son till en småbrukare och lanthandlare. Efter sin skolgång återvände Häkli till Kurkijoki och verkade där som handlande, trävaruhandlare och skeppsredare. Under åren 1882–1891 var han lantdagsman och förde ungfinsk politik. År 1891 bosatte sig Häkli i Viborg och grundade tillsammans med Juho Lallukka och Vilhelm Paischeff partiaffären ”Häkli, Lallukka ja Kumpp.”. Företaget var ända från början framgångsrikt och skaffade sig ett kundnät i hela landet och även utomlands. Efter Vilhelm Paischeffs död 1899 köpte Häkli och Lallukka hans andel av företaget.

Jaakko Häkli dog den 28 maj 1902. Jaakko Häklis gravsten är huggen av skulptören Emil Halonen.

Karl Henrik Jacob Ignatius var född i Rautjärvi den 11 december 1809 som son till kyrkoherden Karl Jacob Ignatius. Han gick i skola i Viborg, blev student 1929 och prästvigdes 1833. Efter att ha verkat i Ruokolahti som kaplan och t.f. kyrkoherde flyttade Ignatius till Viborg. Där arbetade han som fängelsepräst och som predikant vid stadens arbets- och korrektionsinrättning. Han utnämndes 1842 till gymnasieadjunkt vid Viborgs gymnasium. Han publicerade flera böcker, bl.a. en abc-bok på finska, var redaktör av tidningen ”Sanansaattaja Viipurista” och var en av Viipurin Suomalainen Kirjallisuusseuras stiftare och blev sällskapets första sekreterare.

Karl Henrik Jacob (C.H.J.) Ignatius dog den 11 oktober 1856. Hans gravsten, som var sprucken i två delar, renoverades och upprestes senaste sommar. Hans maka Selma Favorin vilar i samma grav.

Emer Silius

Viipurin Hautaustoimisto
Runeberginkatu 56, 00260 HELSINKI • puh. (09) 493 538
Ruusulankadun kulmassa vuodesta 1941

Hautauspalvelu Aaltonen Oy
Vieraskuja 4, 02770 ESPOO • puh.(09) 805 5211
Espoon seurakuntien palvelukeskuksen vieressä

www.viipuri-aaltonen.fi

Kotimainen täyden palvelun perheyritys

Claës Cedercreutz

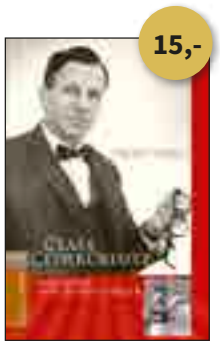

Henrik Huldéns bok om Claës Cedercreutz (1917–1991) handlar om en skicklig kirurg, en burdus läkare, en hypnoterapeut, en cirkusdirektör, en visförfattare, en entusiasmerare, en rimmare, en regelbrytare, en grov skämtare, en pådrivare, en social begåvning – en renässansmänniska.

Algoth Niska

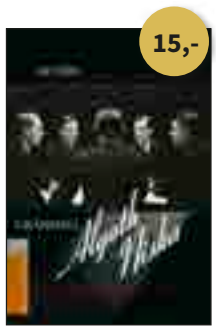

Algoth Niskas (1888–1954) liv blev ett slags konstverk – en performance där han bevisade sin vilja och längtan till en fri existens, utanför samhällets normer och lagens strikta ramar. Jan Nåls har använt sig av historiska källor som inspiration och utgångspunkt. Vissa saker och händelser som beskrivs i boken är fiktiva.

www.sfv.fi/bok • Beställ: redaktion@sfv.fi, 09-6844 570
eller fråga efter böckerna i bokhandeln

Bli medlem i SFV:s understödsförening! Årsavgift endast 10 euro.
SFV tar emot donationer och testamenten och ger gratis sakkunnig hjälp.